

І. А. Середницька

**ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС У
ПИТАННЯХ ТА
ВІДПОВІДЯІХ**

Навчальний посібник

Одеса-2019

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС
У ПИТАННЯХ ТА ВІДПОВІДЯХ

За редакцією
кандидата юридичних наук Середницької І.А.

Одеса

2019

ББК 67.9(4Ук)310

УДК 347.9(477)

С.32

Рекомендовано до друку рішенням Навчально-методичної ради Одеського державного університету внутрішніх справ

Рецензенти:

Головченко О.М. доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки і міжнародних економічних відносин Міжнародного гуманітарного університету.

Церковна О.В., кандидат юридичних наук, доцент, кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського державного університету внутрішніх справ

Середницька І.А. Цивільний процес в питаннях та відповідях: Навчальний посібник /І. А. Середницька. – Одеса: ОДУВС, 2019. 143 с.

Цей навчальний посібник підготовлений відповідно до курсу «Цивільний процес» і висвітлює предмет та інструментарій для вивчення цієї навчальної дисципліни.

Структура подання матеріалу повною мірою відповідає робочій та навчальній програмі викладання цієї дисципліни у вищих навчальних юридичних закладах. Посібник являє собою короткі відповіді на питання, що відображають найважливіші інститути цивільно-процесуального права, його загальні правові категорії.

Посібник розрахований на студентів, курсантів, слухачів, магістрів, аспірантів і викладачів, які працюють над підвищенням рівня юридичної підготовленості.

ББК 67.9(4Ук)310

УДК 347.9(477)

ВСТУП

“Цивільний процес” – фундаментальна навчальна дисципліна, опанування якої є важливою складовою освіти студентів вищих навчальних закладів, що набуває особливого значення в період становлення, розвитку та зміцнення державності, прискорення реформування судової системи в Україні та суттєвого оновлення правового підґрунтя регламентації цивільно-процесуальних відносин. Це сприятиме становленню сучасного правника як фахівця, який в умовах складних відносин між державою, органами місцевого самоврядування, фізичними і юридичними особами з приводу захисту прав чи порушених інтересі може забезпечити режим законності щодо сталого розвитку, додержання прав та інтересів відповідних суб’єктів.

Навчальний посібник з Цивільного процесуального права «Цивільний процес в питаннях та відповідях» підготовлено в допомогу студентам/ курсантам для складання підсумкового зрізу знань з дисципліни «Цивільний процес».

«Цивільне процесуальне право України» посідає центральне місце серед інших наук, передбачених навчальною програмою, для підготовки фахівців правників і є її невід’ємною частиною, оскільки дозволяє вивчити загальний процесуальний порядок розгляду і вирішення цивільних справ у суді, зокрема, у суді першої інстанції, а також у провадженнях із перегляду судових рішень.

Під час вивчення цієї навчальної дисципліни курсанти (слухачі) мають оволодіти необхідними теоретичними положеннями, засвоїти сутність цивільно-процесуальних правових категорій, зміст цивільно-процесуальних правових інститутів, з’ясувати конкретний зміст норм цивільно-процесуального права, а також набути навичок самостійної роботи з нормативно-правовими актами у галузі цивільно-процесуального права, навчитися тлумачити їх та правильно застосовувати при вирішенні конкретних справ.

Навчальна дисципліна “ Цивільний процес ” передбачає вивчення кола основних питань про предмет, метод і систему цивільно-процесуального права, його принципи, джерела; поняття та завдань цивільного судочинства; учасників цивільно-процесуальних правовідносин, їх прав та обов’язків; цивільно-процесуальних строків; доказів та доказування у цивільному процесі; порядку розгляду цивільних спорів у судах першої інстанції; порядку наказного та окремого провадження у судах цивільної юрисдикції; процедури апеляційного, касаційного перегляду рішень (ухвал) судів, порядку перегляду справ Верховним судом України за винятковими обставинами та у зв’язку з нововиявленими обставинами; порядки виконання судових рішень в виконавчому провадженні, особливостей цивільного процесу з іноземним елементом; тощо.

Тому основною метою даного навчального посібника є надання стислої відповіді з питань, що виносяться на екзамен з навчальної дисципліни «Цивільний процес» для полегшення підготовки перемінного складу вищого навчального закладу до такого підсумкового контролю.

З огляду на поставлену мету можна сформулювати такі завдання, на досягнення яких спрямована навчально-пізнавальна діяльність осіб, що знайдуть можливість ознайомитись з даним напрацюванням:

1) навчально-виховного характеру:

- надати можливість читачам засвоїти основні знання щодо понятійно-категоріального апарату у сфері цивільно-процесуального права;
- сформулювати у читачів уміння й навички стосовно складання окремих застосування таких знань;

2) науково-пізнавального характеру:

- визначити місце визначених правових категорій у професійній діяльності юриста;
- надати загальну та спеціальну характеристику правовим інститутам цивільно-процесуально права;
- провести формально-юридичний аналіз цивільно-процесуальних правовідносин.

3) методологічно-практичного характеру:

- позначити найбільш вживані нормативно-правові норми у правовому врегулюванні правовідносин виникаючих у цивільному судочинстві;
- узагальнити й систематизувати поняття в означеній сфері у найбільш раціональніший спосіб;
- надати перелік рекомендованої літератури.

ЗМІСТ

Вступ	4
Екзаменаційні питання.....	7
Відповіді на питання (загальна частина).....	10
Відповіді на питання (особлива частина).....	71
Основні нормативні акти.....	.138
Судова практика.....	140
Література	142
Інформаційні ресурси.....	143

Перелік питань для підготовки до екзамену:

1. Поняття, предмет і метод цивільного процесуального права.
2. Система цивільного процесуального права.
3. Цивільне процесуальне законодавство, межі його дії.
4. Загальні принципи цивільного процесуального права.
5. Спеціальні принципи цивільного процесуального права.
6. Поняття і види цивільного судочинства.
7. Стадії цивільного судочинства.
8. Поняття, ознаки та елементи цивільних правовідносин.
9. Сторони у цивільному процесу: ознаки, права та обов'язки.
10. Поняття та види процесуальної співучасті.
11. Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору: ознаки, права та обов'язки.
12. Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору: ознаки, права та обов'язки.
13. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: правовий статус суддів, склад суду.
14. Відвід судді: підстави, процедура вирішення.
15. Процесуальний статус народних засідателів.
16. Види представництва у цивільному процесі.
17. Участь у цивільному процесі органів та осіб, які мають право захищати права та інтереси інших осіб.
18. Загальна характеристика осіб, які сприяють розгляду і вирішенню цивільної справи по суті.
19. Свідок як учасник цивільного процесу.
20. Експерт та спеціаліст як учасники цивільного процесу.
21. Загальна характеристика осіб, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу.
22. Цивільна юрисдикція суду. Наслідки порушення правил підвідомчості цивільних справ.
23. Функціональна та родова підсудність.
24. Альтернативна підсудність.
25. Виключна підсудність.
26. Поняття та види доказів у цивільному процесі.
27. Предмет доказування. Підстави звільнення від доказування.
28. Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як засіб доказування.
29. Показання свідків як засіб доказування.
30. Письмові докази як засіб доказування.
31. Речові докази як засіб доказування.
32. Висновок експерта як засіб доказування.
33. Поняття і види процесуальних строків, наслідки їх пропущення.
34. Обчислення початку перебігу та закінчення процесуальних строків.
35. Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.
36. Засоби здійснення судових викликів та повідомлень.
37. Порядок вручення судових повісток та повідомлень.

38. Поняття та види судових витрат.
39. Поняття судового збору. Загальна характеристика розмірів судового збору.
40. Звільнення від сплати судового збору.
41. Витрати, пов'язані із розглядом судової справи.
42. Поняття та порядок визначення ціни позову.
43. Розподіл судових витрат між сторонами.
44. Види заходів процесуального примусу, підстави та порядок їх застосування.
45. Позов у цивільному процесі: поняття, елементи, види.
46. Об'єднання та роз'єднання позовів. Зміни у позові.
47. Форма та зміст позовної заяви.
48. Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви.
49. Відкриття провадження у суді першої інстанції. Відмова у відкритті провадження.
50. Засоби захисту відповідача проти заявленого позову.
51. Суть попереднього судового засідання. Дії судді в рамках попереднього судового засідання.
52. Забезпечення доказів: поняття, підстави, способи.
53. Експертиза в цивільному процесі: поняття, види, порядок призначення, обов'язкове призначення експертизи.
54. Забезпечення позову: поняття, підстави, види.
55. Загальна характеристика стадій судового розгляду у суді першої інстанції.
56. Зміст розгляду справи по суті як стадії судового розгляду у суді першої інстанції.
57. Порядок допиту свідків.
58. Особливості допиту малолітніх та неповнолітніх свідків.
59. Дослідження доказів по справі.
60. Судові дебати як стадія судового розгляду у суді першої інстанції.
61. Ухвалення судом першої інстанції рішення по справі. Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення.
62. Загальна характеристика засобів фіксації цивільного процесу.
63. Обов'язок суду зупинити провадження у справі.
64. Право суду зупинити провадження у справі.
65. Підстави та наслідки закриття провадження у справі.
66. Види судових рішень. Зміст рішення суду.
67. Зміст ухвали суду. Поняття окремої ухвали.
68. Виправлення помилок у судовому рішенні. Додаткове рішення суду.
69. Заочний розгляд справи: умови, процедура, порядок скасування та оскарження заочного рішення.
70. Наказне провадження: поняття, вимоги за якими може бути виданий судовий наказ, форма і зміст заяви про видачу наказу.
71. Зміст судового наказу. Набрання судовим наказом законної сили.
72. Порядок скасування судового наказу.
73. Поняття окремого провадження. Категорії справ, які розглядаються в порядку окремого провадження.
74. Загальний порядок розгляду справ окремого провадження.

75. Поняття апеляційного провадження: сутність, право на апеляційне оскарження, строки для такого оскарження.
76. Форма і зміст апеляційної скарги. Приєднання до апеляційної скарги.
77. Порядок подання апеляційної скарги та порядок прийняття її до розгляду.
78. Підготовка розгляду справи апеляційним судом. Призначення справи до розгляду.
79. Порядок розгляду справи апеляційним судом. Повноваження апеляційного суду.
80. Підстави для скасування апеляційним судом рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення (зміна рішення).
81. Касаційне провадження: сутність, право касаційного оскарження, зміст та порядок подання касаційної скарги.
82. Відкриття касаційного провадження. Підготовка та попередній розгляд справи.
83. Порядок розгляду справи судом касаційної інстанції. Повноваження суду касаційної інстанції.
84. Підстави для скасування касаційним судом рішення і передачі справи на новий розгляд. Підстави для скасування судового рішення і ухвалення нового.
85. Рішення касаційного суду: порядок ухвалення, зміст, законна сила.
86. Перегляд судових рішень Верховним судом України: підстави, порядок подання та допуску до розгляду заяви про перегляд судових рішень.
87. Перегляд судових рішень ВСУ: підготовка справи до розгляду, розгляд справи, повноваження ВСУ.
88. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами: підстави та порядок перегляду.
89. Звернення судових рішень до виконання. Негайне виконання судових рішень.
90. Судовий контроль за виконанням судових рішень.
91. Система та повноваження органів Державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень.
92. Порядок відкриття виконавчого провадження. Учасники виконавчого провадження.
93. Способи виконання рішень суду.
94. Обов'язкове та факультативне зупинення виконавчого провадження.
95. Закінчення виконавчого провадження.
96. Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі.
97. Підсудність цивільних справ з іноземним елементом.
98. Виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів України з дорученнями до іноземних судів.
99. Визнання та звернення до виконання рішень іноземних судів, що підлягають примусовому виконанню.
100. Визнання рішень іноземних судів, що не підлягають примусовому виконанню.
101. Відновлення втраченого судового провадження.

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА

1. Поняття, предмет і метод цивільного процесуального права.

Відповідно до ст. 55 Конституції України права та свободи людини і громадянина захищаються судом. У демократичній правовій державі він є головним суб'єктом захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів осіб.

Отже, *суд* - це орган державної влади, до компетенції якого входить здійснення правосуддя у вигляді розгляду адміністративних, кримінальних, господарських і цивільних справ та прийняття по цих справах законних рішень.

Правосуддя в Україні здійснюється виключно судами, юрисдикція яких поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі (ст. 124 Конституції України).

Визначені Конституцією України основи організації і здійснення правосуддя по цивільних справах потребують деталізації його здійснення в окремих нормативно-правових актах, норми яких у сукупності створюють окрему галузь права - цивільне процесуальне право, яке є складовою частиною системи права України.

Цивільне процесуальне право врегульовує процесуальний порядок провадження у цивільних справах, тобто порядок розгляду і вирішення справ про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових та інших правовідносин.

Отже, *цивільне процесуальне право* - це галузь права, яка регулює суспільні відносини, що виникають між учасниками цивільного процесу і судом при здійсненні правосуддя в цивільних справах.

Цивільне процесуальне право, як самостійна галузь права, має генетичний і функціональний зв'язок з іншими галузями права. Генетичне воно пов'язане, наприклад, з конституційним правом, кримінальним процесуальним правом. Функціональний зв'язок цивільне процесуальне право має з цивільним, житловим, сімейним, трудовим, земельним, адміністративним, фінансовим правом тощо.

Кожна галузь права має власний предмет і метод правового регулювання. Якщо предмет визначає, що вивчає галузь права, то метод пояснює, яким чином це здійснюється.

Питання про *предмет* цивільного процесуального права в юридичній науці вирішується неоднозначно.

Зокрема Ю. С. Червоний зазначає, що цивільне процесуальне право регулює суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя у цивільних справах, а також діяльність суду та інших учасників цивільного процесу¹.

Інші дослідники під предметом цивільного процесуального права розуміють процесуальну діяльність суду та інших учасників процесу, що виникають при здійсненні правосуддя, тобто сам цивільний процес, а також систему цивільних процесуальних прав і обов'язків суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та гарантій їх реалізації¹.

Отже, предметом цивільного процесуального права є суспільні відносини, які виникають при здійсненні правосуддя у цивільних справах. Таким чином, предметом цивільного процесуального права є процесуальна діяльність суду та інших учасників процесу, що виникають при здійсненні правосуддя, тобто сам цивільний процес, а також система цивільних процесуальних прав та обов'язків суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та гарантії їх реалізації.

Цивільне процесуальне право України як окрему галузь права, крім предмета, характеризує ще одна категорія - *метод правового регулювання*. У процесуальній науці відомі різні підходи до його визначення. Окремі дослідники вважають: метод правового регулювання в цій галузі права обумовлюється тим, що обов'язковим суб'єктом процесуальних правовідносин є судовий орган, який приймає владні рішення і є методом владних приписів. Інші науковці також пропонують неповне визначення методу цивільного процесуального права, розуміючи під ним забезпечення охорони і захисту цивільних прав судом на вимогу зацікавлених осіб на основі процесуальної рівності сторін, обов'язку довести факти, якими вони обґрунтовують свої вимоги та заперечення, контролю суду за розпорядчими діями сторін і сприяння в здійсненні процесуальних прав.

Деякі автори визначають метод цивільного процесуального права як структурно складне явище, яке об'єднує систему правових прийомів регулювання, що встановлюють специфічний правовий режим у сфері здійснення правосуддя в цивільних справах.

Таким чином, *метод цивільного процесуального права* - це сукупність правових прийомів регулювання суспільних відносин у процесі здійснення правосуддя у цивільних справах.

Він характеризується: а) особливістю правового становища суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин; б) специфікою юридичних фактів; в) закріпленими правилами формування змісту процесуальних правовідносин та характером участі в них суб'єктів; г) особливістю процесуальних санкцій; д) специфікою процесуальної форми.

За змістом метод правового регулювання цивільних процесуальних правовідносин є *імперативно-диспозитивним* та характеризується нормативним визначенням: підстав виникнення, розвитку і припинення цивільних процесуальних правовідносин, властивостями предмету цивільного процесуального права, характеру правових зв'язків між його суб'єктами; особливістю юридичних фактів, від яких залежить виникнення, зміна та припинення цивільних процесуальних правовідносин; процесуально-правовим становищем суду, учасників процесу; цивільних процесуальних дій — їх змісту, форми, порядку виконання; цивільних процесуальних засобів примусу.

Імперативність методу цивільного процесуального права визначається необхідністю учасників цивільної справи підкорятися судовій владі, сумлінно виконувати покладені на них обов'язки, оскільки до них можуть бути застосовані заходи процесуального примусу.

Диспозитивність, навпаки, дозволяє суб'єктам вільно використовувати надані їм права у межах, встановлених законом.

Отже, *імперативний метод* впливу на поведінку суб'єктів цивільних процесуальних відносин закріплений у нормах права, що встановлюють

зобов'язання, заборону і примус. *Зобов'язання* — обов'язок конкретної активної поведінки (свідок зобов'язаний з'явитись до суду і дати правдиві показання про відомі йому обставини); *заборони* — заборона виконання певних дій і бездіяльності, заборона суперечок між судами про підсудність; *примус* — вплив, спрямований на забезпечення виконання правил окремих норм цивільного процесуального права.

А, диспозитивний спосіб характеризується дозволом і визначається правами суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин на активну поведінку в межах, встановлених нормами ЦПК.

Отже, цивільне процесуальне право покликане забезпечувати зміцнення законності, запобігання цивільним правопорушенням, формувати правову свідомість громадян та посадових осіб на основі принципу справедливості.

2. Система цивільного процесуального права.

Як самостійна галузь цивільне процесуальне право України характеризується певною системою, оскільки, будь-яке складне явище чи то природне, чи суспільне потребує певного упорядкування, адже у такому стані воно є більш доступним і зручним для розуміння. Всі чинні в державі юридичні норми також потребують упорядкування та систематизації. Такий їх упорядкований стан охоплюється поняттям «система права». Система права - це його внутрішня організація та побудова. Структура системи права, як відомо, дістає вияв у єдності всіх юридичних норм та їх розподілі за галузями й інститутами права. Галузь права, в свою чергу, також має власну систему, тобто свою структуру розподілу правових елементів.

Елементами правової структури галузі права є юридичні норми та інститути. Кожна окрема стаття закону (або її частина) є юридичною нормою. Інститут права - це сукупність юридичних норм, що регулюють певну групу однорідних суспільних відносин у рамках галузі права. У цивільному процесуальному праві є інститут заходів процесуального примусу (статті 90-94 ЦПК України), інститут апеляційного провадження (статті 291-322 ЦПК України) тощо.

Отже, *система цивільного процесуального права* - це сукупність обумовлених предметом правового регулювання норм та інститутів, розташованих у певній послідовності.

В основу побудови системи цивільного процесуального права покладено структуру ЦПК України, який ґрунтовно розвиває конституційні принципи судової системи і правосуддя в державі.

Визначена структурою ЦПК України система цивільного процесуального права складається з двох частин - загальної та особливої.

Загальна частина містить норми й інститути, що мають значення для всієї галузі цивільного процесуального права, всіх видів провадження і стадій цивільного процесу, наприклад, норми, які встановлюють компетенцію судів щодо розгляду цивільних справ (статті 15-17 ЦПК України); передбачають склад суду, підстави та порядок відводів (статті 18-25 ЦПК України); присвячені доказам і доказуванню (статті 57-66 ЦПК України).

Особлива частина включає норми та інститути, які врегульовують порядок розгляду і вирішення цивільних справ за видами провадження та стадіями цивільного процесу, скажімо, норми, що визначають особливості наказного провадження (статті 95-106 ЦПК України), встановлюють порядок розгляду судом справ про усиновлення (статті 251-255 ЦК України), порядок провадження у зв'язку з винятковими обставинами (статті 353-360 ЦПК України).

Система цивільного процесуального права — це сукупність норм та інститутів галузі права, зумовлених предметом правового регулювання. Цивільному процесуальному праву належить значна роль в управлінні суспільством, в забезпеченні соціально-економічних і політичних перетворень у країні, оскільки ним закріплений процесуальний порядок захисту соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод громадян та їх інтересів, гарантованих Конституцією України й іншими законами, а також прав і охоронюваних законом інтересів приватних, колективних, державних підприємств, установ, організацій і держави.

Цивільне процесуальне право забезпечує зміцнення законності, запобігання цивільним правопорушенням і формування в правовій свідомості громадян та посадових осіб принципу справедливості.

3. Цивільне процесуальне законодавство, межі його дії.

Джерелами цивільного процесуального права є способи або форми вираження державної волі українського народу, щодо яких ця воля стає правом. Отже, ними є нормативні акти, в яких закріплені правила, що врегульовують порядок організації і здійснення правосуддя в цивільних справах.

Норми, що врегульовують порядок провадження у цивільних справах, закріплені у різних нормативних актах (Конституції України, ЦПК України, окремих законах тощо). Таким чином, сукупність таких актів складає цивільно-процесуальне законодавство.

Отже, *цивільно-процесуальне законодавство* - це сукупність нормативних актів, у яких містяться норми, що врегульовують порядок організації та здійснення правосуддя в цивільних справах.

Основу цивільно-процесуального законодавства, як і всього законодавства України, становить *Конституція України*. У ній закріплені норми, що гарантують право громадян на судовий захист (ст. 8), визначають їх правовий статус у цивільному судочинстві (статті 24, 29, 30, 31, 32, 55, 59), передбачають принципи організації і діяльності суду (статті 124-131).

Найважливішим нормативно-правовим актом після Конституції України в системі цивільно-процесуального законодавства є *Цивільний процесуальний кодекс України* від 18 березня 2004 р. Він детально врегульовує порядок судочинства в цивільних справах і складається з 502 статей, згрупованих у 11 розділів (12 розділ - це прикінцеві положення, 13 розділ - перехідні положення):

- 1) загальні положення;
- 2) наказне провадження;
- 3) позовне провадження;

- 4) окреме провадження;
- 5) перегляд судових рішень;
- 6) процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб);
- 7) судовий контроль за виконанням судових рішень;
- 8) провадження у справах про оскарження рішень третейських судів, оспорювання рішень міжнародних комерційних арбітражі;
- 9) визнання та виконання рішень іноземних судів, міжнародних комерційних арбітражі в Україні, надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів;
- 10) відновлення втраченого судового провадження;
- 11) провадження у справах за участю іноземних осіб.

До системи цивільно-процесуального законодавства входить також низка інших кодексів і законів, в яких закріплені окремі положення цивільного процесуального права. Так, *Цивільний кодекс України* містить норми, в яких закріплено гарантію права особи на звернення до суду за захистом свого особистого немайнового або майнового права та інтересу (ст. 16); правила щодо обмеження цивільної дієздатності фізичної особи (ст. 36), визнання фізичної особи недієздатною (ст. 39), визнання фізичної особи безвісно відсутньою (ст. 43), оголошення фізичної особи померлою (ст. 46) та ін.

Сімейний кодекс України визначає підстави для надання судом права на шлюб (ст. 23, 26), визнання його недійсним і неукладеним (статті 40-43, 48), зміни, розірвання та визнання недійсним шлюбного договору (статті 100, 102, 103), розірвання шлюбу (статті 109-112) тощо.

Кодекс законів про працю України передбачає перелік підвідомчих суду трудових справ (ст. 232), правила відшкодування власником або уповноваженим ним органом моральної шкоди (ст. 237-1), підстави обмеження повороту виконання рішень по трудових спорах (ст. 239).

Серед законів можна виділити, наприклад, *Закон України «Про судоустрій і статус суддів»* від 2 червня 2016 р. визначає організацію судової влади та здійснення правосуддя в Україні, що функціонує на засадах верховенства права відповідно до європейських стандартів і забезпечує право кожного на справедливий суд; *Закон України «Про виконавче провадження»* від 2 червня 2016 р. обумовлює умови і порядок виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), що відповідно до закону підлягають примусовому виконанню у разі невиконання їх у добровільному порядку; *Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»* від 2 червня 2016 р. визначає основи організації та діяльності з примусового виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб) органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями, їхні завдання та правовий статус.

До системи цивільного процесуального законодавства також входять *Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, інструкції міністерств і відомств* тощо. Так, Інструкція про порядок фіксування судового процесу технічними засобами в загальних судах України, затверджена наказом Державної судової адміністрації України від 21 липня 2005 р. № 84, встановлює

єдиний порядок фіксування судового процесу технічними засобами та вимоги до комплексів з фіксування судового процесу.

Це, звичайно, далеко не повний перелік актів, що складають дану систему, оскільки їх існує дуже велика кількість, крім того законодавство постійно змінюється: деякі закони втрачають чинність, приймаються нові.

Окреме місце в системі цивільного процесуального законодавства посідають *міжнародні договори*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Законодавець підкреслює їх пріоритетність перед нормативними актами України, зауважуючи: у разі невідповідності закону України міжнародному договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, суд застосовує міжнародний договір (ч. 5 ст. 8 ЦПК України).

До системи цивільно-процесуального законодавства не входять *постанови Пленуму Верховного Суду України*, оскільки вони не мають нормативного характеру. Тим часом ці постанови містять роз'яснення, що мають важливе значення для судової практики і є обов'язковими для судів, інших органів і посадових осіб, які застосовують у своїй діяльності норми права, щодо яких зроблені такі роз'яснення.

Цивільний процесуальний закон, як і будь-який інший закон, *діє стосовно осіб у часі і просторі*.

Дія цивільного процесуального законодавства стосовно осіб полягає в тому, що відповідно до ст. 4 ЦПК України суд захищає права, свободи та інтереси фізичних осіб, права та інтереси юридичних осіб, державні та суспільні інтереси. При цьому, іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації також мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів. Іноземні особи мають процесуальні права та обов'язки нарівні з фізичними і юридичними особами України, за винятками, встановленими Конституцією та законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників цивільного процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак.

Дія цивільного процесуального закону в часі зводиться до того, що провадження в цивільних справах здійснюється відповідно до законів, чинних на час вчинення окремих процесуальних дій, розгляду і вирішення справи.

Закон, який встановлює нові обов'язки, скасовує або звужує права, що належать учасникам цивільного процесу, чи обмежує їх використання, не має зворотної дії в часі.

Дія цивільних процесуальних норм у просторі передбачає поширення їх на всю територію України, тому суди цивільної юрисдикції повинні їх застосовувати під час розгляду і вирішення цивільних справ.

На практиці можуть виникнути випадки, коли в законодавстві буде відсутня норма, що врегульовувала б конкретні відносини. В такому разі суд повинен застосувати *аналогію закону*, тобто використати закон, що регулює

подібні за змістом відносини. Якщо ж не знайдеться І такого закону, суду слід виходити Із загальних засад законодавства, інакше кажучи застосувати *аналогію права*.

Законодавець забороняє відмовляти у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини.

Отже, джерелами цивільного процесуального права є всі нормативні акти різного рівня, які містять норми вказаної галузі права. Дія норм цивільного процесуального права у часі, просторі та за колом осіб дають можливість виконати мету цивільного процесу – поновити порушене, ос порене чи невизнане право суб'єктів правовідносин.

4. Загальні принципи цивільного процесуального права.

Під принципами права звичайно розуміють лише ті загальні начала, які визначають напрям і дію права, або основоположні ідеї, що одержали офіційне закріплення у нормах законодавства. Але, на думку деяких науковців, принципами права є також керівні ідеї правосвідомості, які отримали суспільне визнання, реалізуються у правовідносинах і не зафіксовані у нормативно правових актах.

Вони розглядаються як основні (або правові) засади організації і діяльності суду, основні положення даної галузі права, які відображають її специфіку і зміст, або засади побудови процесу в цілому і всієї системи цивільних процесуальних дій і відносин відповідно до завдань правосуддя; як основні ідеї, положення, керівні засади з питань здійснення правосуддя в цивільних справах, закріплені в нормах права; як правові погляди народу на завдання і засоби діяльності суду по розгляду і вирішенню цивільних справ; як обумовлені базисом суспільства і виражені в змісті цивільного процесуального права суспільно-політичні, нормативно-керівні основи (засади) даної галузі права, які становлять її якісні особливості і виявляють демократизм, специфічні властивості процесуального права і відображають перспективи його розвитку.

Таким чином, принципами цивільного процесуального права будуть закріплені в його нормах правові погляди українського народу на завдання і мету правосуддя в цивільних справах (цивільного судочинства), організаційної його побудови і процесуальної діяльності, процесуально-правових повноважень суду та процесуально-правового становища учасників процесу — громадян, підприємств, установ, організацій⁷.

Принципи характеризуються такими ознаками: 1) принцип включає (виражає) в собі певну ідею (погляд), яка складає його зміст; 2) така ідея має бути закріплена в нормі(ах) цивільного процесуального права; 3) принцип повинен бути безпосередньо пов'язаним з цивільним процесом, визначаючи його основні властивості; 4) принцип повинен мати загальне значення для всього цивільного процесу; 5) принцип визначає типові риси цивільного судочинства і може мати винятки, які не є принципом; 6) принципами не можуть бути звичайні вимоги (правила), які не складають одну з відомих альтернативних вимог; 7) принципами не можуть бути положення, які дублюють інші принципи або які з них виходять.

Вбачається, що, справді, не можна обмежувати витoki принципів права тільки нормами законодавства. У зв'язку з цим, їх визначення вимагає більш комплексного підходу.

Отже, *принципи цивільного процесуального права* - це основоположні ідеї, в яких зафіксовані необхідні і суттєві зв'язки, що панують у суспільстві та праві, та які сприяють здійсненню правосуддя у цивільних справах.

Отже, значення принципів цивільного процесуального права в тому, що в них відображені найбільш характерні демократичні риси і загальна спрямованість права та його найважливіших інститутів, у зв'язку з чим вони дають можливість пізнати суть цієї галузі права, її суспільний характер у цілому, а також окремих інститутів. Принципи цивільного процесуального права є орієнтиром в нормотворчій діяльності, що дозволяє покращувати цивільне процесуальне законодавство, оскільки вся система права й окремі норми повинні відповідати певним принципам. Принципи також дозволяють забезпечувати правильне розуміння цивільно-процесуального законодавства й застосування його у відповідності з дійсним змістом. Ними суд керується при трактуванні норм права.

5. Спеціальні принципи цивільного процесуального права.

Більшість принципів цивільного судочинства закріплені у Конституції, а також Законі "Про судоустрій і статус суддів" та у ЦПК. Традиційно принципи цивільного, господарського, кримінального та адміністративного процесів класифікують за джерелами їх нормативного забезпечення на такі: 1) принципи, закріплені в Конституції; 2) принципи, закріплені в законодавстві про судоустрій.

До принципів цивільного процесу, закріплених Конституцією, належать такі: здійснення правосуддя виключно судами; виборність і призначуваність суддів; здійснення правосуддя суддею одноособово, колегією суддів; незалежність і недоторканність суддів та підкорення їх тільки законам; законність; рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і доведенні перед судом їх переконливості; гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами; державна мова судочинства; забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду, крім випадків, встановлених законом; ухвалення судами рішень іменем України і їх обов'язковість до виконання на всій території України; доступність і гарантованість судового захисту прав і свобод людини і громадянина; участь громадськості у захисті прав громадян; публічність; недоторканність людини; недоторканність житла; таємниця листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції; охорона особистого і сімейного життя громадянина.

До принципів цивільного процесу, закріплених законодавством про судочинство, належать: диспозитивність, процесуальна рівноправність сторін, раціональна процесуальна форма, неможливість процесуального сумісництва, усність, безпосередність.

Також принципи цивільного процесу класифікують залежно від сфери їх поширення на: — *загальноправові принципи*, що притаманні всім галузям права, наприклад, законність, демократизм; — *міжгалузеві принципи* — це принципи цивільного процесуального, господарського процесуального, адміністративного процесуального права: а) здійснення правосуддя лише судом; б) незалежність суддів і підкорення їх лише закону; в) рівність усіх учасників процесу перед законом і судом; г) поєднання колегіального та одноособового складу суду при розгляді справ; д) гласність та інші принципи; — *галузеві принципи* — притаманні лише цивільному процесуальному праву (до них зазвичай відносять принципи диспозитивності, процесуальної рівноправності сторін, однак ці принципи діють також в адміністративному процесі, тому скоріше є міжгалузевими принципами).

6. Поняття і види цивільного судочинства.

Усі справи, що підпадають під цивільну юрисдикцію суду, розглядаються ним за певними правилами. Судовий захист прав, свобод та інтересів осіб відбувається у формі судочинства, оскільки суд і учасники цивільного процесу повинні діяти в установленому законом порядку.

Цивільне судочинство - це врегульований нормами цивільного процесуального права порядок розгляду і вирішення окремих категорій цивільних справ.

Аналіз ЦПК дозволяє виділити завдання та риси цивільного судочинства.
Завданнями цивільного судочинства:

1) є вирішення цивільних справ по суті з метою захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

2) підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи.

Основними ознаками цивільного судочинства є справедливість, неупередженість та своєчасність розгляду.

Суди розглядають досить різноманітні за своїм характером цивільні справи, що мають суттєві правові відмінності (неоднаковий склад учасників відповідних правовідносин, різні предмети пред'явлених вимог тощо). Тому певний порядок, який застосовується для розгляду і вирішення одних цивільних справ, не може повною мірою використовуватися для провадження в інших.

Таким чином, *вид цивільного судочинства* - це порядок відкриття провадження, розгляду і вирішення певної категорії цивільних справ.

Оскільки правова природа цивільних справ значно впливає на порядок їх розгляду по першій інстанції, у ЦПК України передбачено *три види цивільного судочинства:*

1) позовне провадження;
2) непозовні види судочинства : а) наказне провадження; б) окреме провадження.

Ознаки, які об'єднують види цивільного судочинства:

- всі види судочинства є формами здійснення правосуддя в цивільних справах;

- рішення судів с усіх видів судочинства є обов'язковими для виконання;

Ці види цивільного судочинства відрізняються між собою за категоріями справ, що розглядаються у їх порядку, підставами відкриття провадження у справі, суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин, процедурою тощо.

Основним і найбільш розповсюдженим видом цивільного судочинства є *позовне провадження*. Правила цього виду судочинства найбільш повно визначені у цивільному процесуальному законодавстві *та є, зазвичай, загальними*, тобто вони застосовуються для розгляду і вирішення всіх цивільних справ. Проте під час розгляду справ окремого і наказного проваджень мають враховуватися встановлені для них у законі винятки і доповнення, а також особливості цих видів цивільного судочинства.

Основні ознаки позовного провадження:

1) обов'язково наявний матеріально-правовий спір між двома сторонами з протилежними інтересами - позивачем і відповідачем;

2) вимоги щодо розв'язання певного спору закріплюються у позовній заяві, прийняття якої судом є підставою для відкриття провадження у цивільній справі;

3) під час розгляду і вирішення цивільних справ найбільш повно дістає свій вираз один із основних принципів цивільного процесу - принцип змагальності;

4) під час розгляду цивільної справи можуть брати участь співучасники, треті особи, може відбутися заміна неналежного відповідача, залучення співвідповідача, сторони мають право укласти мирову угоду;

5) результат вирішення цивільної справи по суті закріплюється у рішенні суду.

Разом з цим, під цивільну юрисдикцію суду підпадають також справи, які не пов'язані з розв'язанням матеріально-правового спору. *Наказне та окреме провадження* науковці ще називають *непозовними* видами цивільного судочинства.

Спільною ознакою, яка об'єднує ці два види провадження є відсутність спору про право. Якщо особи звертаються у порядку непозовного провадження до суду з вимогою, із якої вбачається спір про право, або якщо такий спір виникає під час розгляду справи, суд відповідно повинен відмовити у прийнятті заяви чи залишити її без розгляду, а також роз'яснити заінтересованим особам, що вони мають право подати позовну заяву на загальних підставах.

Наказне провадження - це вид цивільного судочинства, що полягає у спрощеній документарній процедурі захисту майнових прав та інтересів заявника (стягувача), вимоги якого до боржника щодо стягнення грошових коштів або витребування майна ґрунтуються на безспірних документах, що здійснюється за відсутності спору шляхом видачі судового наказу.

Наказне провадження є судовим аналогом вчинення виконавчих написів нотаріусами, що здійснюються відповідно до Закону України «Про нотаріат» від 2 вересня 1993 р., Інструкції про порядок вчинення нотаріальних дій нотаріусами

України, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 3 березня 2004 р. № 20/5.

Відповідно ЦПК справами, які розглядаються в порядку наказного провадження є:

1) заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;

2) заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника;

3) заявлено вимогу про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

4) заявлено вимогу про присудження аліментів на дитину в розмірі тридцяти відсотків прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, якщо ця вимога не пов'язана із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства) та необхідністю залучення інших зацікавлених осіб;

5) заявлено вимогу про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду, яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Особливостями наказного провадження є те, що:

1) підставою для відкриття провадження у справі є прийняття судом заяви про видачу судового наказу;

2) сторонами у справі виступають заявник (стягувач) і боржник;

4) справа розглядається у спрощеному порядку у скорочені строки. *Спрощений порядок наказного провадження* полягає у тому, що видача судового наказу проводиться без судового засідання і сторони для заслуховування їх пояснень до суду не викликаються;

5) за результатами вирішення справи видається судовий наказ - особлива форма судового рішення, який є одночасно виконавчим документом і має скорочений строк набрання законної сили;

б) за наявності визначених у законі підстав судовий наказ може скасувати той самий суд, який його видав.

Окреме провадження — це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

У порядку окремого провадження суд розглядає, зокрема, справи про обмеження дієздатності цивільної особи, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою, про усиновлення тощо.

Основними характерними ознаками окремого провадження є:

1) підставою для відкриття провадження у цивільній справі є прийняття судом відповідної заяви;

2) у такому порядку розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів;

3) особами, які беруть участь у справі, є заявники, заінтересовані особи, їх представники, а також органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб. Оскільки окреме провадження не пов'язане із вирішенням матеріально-правового спору, у ньому не може бути сторін і третіх осіб;

4) на справи цього виду судочинства не поширюються положення цивільного процесуального законодавства щодо змагальності та меж судового розгляду. Крім того, не допускається передача таких справ на розгляд третейського суду, закриття у них провадження у зв'язку з укладенням мирової угоди;

5) для переважної більшості справ окремого провадження у законі визначено особливості порядку їх розгляду;

б) результат вирішення цивільної справи по суті закріплюється у рішенні суду.

Слід зазначити, що перелічені у ЦПК України види цивільного судочинства не враховують специфіки усіх справ, що можуть розглядатися у порядку такого судочинства. Так, у розділі VIII ЦПК України встановлено порядок визнання та надання дозволу на примусове виконання рішень іноземних судів в Україні. Цей порядок має свої особливості, що відокремлюють його від інших видів цивільного судочинства. Враховуючи зазначене, потрібно виділити четвертий вид цивільного судочинства - *провадження з визнання та виконання рішень іноземних судів в Україні*.

Основні ознаки такого виду цивільного судочинства:

1) уже є рішення іноземного суду, у якому закріплено результат вирішення по суті цивільної справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів або підтвердження наявності чи відсутності певних юридичних фактів;

2) вказане рішення потребує примусового виконання або визнання на території України;

3) підставою для відкриття провадження є прийняття судом відповідного клопотання;

4) клопотання розглядається і вирішується в особливому, встановленому законом порядку;

5) результат вирішення судом клопотання про визнання рішення іноземного суду (та, у необхідних випадках, надання дозволу на його примусове виконання) закріплюється в ухвалі суду.

7. Стадії цивільного судочинства.

Кожна цивільна справа послідовно проходить визначені у законі етапи. Розгляд цивільної справи обов'язково відбувається у певній послідовності - за стадіями цивільного судочинства.

Стадія цивільного судочинства - це сукупність процесуальних дій, що вчинюються під час провадження у цивільній справі та об'єднуються найближчою процесуальною метою.

Кожний з видів судочинства має спільні стадії: подання заяви; розгляд справи по суті; прийняття рішення по справі.

Разом з цим, кожний із видів судочинства має свої стадії.

Наприклад, для позовного провадження притаманні такі стадії:

Обов'язкові:

- 1) відкриття провадження у справі;
- 2) провадження у справі до судового розгляду;
- 3) судовий розгляд;

Факультативні:

1) апеляційне провадження; 2) касаційне провадження; 3) провадження у зв'язку з виключними обставинами; 4) провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами; 5) виконавче провадження; 6) відновлення втраченого судового провадження.

Усі названі стадії закінчуються постановленням правозастосовного акта, тобто певного судового рішення.

Кожна із стадій може бути поділена на підстадії. Наприклад, судовий розгляд - це основний етап цивільного процесу, на якому здійснюється справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд цивільної справи, а також її вирішення по суті.

Судове засідання як процесуальна форма судового розгляду складається з кількох частин:

- 1) підготовчої;
- 2) розгляду справи по суті;
- 3) судових дебатів;
- 4) ухвалення та проголошення рішення суду.

8. Поняття, ознаки та елементи цивільних правовідносин.

Суб'єктний склад цивільних процесуальних правовідносин є різноманітним. Суб'єкти - це учасники цивільних процесуальних правовідносин, носії цивільних процесуальних прав та обов'язків. Вони наділені різними процесуальними правами та обов'язками, мають не однакову заінтересованість у справі, тому їх поділяють на декілька груп:

- 1) суд;
- 2) особи, які беруть участь у справі;
- 3) інші учасники цивільного процесу.

За загальним правилом, у процесуальних правовідносинах одним із суб'єктів завжди є суд. Так, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособове суддею, який є головуючим і діє від імені суду. У деяких встановлених законом випадках такі справи розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді. У судах апеляційної інстанції цивільні справи розглядаються колегією у складі трьох суддів, а у суді касаційної інстанції - п'яти суддів тощо.

Другу групу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин складають *особи, які беруть участь у справі*, - суб'єкти, які мають юридичну

заінтересованість, що визначає їх правовий статус при розгляді та вирішенні цивільної справи. Заінтересованість особи може бути матеріально-правовою та (або) процесуальною.

У справах позовного провадження особами, які беруть участь у справі, є сторони, треті особи, представники сторін та третіх осіб; у справах наказного та окремого провадження - заявники, інші заінтересовані особи, їх представники. У цивільних справах також можуть брати участь органи та особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб (ст. 26 ЦПК України).

Особи, які беруть участь у справі, повинні бути наділені цивільною процесуальною правоздатністю та цивільною процесуальною дієздатністю.

Окреме місце серед суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин займають *інші учасники цивільного процесу*. Залежно від характеру участі у справі їх поділяють на дві підгрупи: *особи, які сприяють встановленню обставин справи* (свідок, експерт, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу) та *особи, які сприяють проведенню судового розгляду справи* (секретар судового засідання, судовий розпорядник).

Отже, всі цивільно- процесуальні правовідносини потроєні на схемі: суд - позивач, суд - відповідач, суд - прокурор, суд - свідок тощо.

З метою виявлення окремих особливостей участі в цивільному процесі суб'єктів правовідносин у процесуальній літературі наводиться кілька видів їх класифікації на групи:

а) на юридичне заінтересованих і юридичне незаінтересованих осіб або суб'єктів допоміжних правовідносин;

б) на суб'єктів по застосуванню норм права і суб'єктів по додержанню та виконанню норм права або на юрисдикційні органи та їх службових осіб і учасників цивільного процесу;

в) на суб'єктів, які здійснюють правосуддя, котрі беруть участь у здійсненні правосуддя і які сприяють правосуддю.

З врахуванням існуючих систем класифікації суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин, виконуваних ними процесуальних функцій та нормативного їх виділення і визначення вони можуть бути класифіковані на три групи:

1) особи, які здійснюють правосуддя в цивільних справах: а) суди, котрі розглядають і вирішують справи по першій інстанції; б) суди, які перевіряють законність і обґрунтованість рішень у апеляційному і касаційному порядку та у зв'язку з нововиявленими та виключними обставинами;

2) особи, які беруть участь у справі: а) з метою захисту своїх прав і охоронюваних законом інтересів сторонами, третіми особами у справах позовного провадження, заявниками та заінтересованими особами у справах з адміністративно-правових відносин і окремого провадження; б) з метою захисту прав інших осіб, державних і громадських інтересів: органи прокуратури, процесуальні представники, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи, організації і окремі громадяни.

3) особи, які не беруть участі в справі: а) особи, котрі сприяють судові в розгляді справи, - свідки, експерти, перекладачі, особи, які мають письмові і речові докази.

Першу групу суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин становлять державні органи, які наділені владними функціями. Суд є обов'язковим суб'єктом у всіх стадіях процесу, незважаючи на те, що правовідносини можуть виникати з одноособових дій судді, який виступає від імені суду. Суд керує процесом розгляду справи, спрямовує діяльність осіб, які беруть участь у справі, — роз'яснює їм права і обов'язки, попереджає про наслідки їх вчинення і сприяє у здійсненні ними прав, постановляє обов'язкові для виконання рішення, якими розв'язано цивільний спір і здійснено захист їх прав та інтересів. Отже, суд, як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин, виступає як орган судової влади держави, на якого покладено функцію вирішення цивільної справи по суті, а також розв'язання окремих правових питань, що виникають у судочинстві по її розгляду.

Одноособові дії судді, секретаря судового засідання призводять до виникнення, розвитку і припинення правовідносин не з ними особисто, а із судом.

Особи, які беруть участь у справі, відрізняються від інших суб'єктів тим, що мають юридичну заінтересованість у результатах вирішення судом справи і в реалізації постановленого по ній судом рішення, їх заінтересованість зумовлюється тим, що вони мають відношення до справи як учасники матеріального спору (суб'єктивний матеріально-правовий характер заінтересованості) або внаслідок виконання ними функцій в системі управління суспільством (державний і громадський характер заінтересованості). Виходячи з цього, вони мають рівні процесуальні права.

Особи, які не беруть участі у справі, характеризуються відсутністю в справі юридичної заінтересованості, але обійтися без їх участі в цивільному процесі неможливо. Вони сприяють особам, які беруть участь у справі, в доказовій діяльності, судові — у встановленні фактичних обставин по справі. До них належать: свідки, експерти, перекладачі, особи, які мають письмові або речові докази, органи внутрішніх справ. Між такими особами і судом існують взаємні процесуальні права і обов'язки, тому вони є суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

Цивільна процесуальна правосуб'єктність виступає не передумовою суб'єктивних прав, оскільки сама входить до їх складу, а передумовою для набуття і володіння процесуальними правами і обов'язками конкретного суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Правосуб'єктність і права суб'єкта правовідносин - пов'язані можливості, які існують паралельно і являють собою різні етапи в її розвитку. З вступом у цивільний процес громадянин і організація не позбавляються правосуб'єктності. їх право бути суб'єктом захисту своїх чи чужих інтересів не погашається використаною можливістю участі в конкретній справі. А це свідчить про те, що з реалізацією правосуб'єктності громадянин і організація стають конкретними суб'єктами процесуальних правовідносин, набувають його прав і обов'язків і можливості їх здійснення.

Цивільна процесуальна правосуб'єктність виступає складовою загальної правосуб'єктності громадян та організацій і тісно пов'язана з державною, адміністративною, цивільною, трудовою й іншими видами і визначається характером зв'язку між зазначеними галузями права. Можливість набути цивільних прав та обов'язків і здійснювати їх (цивільна правосуб'єктність) перебуває в реальному забезпеченні визнаної за громадянами і організаціями, що нею наділені, цивільної процесуальної правосуб'єктності, наявність якої виступає процесуальною гарантією охорони, а не захисту першої. Охорона - це загроза вжити заходів, тобто бути учасником процесу, порушити в суді справу. Захист виникає з порушенням цивільної правосуб'єктності і проявляється в реалізації процесуальної правосуб'єктності на порушення в суді справи.

Цивільна процесуальна правосуб'єктність також охороняється процесуальним законом і може бути предметом захисту.

Об'єкти цивільних процесуальних правовідносин.

Другим елементом цивільних процесуальних правовідносин є об'єкт - це те, з приводу чого вони виникають. Це можуть бути різноманітні матеріальні і нематеріальні блага, що задовольняють потреби суб'єктів.

В юридичній літературі існують різні погляди щодо об'єкта цивільних процесуальних правовідносин. Так, одні автори розуміють під ним дії суб'єктів правовідносин або лише процесуальну діяльність суду; інші - матеріально-правові відносини, які захищаються судом; треті виділяють загальний (передбачені законом наслідки процесуальних дій) і спеціальний (захист матеріальних прав і законних інтересів сторін і третіх осіб) об'єкти тощо. Найбільш сприйнятливою, на наш погляд, є позиція, відповідно до якої виділяється загальний об'єкт для усіх цивільних процесуальних правовідносин і спеціальний об'єкт для окремих цивільних процесуальних правовідносин. При цьому потрібно мати на увазі, що у цивільному процесуальному праві об'єкти правовідносин невіддільні від процесуальної діяльності і не можуть розглядатися ізольовано від їх матеріального змісту.

Таким чином, об'єктом цивільно-процесуальних правовідносин в юридичній літературі визнають або те, з приводу чого вони виникають, або те, на що вони направлені.

Деякі вчені стверджують, що обидва ці погляди не заперечують один другому, а доповнюють один одного, так як цілком правовідносин є вплив на їх об'єкт.

В позовному провадженні об'єктом цивільних процесуальних відносин є спір про цивільне право.

В справах окремого провадження об'єктом цивільного процесуального право відношення є вимога заявника.

Таким чином, для кожного виду провадження в суді першої інстанції існує свій об'єкт цивільно-процесуальних правовідносин.

Об'єктом апеляційного і касаційного цивільного процесуального правовідношення виступає перевірка законності і обґрунтованості рішень, визначень, постанов суду першої інстанції.

Але, беручи до уваги, що обсяг, зміст, характер процесуальних прав і обов'язків встановлюється і визначається ЦПК залежно від мети участі суб'єктів

правовідносин у судочинстві і виконуваних ними цивільних процесуальних функцій по справі, кожні цивільні процесуальні правовідносини в системі правовідносин у справі мають свій самостійний об'єкт.

Зміст цивільних процесуальних правовідносин.

Третім елементом цивільних процесуальних правовідносин є їх зміст. На думку багатьох вчених, змістом цивільно – процесуальних правовідносин є юридично значуща поведінка їх учасників. Але його складають цивільні процесуальні права та обов'язки учасників таких правовідносин, що можуть реалізуватися у сфері процесуальних дій.

Права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, слід поділити на *загальні та спеціальні*.

До загальних прав та обов'язків відносять ті, якими наділені усі особи, які беруть участь у справі, незалежно від змісту юридичної заінтересованості осіб. Такими правами, зокрема, є: право знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з документів, долучених до справи, одержувати копії рішень, ухвал, брати участь у судових засіданнях, подавати докази, брати участь у дослідженні доказів, задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам, заявляти клопотання та відводи, давати усні та письмові пояснення судові, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб, користуватися правовою допомогою, знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії, подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти, оскаржувати рішення і ухвали суду, користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом.

Особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. Крім того, особи, які беруть участь у справі позовного провадження, для підтвердження своїх вимог або заперечень зобов'язані подати усі наявні у них докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового засідання тощо.

Обсяг спеціальних прав визначається залежно від процесуального статусу особи, яка бере участь у справі. Наприклад, позивач має право протягом усього часу розгляду справи змінити підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову, а відповідач має право визнати позов повністю або частково, пред'явити зустрічний позов.

Інші учасники цивільного процесу також мають відповідні права та обов'язки. Наприклад, свідок зобов'язаний з'явитися до суду у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. Він має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних із викликом до суду.

Процесуальні права та обов'язки суб'єктів, що складають зміст цивільних процесуальних правовідносин, можуть визначатися і у відповідному законі.

Зокрема, права та обов'язки експерта, крім ЦПК України, встановлюються Законом України «Про судову експертизу» тощо.

Таким чином, цивільні процесуальні права та обов'язки суб'єктів правовідносин і процесуальні дії по їх реалізації становлять зміст цивільних процесуальних правовідносин.

9. Сторони у цивільному процесу: ознаки, права та обов'язки.

Сторонами у цивільному процесі визнають осіб матеріально-правовий спір між якими є предметом судового розгляду у порядку цивільного судочинства. Сторони є специфічними суб'єктами позовного провадження.

Ними відповідно до ЦПК можуть бути фізичні та юридичні особи, а також держава.

Сторонами в цивільному процесі є позивач і відповідач. Позивач (actor) - це особа, на захист суб'єктивних прав і охоронюваних законом інтересів якої порушується цивільна справа.

Відповідач (reus – особа, яка обороняється) — особа, яку притягнуть до відповіді у зв'язку із заявою позивача чи іншого ініціатора процесу про те, що порушуються, не визнаються або оспорюються права, свободи чи інтереси.

Для забезпечення виконання процесуальних функцій законодавець надає сторонам широке коло процесуальних прав і покладає на них процесуальні обов'язки. Зокрема, сторони мають право: знайомитися з матеріалами справи, робити з них витяги, знімати копії з долучених до справи документів; одержувати копії рішень, ухвал; брати участь у судових засіданнях; подавати докази, брати участь у їх дослідженні; задавати питання іншим особам, які беруть участь у справі, а також свідкам, експертам, спеціалістам; заявляти клопотання та відводи; давати усні й письмові пояснення судові; подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду, та заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; користуватися правовою допомогою; знайомитися з журналом судового засідання, знімати з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти; прослуховувати запис фіксування судового засідання технічними засобами, робити з нього копії та подавати письмові зауваження з приводу його неправильності чи неповноти; оскаржувати рішення і ухвали суду; користуватися іншими процесуальними правами, встановленими законом. Зокрема, позивач і відповідач можуть доповнити, змінити, відкликати апеляційну та касаційну скаргу чи відмовитися від них; подати заяви про виправлення недоліків рішення суду, приєднання як співучасника до апеляційної і касаційної скарги сторони, перегляд рішень та ухвал у зв'язку з нововиявленими обставинами, відновлення втраченого судового провадження.

Крім того, сторони наділяються відповідними до їх правового статусу спеціальними правами.

Позивач і відповідач, як і всі особи, які беруть участь у справі, зобов'язані добросовісно здійснювати свої процесуальні права і виконувати процесуальні обов'язки. Крім того, на сторони покладаються обов'язки: подати всі наявні у них докази чи повідомити про них суд до або під час попереднього судового

засідання для підтвердження своїх вимог чи заперечень; повідомити суд про третю особу, до якої у них, за рішенням суду, виникне право заявити вимогу або яка у такому випадку може заявити вимогу до них; повідомляти суд про зміну свого місця проживання (перебування, знаходження) або місцезнаходження під час провадження справи; повідомляти суд про причини неявки у судові засідання тощо.

Отже, основними учасниками цивільного процесу у справах позовного провадження є позивач і відповідач – сторони чий спір про право є предметом судового розгляду.

10. Поняття та види процесуальної співучасті.

Процесуальна співучасть виникає внаслідок пред'явлення позову спільно кількома позивачами або до кількох відповідачів. Отже, процесуальною співучастю є участь кількох позивачів і (або) кількох відповідачів у одній і тій же цивільній справі.

ЦПК України закріплює умови, за дотримання хоча б однієї з яких допускається процесуальна співучасть, а саме:

1) предметом спору є спільні права чи обов'язки кількох позивачів або відповідачів, зокрема співвідповідачами можуть бути солідарні боржники (ст. 543 ЦК України);

2) права та обов'язки кількох позивачів чи відповідачів виникли з однієї підстави, наприклад, із факту завдання шкоди спільними діями кількох неповнолітніх осіб (ст. 1182 ЦК України);

3) предметом спору є однорідні права та обов'язки.

Співучасники можуть доручити вести справу одному з них, якщо він має повну цивільну процесуальну дієздатність, а також приєднатися до апеляційної і касаційної скарги особи, на стороні якої вони виступали.

У науці процесуального права співучасть класифікують за двома підставами. За процесуально-правовим критерієм. Залежно від того, на чиєму боці виникає співучасть, вона поділяється на активну, пасивну та змішану. За матеріально-правовим критерієм співучасть також поділяється на обов'язкову (необхідну) / факультативну (можливу, необов'язкову).

Кожний співпозивач і співвідповідач користуються тими ж правами і обов'язками, що й інші позивач і відповідач. Процесуальні права й обов'язки співучасника не залежать від кількості осіб з аналогічною процесуальною правосуб'єктністю, їх рівність і незалежність є наслідком того, що всі співучасники є самостійними суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин.

Процесуальна співучасть настає за ініціативою позивача і позивачів і на клопотання осіб, які беруть участь у справі. На їх заяву суд постановляє мотивовану ухвалу.

Неналежним позивачем є позивач, стосовно якого з'ясовано, що він не має права вимоги за пред'явленим позовом, а неналежний відповідач — це відповідач, стосовно якого встановлено, що він не повинен відповідати за пред'явленими до нього позовними вимогами.

Цивільно-процесуальне законодавство передбачає можливість заміни лише неналежного відповідача, якщо буде встановлено, якщо ця особа не несе обов'язку у справі.

Для визнання відповідача неналежним і проведення його заміни необхідні такі обставини у сукупності: встановлено відсутність у відповідача обов'язку відповідати за пред'явленим позовом; є дані про те, що обов'язок відповідати за даними позовними вимогами покладено на іншу особу; можна вказати особу, яка повинна виконати вимогу позивача, тобто належного відповідача; є клопотання позивача про проведення заміни неналежного відповідача належним.

Заміна неналежного відповідача допускається лише за клопотанням позивача, оскільки він виступив ініціатором процесу. Згоди відповідача на його заміну не вимагається.

Якщо позивач заявив відповідне клопотання, суд, не припиняючи розгляду справи, замінює первісного відповідача належним відповідачем. У разі відсутності згоди на це позивача, суд залучає до участі у справі іншу особу як співвідповідача.

Таким чином, заміна неналежного відповідача – це процесуальна дія суду, яка оформлена ухвалою, щодо виведення із цивільного процесу неналежного відповідача і допущення належної сторони, не припиняючи розгляду справи.

11.Треті особи, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору: ознаки, права та обов'язки.

Треті особи - це суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступили у цивільну справу після відкриття у ній провадження для захисту своїх суб'єктивних прав чи охоронюваних законом інтересів, відмінних від прав і охоронюваних законом інтересів позивача та відповідача.

Заінтересованість третіх осіб має матеріально-правовий і процесуально-правовий характер. Матеріально-правовий характер їх заінтересованості проявляється в тому, що рішення, яке буде ухвалено судом при вирішенні конкретного спору, може порушити матеріальні права третьої особи або стане підставою для вимоги відшкодування збитків від неї стороною, тобто сторона буде мати право пред'явити до третьої особи позов у порядку регресу.

Процесуально-правова заінтересованість третьої особи полягає в недопущенні ухвалення судом несприятливого для себе рішення.

Треті особи перебувають до процесу в до процесуальних відносинах з одною чи обома сторонами в процесі – в залежності від характеру цих зв'язків цивільний процесуальний закон і судова практика розрізняє два види третіх осіб:

- 1) треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору
- 2) треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору.

Третіми особами, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, є суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин, які вступають у порушену в суді справу, пред'явивши позов на предмет спору до однієї чи двох сторін з метою захисту особистих суб'єктивних матеріальних прав чи охоронюваних законом інтересів.

Ці особи мають усі процесуальні права і обов'язки позивача. Характерною ознакою таких третіх осіб є не наявність самостійних прав на предмет спору, що можуть бути встановлені лише судовим рішенням після розгляду справи по суті, а заявлення самостійної вимоги на предмет спору між сторонами, що пред'являється у їх справі. Третя особа, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, вимагає у суду визнання спірного права за нею, а не за позивачем чи відповідачем. Наприклад, такою третьою особою є спадкоємець за заповітом, який вступив у справу щодо спору між спадкоємцями про розділ спадкового майна, пред'явивши до них вимогу на це маймо.

Треті особи із самостійними вимогами можуть і не вступати у процес у справі між сторонами, а пред'явити позов по закінченні провадження у ній до тієї із сторін, яка через прийняття рішення суду на свою користь порушила чи поставила під загрозу їх права та інтереси з приводу спірного предмета. Вони не бажають закінчення вирішення справи, оскільки побоюються, що визнання права за стороною може ускладнити чи зробити неможливим одержання спірного предмета, хоча в майбутньому суд і визнає їх право на нього.

Треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, можуть вступити у справу лише у суді першої інстанції до закінчення судового розгляду. Вони вступають у процес шляхом подання позовної заяви з дотриманням вимог щодо її форми і змісту, та долучивши документ, що підтверджує сплату судового збору. Після вступу у справу третьої особи справа, за її клопотанням, розглядається спочатку.

12.Треті особи, які не заявляють самостійні вимоги на предмет спору: ознаки, права та обов'язки.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, можуть вступити у справу на стороні позивача або відповідача до ухвалення судом рішення, якщо рішення у справі може вплинути на їх права або обов'язки щодо однієї із сторін.

Вони відрізняються від третіх осіб із самостійними вимогами характером зацікавленості - не в предметі спору, а в певному результаті його розгляду. Ці особи прагнуть захистити себе на майбутнє від виконання перед однією зі сторін певних обов'язків. Треті особи, які не заявляють самостійних вимог щодо предмета спору, щоб вступити у справу, звертаються до суду з відповідною заявою. При вирішенні питання про вступ третьої особи у справу суд перевіряє існування між нею і однією зі сторін правових відносин і можливість впливу на них рішення суду у справі. На відміну від вступу у справу третіх осіб, що заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, вступ у справу третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог, не тягне розгляду справи спочатку.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, крім вступу у справу за власною ініціативою також можуть бути залучені до участі у справі за клопотанням сторін або інших осіб, які беруть участь у справі. Якщо суд при прийнятті позовної заяви, здійсненні провадження у справі до судового розгляду або під час судового розгляду справи встановить, що судові рішення може вплинути на права і обов'язки осіб, які не є стороною у справі, суд залучає таких

осіб до участі в справі як третіх осіб, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору.

Закон зобов'язує сторону, у якої за рішенням суду виникне право заявити вимогу до третьої особи або до якої у такому випадку може заявити вимогу сама третя особа, повідомити суд про цю третю особу.

У заяві про залучення третьої особи мають бути зазначені ім'я (найменування) третьої особи, місце її проживання (перебування) або місцезнаходження та підстави, з яких вона повинна бути залучена до участі у справі.

Суд повідомляє третю особу про справу, направляє їй копію заяви про залучення третьої особи і роз'яснює її право заявити про свою участь у справі. Копія заяви надсилається особам, які беруть участь у справі. Якщо від третьої особи не надійшло повідомлення про згоду на участь у справі, справа розглядається без неї.

При розгляді судом заяви про залучення чи допуску третьої особи до участі у справі особи, які беруть участь у справі, вправі заперечувати проти такого залучення чи допуску. Відповідне питання вирішується судом залежно від обставин справи, про що суд постановляє ухвалу.

Треті особи, які не заявляють самостійних вимог, користуються загальними процесуальними правами і обов'язками осіб, які беруть участь у справі, встановленими.

13. Суд як суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин: правовий статус суддів, склад суду.

Склад суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин не є незмінним. Він залежить від обставин справи, предмета судового розгляду, характеру спірного матеріального правовідношення між сторонами, стадії (етапу) процесу та характеру процесуальних дій, які вчинюються в ході розвитку процесу, інших факторів. Проте один суб'єкт при цьому залишається незмінним – це суд.

Особливий статус суду як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин визначається, в першу чергу, конституційними принципами. Якими закріплено, що цей орган влади є єдиним наліченим компетенцією здійснювати правосуддя в Україні. Суд є обов'язковим суб'єктом у всіх стадіях процесу, незважаючи на те, що правовідносини можуть виникати з одноособових дій судді, який виступає від імені суду.

Законодавство встановлює певні вимоги щодо соціальних та професійних якостей осіб, які обираються на посаду судді.

Зокрема, на посаду судді може бути рекомендований кваліфікаційною комісією суддів громадянин України, не молодший двадцяти п'яти років, який має вищу юридичну освіту і стаж роботи в галузі права не менш як три роки, проживає в Україні не менш як десять років та володіє державною мовою.

До осіб, які обираються судьями вищестоящих судів, висуваються суворіші вимоги. Так, суддею апеляційного суду може бути громадянин України, який має стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років; суддею Вищого спеціалізованого суду може бути особа обрана на посаду судді

безстроково; суддею Верховного Суду України може бути особа, яка має стаж роботи на посаді судді не менше п'ятнадцяти років або суддя Конституційного Суду України.

Відповідно до ст. 128 Конституції України перше призначення на посаду професійного судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України. Всі інші судді судів загальної юрисдикції обираються Верховною Радою України безстроково, в порядку встановленому Законом України.

Відповідно до ЦПК України цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються одноособово суддею, який є головуючим і діє від імені суду.

У випадках, встановлених ЦПК України, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

В інших інстанціях цивільні справи розглядаються судом колегіально:

- 1) у судах апеляційної інстанції - у складі трьох суддів, з числа яких в установленому законом порядку визначається головуючий;
- 2) у суді касаційної інстанції - у складі не менше трьох суддів;
- 3) у Верховному суді України – розглядаються колегіально;
- 4) під час перегляду рішення, ухвали суду чи судового наказу у зв'язку з нововиявленими обставинами суд діє в такому самому складі, в якому вони були ухвалені (одноособово або колегіально).

Питання, що виникають під час розгляду справи колегією суддів, вирішуються більшістю голосів суддів. При цьому головуючий голосує останнім і не має ніяких переваг перед іншими суддями.

При прийнятті рішення з кожного питання жоден із суддів не має права утримуватися від голосування та підписання рішення чи ухвали. Якщо суддя не згодний з рішенням, він може письмово викласти свою окрему думку. Цей документ не оголошується в судовому засіданні, а тільки приєднується до справи. Він є відкритим для ознайомлення.

14. Відвід судді: підстави, процедура вирішення.

Відповідно до ЦПК України суддя не може брати участі в розгляді справи та підлягає відводу (самовідводу), якщо:

- 1) під час попереднього вирішення цієї справи він брав участь у процесі як свідок, експерт, спеціаліст, перекладач, представник, секретар судового засідання;
- 2) він прямо чи побічно заінтересований у результаті розгляду справи;
- 3) він є членом сім'ї або близьким родичем (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, член сім'ї або близький родич цих осіб) сторони або інших осіб, які беруть участь у справі;
- 4) якщо є інші обставини, які викликають сумнів в об'єктивності та неупередженості судді;
- 5) було порушено порядок визначення судді для розгляду справи (автоматизована система документообігу суду).

Крім того, до складу суду не можуть входити особи, які є членами сім'ї або близькими родичами між собою.

ЦПК України визначає вимоги, щодо недопустимості повторної участі судді у розгляді справи.

Відповідно до ЦПК України за наявності передбачених законом підстав для відводу суддя повинен заявити самовідвід. На тих же підставах відвід судді можуть заявити особи, які беруть участь у справі.

Заява про відвід (самовідвід) повинна бути мотивованою та подана до початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами. Якщо про підстави відводу (самовідводу) стало відомо після початку з'ясування обставин у справі та перевірки їх доказами, то заявити відвід (самовідвід) можна і після цього. Відповідно до ЦПК України заява про відвід розглядається судом, який розглядає справу.

Наслідком задоволення заяви про відвід судді, який розглядає справу одноособове, є розгляд справи в тому самому суді іншим суддею.

У разі задоволення заяви про відвід комусь із суддів або всьому складу суду, якщо справа розглядається колегією суддів, справа розглядається в тому самому суді тим самим кількісним складом колегії суддів без участі відведеного судді або іншим складом суддів.

Якщо після задоволення відводів (самовідводів) або за наявності підстав, зазначених у ЦПК України, неможливо утворити новий склад суду для розгляду справи, суд постановляє ухвалу про визначення підсудності справи у порядку встановленому ЦПК України.

15. Процесуальний статус народних засідателів.

Участь народних засідателів закріплена на рівні Конституції України. Так, у ст. 124 Конституції України закріплено: «Народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через народних засідателів і присяжних». У ст. 127 Конституції України вказано: «Правосуддя здійснюють професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні».

Правовий статус народного засідателя визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів». Відповідно до якого, народним засідателем є громадянин України, який у випадках, визначених процесуальним законом, вирішує справи у складі суду разом із суддею, забезпечуючи згідно з Конституцією України безпосередню участь народу у здійсненні правосуддя.

Народні засідателі під час розгляду і вирішення справ користуються повноваженнями судді.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» встановлено вимоги до народного засідателя, а саме:

1. Народним засідателем може бути громадянин України, який досяг тридцятирічного віку і постійно проживає на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду.

2. Не підлягають включенню до списків народних засідателів громадяни:

1) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними;

2) які мають хронічні психічні чи інші захворювання, що перешкоджають виконанню обов'язків народного засідателя;

3) які мають не зняту чи не погашену судимість;

4) народні депутати України, члени Кабінету Міністрів України, судді, прокурори, працівники органів внутрішніх справ та інших правоохоронних органів, військовослужбовці, працівники апаратів судів, інші державні службовці, адвокати, нотаріуси;

5) громадяни, які досягли шістдесяти п'яти років;

6) особи, які не володіють державною мовою.

До списку народних засідателів у кількості, визначеній у поданні голови суду, включаються громадяни, які постійно проживають на території, на яку поширюється юрисдикція відповідного суду, відповідають вимогам Закону і дали згоду бути народними засідателями.

Список народних засідателів затверджується рішенням відповідної місцевої ради на чотири роки і переглядається у разі необхідності, але не рідше ніж раз на два роки.

Список народних засідателів публікується в друкованих засобах масової інформації відповідної місцевої ради.

Законодавець визначає порядок і підстави увільнення народного засідателя від виконання його обов'язків. Особа, яка відповідно до цього Закону не може бути включена до списку народних засідателів, але включена до нього, увільняється від виконання обов'язків народного засідателя головою відповідного суду.

Крім того, від виконання обов'язків народного засідателя головою відповідного суду увільняються:

1) особи, які перебувають у відпустці у зв'язку з вагітністю та пологами, у відпустці по догляду за дитиною, а також які мають дітей дошкільного чи молодшого шкільного віку або утримують дітей-інвалідів, інших хворих або членів сім'ї похилого віку;

2) керівники та заступники керівників органів місцевого самоврядування;

3) особи, які через свої релігійні переконання вважають для себе неможливою участь у здійсненні правосуддя;

4) інші особи, якщо голова суду визнає поважними причини, на які вони посилаються.

Суд залучає народних засідателів до здійснення правосуддя у порядку черговості на строк не більше одного місяця на рік, крім випадків, коли продовження цього строку зумовлено необхідністю закінчити розгляд справи, розпочатий за їхньої участі.

Письмове запрошення для участі у здійсненні правосуддя надсилається судом народному засідателю не пізніше ніж за сім днів до початку судового засідання. У запрошенні зазначаються права та обов'язки народного засідателя, перелік вимог до народних засідателів, а також підстави для увільнення їх від виконання обов'язків. Одночасно із запрошенням надсилається письмове повідомлення для роботодавця про залучення особи як народного засідателя.

Роботодавець зобов'язаний звільнити народного засідателя від роботи на час виконання ним обов'язків зі здійснення правосуддя. Відмова у звільненні від

роботи вважається неповагою до суду, що є наслідком притягнення до адміністративної відповідальності за статтю 185-5 КУАП.

Народний засідатель зобов'язаний вчасно з'явитися на запрошення суду для участі в судовому засіданні. Неявка без поважних причин у судове засідання вважається неповагою до суду.

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» визначаються гарантії прав народних засідателів. Так, народним засідателям за час виконання ними обов'язків у суді виплачується винагорода в розмірі їх середньомісячного заробітку чи пенсії, але не менше прожиткового мінімуму для працездатної особи. Їм відшкодовуються витрати на проїзд і наймання житла, а також виплачуються добові. Зазначені виплати здійснюються територіальними управліннями Державної судової адміністрації України за рахунок коштів Державного бюджету України. За народними засідателями на час виконання ними обов'язків у суді за місцем основної роботи зберігаються всі гарантії та пільги, передбачені законом. Час виконання народним засідателем обов'язків у суді зараховується до всіх видів трудового стажу. Звільнення народного засідателя з роботи або переведення на іншу роботу без його згоди під час виконання ним обов'язків у суді не допускається. На народних засідателів поширюються гарантії незалежності і недоторканності суддів, установлені законом, на час виконання ними обов'язків зі здійснення правосуддя. За обґрунтованим клопотанням народного засідателя заходи безпеки щодо нього можуть вживатися і після закінчення виконання цих обов'язків.

Інститут народних засідателів пов'язаний з поняттям складу суду. Народні засідателі є частиною складу суду. Так, частина друга ст. 18 Цивільного процесуального кодексу України передбачається, що у випадках, встановлених цим Кодексом, цивільні справи у судах першої інстанції розглядаються колегією у складі одного судді і двох народних засідателів, які при здійсненні правосуддя користуються всіма правами судді.

В ст. 234 Цивільного процесуального кодексу України, встановлюється вичерпний перелік справ, розгляд яких відбувається у складі одного судді і двох народних засідателів. До такого переліку справ належать справи про обмеження цивільної дієздатності фізичної особи, про визнання фізичної особи недієздатною та поновлення цивільної дієздатності фізичної особи, про визнання фізичної особи безвісно відсутньою чи оголошення її померлою, про усиновлення, про надання психіатричної допомоги в психіатричному порядку, про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу. Дані справи розглядаються в порядку окремого провадження. Законодавець передбачив участь народних засідателів у даних категоріях справ, оскільки вони є особливо важливими, зачіпають особисті немайнові права людини.

Безперечно, участь народних засідателів у здійсненні судочинства співвідноситься з таким важливим принципом, як рівність сторін перед судом. У свою чергу, реалізація даного принципу лише сприяє ухваленню судом законного та обґрунтованого рішення у справі.

Участь народних засідателів у здійсненні судочинства також безпосередньо пов'язана з принципом публічності. Вона свідчить про

демократизм цивільного процесу, є гарантією правильного розгляду та вирішення цивільних справ, встановлення судової істини у справі.

15. Види представництва у цивільному процесі.

Цивільне процесуальне законодавство України надає право сторонам, третім особам, особам, які відповідно до закону захищають права, свободи чи інтереси інших осіб, а також заявникам та іншим заінтересованим особам в справах окремого провадження (крім справ про усиновлення) брати участь у цивільній справі особисто або через представника. При цьому особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій самій справі представника.

Отже, представництво в цивільному процесі - це процесуальна діяльність особи (представника) у межах наданих їй повноважень, спрямована на захист суб'єктивних прав, свобод та інтересів іншої особи, яка бере участь у справі, від імені та в інтересах останньої.

Представник бере участь у цивільній справі від імені і в інтересах іншої особи, здійснює процесуальні дії в межах наданих нею, або в окремих випадках законом, повноважень.

Значення представництва в цивільному процесі визначається метою надання допомоги, зокрема правової, сторонам, третім особам, заявнику, заінтересованій особі. Процесуальний представник також може посприяти суду у визначенні дійсних обставин справи, повному та всебічному розгляду та вирішенню справи.

Сторона, третя особа, а також особа, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, може брати участь у судовому процесі особисто (самопредставництво) та (або) через представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника. Юридична особа бере участь у справі через свого керівника або члена виконавчого органу, уповноваженого діяти від її імені відповідно до закону, статуту, положення (самопредставництво юридичної особи), або через представника. Держава, територіальна громада бере участь у справі через відповідний орган державної влади, орган місцевого самоврядування відповідно до його компетенції, від імені якого діє його керівник або представник.

Законні представники

1. Права, свободи та інтереси малолітніх осіб віком до чотирнадцяти років, а також недієздатних фізичних осіб захищають у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, опікуни чи інші особи, визначені законом.

2. Права, свободи та інтереси неповнолітніх осіб віком від чотирнадцяти до вісімнадцяти років, а також осіб, цивільна дієздатність яких обмежена, можуть захищати у суді відповідно їхні батьки, усиновлювачі, піклувальники чи інші особи, визначені законом. Суд може залучити до участі в таких справах неповнолітню особу чи особу, цивільна дієздатність якої обмежена.

Законні представники можуть доручати ведення справи в суді іншим особам.

Особи, які можуть бути представниками

1. Представником у суді може бути адвокат або законний представник.

2. Під час розгляду спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах (малозначні справи) представником може бути особа, яка досягла вісімнадцяти років, має цивільну процесуальну дієздатність, за винятком осіб, визначених у статті 61 ЦПК України.

Органи або інших осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах малолітніх чи неповнолітніх осіб або осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена, представляють у суді їх посадові особи, крім випадків, коли такі органи та особи є стороною чи третьою особою у справі. Одна й та сама особа може бути одночасно представником декількох позивачів або декількох відповідачів або декількох третіх осіб на одній стороні, за умови відсутності конфлікту інтересів між ними.

Повноваження представника в суді

1. Представник, який має повноваження на ведення справи в суді, здійснює від імені особи, яку він представляє, її процесуальні права та обов'язки.

2. Обмеження повноважень представника на вчинення певної процесуальної дії мають бути застережені у виданій йому довіреності або ордері.

3. Підстави і порядок припинення представництва за довіреністю визначаються Цивільним кодексом України.

4. Про припинення представництва або обмеження повноважень представника за довіреністю має бути повідомлено суд шляхом подання письмової заяви.

5. У разі припинення повноважень представника на здійснення представництва особи у справі представник не може бути у цій самій справі представником іншої сторони, третьої особи на іншій стороні або третьої особи із самостійними вимогами щодо предмета спору.

Особи, які не можуть бути представниками:

1. Не може бути представником в суді особа, яка бере участь у справі як секретар судового засідання, експерт, спеціаліст, перекладач та свідок або є помічником судді, який розглядає справу.

2. Особа не може бути представником, якщо вона у цій справі представляє або представляла іншу особу, інтереси якої у цій справі суперечать інтересам її довірителя.

3. Судді, прокурори, слідчі, працівники підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, не можуть бути представниками в суді, крім випадків, коли вони діють від імені відповідного органу, що є стороною або третьою особою в справі, чи як законні представники.

Документи, що підтверджують повноваження представників

Повноваження представників сторін та інших учасників справи мають бути підтверджені такими документами:

- 1) довіреністю фізичної або юридичної особи;
- 2) свідоцтвом про народження дитини або рішенням про призначення опікуном, піклувальником чи охоронцем спадкового майна.

Довіреність фізичної особи повинна бути посвідчена нотаріально або, у визначених законом випадках, іншою особою.

17. Участь у цивільному процесі органів та осіб, які мають право захищати права та інтереси інших осіб.

Органи та особи, яким надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, можуть приймати участь у цивільному процесі у декількох формах. Ними є:

- порушення (ініціація) цивільного процесу (подання позовної заяви, заяви, подання апеляційної чи касаційної скарги; звернення до суду з приводу перегляду судових рішень за винятковими чи нововиявленими обставинами; звернення із заявою про звернення рішення до виконання);

- вступ у цивільний процес для дачі висновку у справі.

Порушення (ініціювання) цивільного процесу. Відповідно до ЦПК у випадках, встановлених законом, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, прокурор, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи можуть звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів.

Цих суб'єктів в залежності від підстав участі у цивільному процесі слід поділити на три групи:

а) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини;

б) прокурор;

в) інші органи та особи, яким надано право захищати інтереси інших.

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини згідно із ст. 13 Закону України „Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини” звертатися до суду із заявою про захист прав і свобод людини і громадянина, які за станом здоров'я чи з інших поважних причин не можуть цього зробити самостійно. Тобто, він може подати заяву у будь-яких справах щодо захисту таких осіб.

Окреме місце серед суб'єктів, визначених ЦПК, займають органи прокуратури. Відповідно до п. 2 ст. 121 Конституції України на прокуратуру України покладається представництво інтересів громадян або держави у суді у випадках, визначених законом.

Особливість участі прокурора у цивільному процесі полягає у тому, що він, на відміну від інших органів та осіб, прокурор, може здійснювати представництво на будь-якій стадії цивільного процесу. Тобто, може бути ініціатором будь-якої стадії цивільного процесу незалежно від того, чи приймав він участь у справі. Для реалізації таких своїх повноважень прокурор, який не брав участі у справі, з метою вирішення питання про наявність підстав для подання апеляційної чи касаційної скарги, заяви про перегляд рішення у зв'язку з виключними чи нововиявленими обставинами, має право знайомитися з матеріалами справи в суді.

Інші органи та особи, визначені ЦПК можуть звертатися на захист інтересів інших осіб тільки у тому випадку, якщо таке право прямо передбачено законом. В протилежному випадку, суд не може прийняти таку заяву і відкрити провадження у справі.

Органів та осіб, які захищають інтереси іншої особи, не слід вважати представниками цієї особи. Між ними та процесуальним представником існує суттєва відмінність, а саме:

- судовий представник завжди може вступати у процесі маючи на це відповідні повноваження сторони; органи та особи, які захищають інтереси інших осіб, виступають без будь-яких повноважень, таке право надане їм законодавством;

- інтереси представника і особи, інтереси якої представляють, повинні співпадати; інтереси особи, чиї захищають такі органи й особи можуть і не співпадати.

Процесуальним оформленням вступу органів та осіб, визначених ЦПК, у процес є позовна заява. Позовна заява, крім загальних вимог, встановлених законом, повинна містити дані: про суб'єкта, який звертається до суду; про особу, в інтересах якої пред'явлено позов (точну назву, місце проживання фізичної особи чи місцезнаходження юридичної особи); нормативну підставу пред'явлення позову в інтересах іншої особи. У випадках, встановлених законом, такі особи звільняються при пред'явленні позову і при участі у процесі від сплати судового збору та інших судових витрат.

Органи та особи, визначені ЦПК, є учасниками цивільного процесу, суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин і відносяться до осіб, які беруть участь у справі. Тому користуються притаманним для них комплексом процесуальних прав та обов'язків. Крім цього, вони наділені обсягом спеціальних прав, які визначають можливість розпорядження поданою заявою.

Органи та особи, які звернулися до суду в інтересах інших осіб, державних чи суспільних інтересів, мають процесуальні права й обов'язки особи, в інтересах якої вони діють, за винятком права укласти мирову угоду. У разі, якщо прокурор діє у суді на захист інтересів відповідача чи третьої особи, він наділений лише усіма процесуальними правами особи, яка бере участь у справі, а також правом висловлювати свою думку щодо вирішення справи по суті.

Наприклад, вони можуть відмовитися від заяви, змінити предмет та підставу позову, вчинити інші дії. Однак, ці права не є проявом дії принципу диспозитивності цивільного судочинства. Вони визначають повноваження прокурора чи іншого органу (особи) щодо поданої ним заяви і ні в якій мірі не стосуються матеріально-правової вимоги щодо якої прокурором чи іншим органом (особою) подано заяву до суду. Тому вчинення таких дій не позбавляє особу, на захист прав, свобод та інтересів якої подано заяву, права вимагати від суду розгляду справи та вирішення вимогу у первісному чи іншому обсязі.

При відкритті провадження у справі, суд повідомляє особу, в інтересах якої подано заяву. У цьому випадку ця особа може безпосередньо вступити у процес з наділенням її статусу позивача, що не перешкоджає відповідному органу чи особі також виступати самостійним учасником цивільного процесу. У випадку, якщо особа, яка має цивільну процесуальну дієздатність, в інтересах якої порушено справу, не підтримує заявлені вимоги, то суд залишає заяву без розгляду.

Іншою формою участі є вступ у цивільний процес для дачі висновку у справі. На відміну від попередньої вона стосується тільки органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Підставою для цього є необхідність виконання ними своїх повноважень.

Вступ у процес можливий за власною ініціативою, ініціативою суду або на вимогу закону. Вступ у процес за власною ініціативою має факультативний характер, вступ на вимогу закону або суду – обов'язковий. Наприклад, обов'язковою є участь прокурора у справах, про відшкодування збитків, заподіяних злочином. Згідно із п. 4 ст. 19 СК обов'язковою є участь органу опіки та піклування при розгляді судом спорів щодо участі одного з батьків у вихованні дитини, місця проживання дитини, позбавлення та поновлення батьківських прав, побачення з дитиною матері, батьків, які позбавлені батьківських прав, відібрання дитини від особи, яка тримає її у себе не на підставі закону або рішення суду, управління батьками майном дитини, скасування усиновлення та визнання його недійсним.

Органи державної влади та місцевого самоврядування у цій формі нагадують експертів, але вони наділені юридичної заінтересованістю і дають висновок не тільки за фактичними обставинами, але й по суті справи. На відміну від експерта орган державної влади, орган місцевого самоврядування вирішує також і правові питання. Органи державної влади у своєму висновку не торкаються фактичної сторони питань, які досліджуються, але й доводять свої правові висновки у справі. Експерт як спеціаліст торкається тільки фактичної сторони справи. Експерт на відміну від органів державної влади не є особою, яка заінтересована у результаті справи. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування та їх представники у судовому засіданні не попереджаються про кримінальну відповідальність за відмову від дачі висновку та за дачу завідомо неправдивого висновку.

18. Загальна характеристика осіб, які сприяють розгляду і вирішенню цивільної справи по суті.

Для сприяння правильному та своєчасному розгляду та вирішенню цивільних справ у процесі крім осіб, які беруть участь у справі, залучаються інші учасники процесу, які не мають юридичної заінтересованості в результаті справи. Ними відповідно до ст. 47 ЦПК є: секретар судового засідання, судовий розпорядник, свідок, експерт, перекладач, спеціаліст, особа, яка надає правову допомогу.

Представників даної групи учасників цивільного процесу можна умовно поділити на дві підгрупи:

- 1) особи, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення процесу;
- 2) особи, які сприяють розгляду і вирішенню справи по суті.

До першої групи відносяться секретар судового засідання та судовий розпорядник, до другої – свідки, експерт, спеціаліст, перекладач та особа, яка надає правову допомогу. На відміну від секретаря судового засідання та судового розпорядника, які є обов'язковими учасниками будь-якої справи, участь інших учасників цивільного процесу у справі носить факультативний

характер, вони залучаються судом до участі у процесі залежно від обставин конкретної цивільної справи.

19. Свідок як учасник цивільного процесу.

Свідком може бути кожна особа, якій відомі будь-які обставини, що стосуються справи.

Свідок зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом у визначений час і дати правдиві показання про відомі йому обставини. За відсутності заперечень учасників справи свідок може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Суд може дозволити свідку брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції незалежно від заперечень учасників справи, якщо свідок не може з'явитися до суду через хворобу, похилий вік, інвалідність або з інших поважних причин. У разі неможливості прибуття до суду та участі в судовому засіданні в режимі відеоконференції за викликом суду свідок зобов'язаний завчасно повідомити про це суд.

Свідок має право давати показання рідною мовою або мовою, якою він володіє, користуватися письмовими записами, відмовитися від давання показань у випадках, встановлених законом, а також на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Особи, які не можуть бути допитані як свідки;

1) недієздатні фізичні особи, а також особи, які перебувають на обліку чи на лікуванні у психіатричному лікувальному закладі і не здатні через свої фізичні або психічні вади правильно сприймати обставини, що мають значення для справи, або давати показання;

2) особи, які за законом зобов'язані зберігати в таємниці відомості, що були довірені їм у зв'язку з наданням професійної правничої допомоги або послуг посередництва (медіації) під час проведення позасудового врегулювання спору, - про такі відомості;

3) священнослужителі - про відомості, одержані ними на сповіді віруючих;

4) судді та присяжні - про обставини обговорення в нарадчій кімнаті питань, що виникли під час ухвалення судового рішення, або про інформацію, що стала відома судді під час врегулювання спору за його участю;

5) інші особи, які не можуть бути допитані як свідки згідно із законом чи міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, без їхньої згоди.

Особи, які мають дипломатичний імунітет, не можуть бути допитані як свідки без їхньої згоди, а представники дипломатичних представництв - без згоди дипломатичного представника.

Відмова свідка від давання показань

Фізична особа не має права відмовитися давати показання, крім показань щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів (чоловік, дружина, батько, мати, вітчим, мачуха, син, дочка, пасинок, падчерка, брат, сестра, дід, баба, внук, внучка, усиновлювач чи усиновлений, опікун чи піклувальник, особа, над якою встановлено опіку чи піклування, член сім'ї або близький родич цих осіб), які

можуть тягнути юридичну відповідальність для нього або таких членів сім'ї чи близьких родичів. Особа, яка відмовляється давати показання, зобов'язана повідомити причини відмови.

20. Експерт та спеціаліст як учасники цивільного процесу.

Експертом може бути особа, яка володіє спеціальними знаннями, необхідними для з'ясування відповідних обставин справи. Експерт може призначатися судом або залучатися учасником справи та зобов'язаний дати обґрунтований та, об'єктивний письмовий висновок на поставлені йому питання. Призначений судом експерт може відмовитися від надання висновку, якщо надані на його запит, матеріали недостатні для виконання покладених на нього обов'язків. Заява про відмову повинна, бути вмотивованою.

Експерт зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом та роз'яснити свій висновок і відповісти на питання суду та учасників справи. За відсутності заперечень учасників справи експерт може брати участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції. Він не має права передоручати проведення експертизи іншій особі.

Права експерта:

- 1) ознайомлюватися з матеріалами справи;
- 2) заявляти клопотання про надання йому додаткових матеріалів і зразків, якщо експертиза призначена судом;
- 3) викладати у висновку експертизи виявлені в ході її проведення факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання;
- 4) бути присутнім під час вчинення процесуальних дій, що стосуються предмета і об'єктів дослідження;
- 5) для цілей проведення експертизи заявляти клопотання про опитування учасників справи та свідків;
- 6) користуватися іншими правами, що надані Законом України "Про судову експертизу".

Експерт має право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з проведенням експертизи і викликом до суду.

Спеціалістом є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками, необхідними для застосування технічних засобів, і призначена судом для надання консультацій та технічної допомоги під час вчинення процесуальних дій, пов'язаних із застосуванням таких технічних засобів (фотографування, складання схем, планів, креслень, відбору зразків для проведення експертизи тощо). Спеціаліст зобов'язаний з'явитися до суду за його викликом, відповідати на поставлені судом питання, надавати консультації та роз'яснення, у разі потреби надавати суду іншу технічну допомогу. За відсутності заперечень учасників справи спеціаліст може брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції.

Спеціаліст має право знати мету свого виклику до суду, відмовитися від участі у судовому процесі, якщо він не володіє відповідними знаннями та

навичками, звертати увагу суду на характерні обставини чи особливості доказів, а також право на оплату виконаної роботи та на компенсацію витрат, пов'язаних з викликом до суду.

Допомога та консультації спеціаліста не замінюють висновок експерта.

21. Загальна характеристика осіб, які здійснюють організаційно-технічне забезпечення цивільного процесу.

Цивільним процесуальним законодавством України вперше досить детально закріплено правовий статус інших учасників цивільного процесу. Закріплення їх статусу обумовлене потребою нормативно-правового визначення статусу важливих учасників цивільного судочинства.

Інші учасники цивільного процесу - це особи, які надають суду та особам, які беруть участь у справі, організаційну, інформаційну та іншу допомогу, чим сприяють належному судовому розгляду та вирішенню справи.

Учасниками судового процесу, крім учасників справи та їхніх представників, є помічник судді, секретар судового засідання, судовий розпорядник. Їх відносять до осіб, що сприяють здійсненню правосуддя.

Помічник судді забезпечує підготовку та організаційне забезпечення судового процесу.

1) бере участь в оформленні судових справ, за дорученням судді готує проекти запитів, листів, інших матеріалів, пов'язаних із розглядом конкретної справи, виконавчих документів;

2) здійснює оформлення копій судових рішень для направлення сторонам у справі та іншим учасникам справи відповідно до вимог процесуального законодавства, контролює своєчасність надсилання копій судових рішень;

3) виконує інші доручення судді, що стосуються організації розгляду судових справ.

Помічник судді за дорученням судді (головуючого у судовій колегії) може за відсутності секретаря судового засідання здійснювати його повноваження. Під час здійснення таких повноважень помічнику судді може бути заявлено відвід з підстав, передбачених цим Кодексом, для відводу секретаря судового засідання.

Секретар судового засідання:

1) здійснює судові виклики і повідомлення;

2) перевіряє, хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, і доповідає про це головуючому;

3) забезпечує контроль за повним фіксуванням судового засідання технічними засобами і проведенням судового засідання в режимі відеоконференції;

4) забезпечує ведення протоколу судового засідання;

5) забезпечує оформлення матеріалів справи;

6) виконує інші доручення головуючого, що стосуються розгляду справи.

Секретар судового засідання може уточнювати суть процесуальної дії з метою її правильного відображення в протоколі судового засідання та виконує обов'язки судового розпорядника у випадку його відсутності.

Судовий розпорядник:

1) забезпечує належний стан залу судового засідання і запрошує до нього учасників судового процесу;

2) з урахуванням кількості місць та забезпечення порядку під час судового засідання визначає можливу кількість осіб, які можуть бути присутні у залі судового засідання;

3) оголошує про вхід і вихід суду із зали судового засідання та пропонує всім присутнім встати;

4) слідкує за додержанням порядку особами, присутніми у залі судового засідання;

5) виконує розпорядження головуючого про приведення до присяги перекладача, експерта;

6) під час судового засідання приймає від присутніх у залі учасників судового процесу документи та інші матеріали і передає до суду;

7) запрошує до залу судового засідання свідків та виконує вказівки головуючого щодо приведення їх до присяги;

8) виконує інші доручення головуючого, пов'язані зі створенням умов, необхідних для розгляду справи.

Вимоги судового розпорядника, пов'язані з виконанням обов'язків, зазначених у частині першій цієї статті, є обов'язковими для учасників судового процесу та інших осіб, присутніх у залі судового засідання.

22. Цивільна юрисдикція суду. Наслідки порушення правил підвідомчості цивільних справ.

Судовий захист є основною, але не єдиною формою захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, державних та суспільних інтересів. Цивільні спори за законодавством України вирішуються різними юрисдикційними органами та посадовими особами.

Так, відповідно до ст. 55 Конституції України кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а після використання всіх національних засобів правового захисту - до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

Кожний з таких органів може вирішувати лише ті справи, що віднесені законом до його компетенції. Тому важливе значення має вирішення питання щодо їх цивільної юрисдикції, яка є однією з правових умов реалізації права на звернення за захистом прав, свобод та інтересів.

Цивільна юрисдикція - це компетенція відповідних юрисдикційних органів і посадових осіб щодо розгляду і вирішення цивільних справ.

Значення інституту цивільної юрисдикції обумовлюється тим, що він надає можливість впливати на процес розгляду й вирішення цивільних справ, використовувати достоїнства й переваги різних юрисдикційних органів.

Залежно від встановленої законом можливості розгляду й вирішення конкретної цивільної справи тільки одним юрисдикційним органом або кількома цивільну юрисдикцію поділяють:

виключну,
альтернативну,
договірну,
імперативну,
змішана або за зв'язком справ.

У разі виключної цивільної юрисдикції розгляд і вирішення окремої цивільної справи віднесено до компетенції тільки одного юрисдикційного органу.

Альтернативна цивільна юрисдикція - розгляд і вирішення окремих цивільних справ віднесено до компетенції кількох юрисдикційних органів.

Договірна цивільна юрисдикція - вибір юрисдикційного органу, який буде розглядати справу, обумовлюється взаємною домовленістю сторін.

Імперативна або умовна цивільна юрисдикція - відповідний юрисдикційний орган компетентний розглядати певну цивільну справу тільки при настанні передбачених законом умов.

Змішана або за зв'язком справ цивільна юрисдикція поєднує в собі ознаки, властиві іншим видам, зокрема альтернативній підвідомчості.

Повноваження судів здійснювати правосуддя по тих чи інших цивільних справах встановлюються також за допомогою цивільної юрисдикції.

Цивільна юрисдикція суду визначається колом цивільних справ, які ним можуть бути розглянуті і вирішені.

Зміст цивільної юрисдикції суду визначають цивільно-процесуальні норми, що містяться в різних нормативно-правових актах. Компетенція суду щодо розгляду цивільних справ закріплюється не лише в нормах процесуального законодавства, а й матеріального (ЦК України, СК України, КЗпП України, ЗК України тощо).

Відповідно до ЦПК України суди розглядають в порядку цивільного судочинства справи про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів, що виникають із цивільних, житлових, земельних, сімейних, трудових відносин, а також з інших правовідносин, крім випадків, коли розгляд таких справ проводиться за правилами іншого судочинства. Законом може бути передбачено розгляд також інших справ за правилами цивільного судочинства.

При цьому не допускається об'єднання в одне провадження вимог, які підлягають розгляду за правилами різних видів судочинства, якщо інше не встановлено законом.

23. Функціональна та родова підсудність.

Підсудність - це властивість цивільних справ, за допомогою якої їх розгляд і вирішення віднесено законом до компетенції відповідного суду.

Підсудність цивільних справ може бути функціональною, родовою і територіальною. В юридичній літературі також виділяють одноособову та колегіальну підсудність.

Функціональна підсудність визначає компетенцію окремих ланок судової системи України на підставі виконуваних ними функцій.

Так, місцевий суд є судом першої інстанції і розглядає справи, віднесені процесуальним законом до його підсудності.

Апеляційні суди розглядають: справи в апеляційному порядку відповідно до процесуального закону; по першій інстанції справи, визначені законом.

Вищий спеціалізований суд розглядає справи в касаційному порядку, а у випадках передбачених процесуальним законом, розглядає справи відповідної судової юрисдикції як суд першої або апеляційної інстанції.

Верховний Суд України є найвищим судовим органом у системі судів загальної юрисдикції, який переглядає справи з підстав визначених у законодавстві.

Рішення, ухвала суду чи судовий наказ переглядаються у зв'язку з нововиявленими обставинами судом, який ухвалив рішення, постановив ухвалу або видав судовий наказ.

Територіальна підсудність розподіляє компетенцію по розгляду і вирішенню цивільних справ між судами однієї ланки залежно від території, на яку поширюються їх повноваження.

Цивільно-процесуальне законодавство і юридична наука виділяють кілька видів територіальної підсудності: загальну, альтернативну, виключну, договірну, за зв'язком справ, за ухвалою суду.

Загальна підсудність визначається за місцезнаходженням відповідача. Відповідно до ст. 109 ЦПК України позови до фізичної особи пред'являються в суд за місцем її проживання, а до юридичних осіб - за їх місцезнаходженням.

24. Альтернативна підсудність.

Підсудність справ за вибором позивача

1. Позови про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, про визнання батьківства відповідача, позови, що виникають з трудових правовідносин, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

2. Позови про розірвання шлюбу можуть пред'являтися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача також у разі, якщо на його утриманні є малолітні або неповнолітні діти або якщо він не може за станом здоров'я чи з інших поважних причин виїхати до місця проживання відповідача. За домовленістю подружжя справа може розглядатися за зареєстрованим місцем проживання чи перебування будь-кого з них.

3. Позови про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, чи шкоди, заподіяної внаслідок вчинення злочину, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача або за місцем заподіяння шкоди.

4. Позови, пов'язані з відшкодуванням шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу, що здійснює

оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, прокуратури або суду, можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування позивача.

5. Позови про захист прав споживачів можуть пред'являтися також за зареєстрованим місцем проживання чи перебування споживача або за місцем заподіяння шкоди чи виконання договору.

6. Позови про відшкодування шкоди, заподіяної майну фізичних або юридичних осіб, можуть пред'являтися також за місцем заподіяння шкоди.

7. Позови, що виникають із діяльності філії або представництва юридичної особи, можуть пред'являтися також за їх місцезнаходженням.

8. Позови, що виникають із договорів, у яких зазначено місце виконання або виконувати які через їх особливість можна тільки в певному місці, можуть пред'являтися також за місцем виконання цих договорів.

9. Позови до відповідача, місце реєстрації проживання або перебування якого невідоме, пред'являються за місцезнаходженням майна відповідача чи за останнім відомим зареєстрованим його місцем проживання або перебування чи постійного його заняття (роботи).

10. Позови до відповідача, який не має в Україні місця проживання чи перебування, можуть пред'являтися за місцезнаходженням його майна або за останнім відомим зареєстрованим місцем його проживання чи перебування в Україні.

11. Позови про відшкодування шкоди, заподіяної зіткненням суден, а також про стягнення сум винагороди за рятування на морі, можуть пред'являтися також за місцезнаходженням судна відповідача або порту реєстрації судна.

12. Позови до стягувача про визнання виконавчого напису нотаріуса таким, що не підлягає виконанню, або про повернення стягненого за виконавчим написом нотаріуса можуть пред'являтися також за місцем його виконання.

13. Позови Міністерства юстиції України на підставі міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в інтересах і за довіреністю позивача, який не має в Україні зареєстрованого місця проживання чи перебування, можуть також пред'являтися за місцезнаходженням міністерства або його територіальних органів.

14. Позови про відшкодування збитків, спричинених заходами забезпечення позову, можуть пред'являтися також за місцем застосування заходів забезпечення позову (до суду, який застосував відповідні заходи).

15. Позови до кількох відповідачів, які проживають або знаходяться в різних місцях, пред'являються за місцем проживання або місцезнаходженням одного з відповідачів за вибором позивача.

16. Позови про захист порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб (в тому числі про відшкодування шкоди, завданої внаслідок обмеження у здійсненні права власності на нерухоме майно або його знищення, пошкодження) у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру можуть пред'являтися також за місцем проживання чи перебування позивача.

Позивач має право на вибір між кількома судами, яким згідно з цією статтею підсудна справа, за винятком виключної підсудності, встановленої статтею 30 ЦПК України.

25. Виключна підсудність.

1. Позови, що виникають із приводу нерухомого майна, пред'являються за місцезнаходженням майна або основної його частини. Якщо пов'язані між собою позовні вимоги пред'явлені одночасно щодо декількох об'єктів нерухомого майна, спір розглядається за місцезнаходженням об'єкта, вартість якого є найвищою.

2. Позови про зняття арешту з майна пред'являються за місцезнаходженням цього майна або основної його частини.

3. Позови кредиторів спадкодавця, що подаються до прийняття спадщини спадкоємцями, пред'являються за місцезнаходженням спадкового майна або основної його частини.

4. Позови до перевізників, що виникають з договорів перевезення вантажів, пасажирів, багажу, пошти, пред'являються за місцезнаходженням перевізника.

5. Справи про арешт судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги, розглядаються судом за місцезнаходженням морського порту України, в якому перебуває судно або до якого прямує, або порту реєстрації судна.

6. Зустрічний позов та позов третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, незалежно від їх підсудності пред'являються в суді за місцем розгляду первісного позову. Це правило не застосовується, коли відповідно до інших визначених у цій статті правил виключної підсудності такий позов має розглядатися іншим судом, ніж тим, що розглядає первісний позов.

7. У випадку об'єднання позовних вимог щодо укладання, зміни, розірвання і виконання правочину з вимогами щодо іншого правочину, укладеного для забезпечення основного зобов'язання, спір розглядається судом за місцезнаходженням відповідача, який є стороною основного зобов'язання.

Вимоги щодо реєстрації майна та майнових прав, інших реєстраційних дій розглядаються судом, визначеним за правилами підсудності щодо розгляду спору, похідними від якого є такі вимоги.

26. Поняття та види доказів у цивільному процесі.

Доказами є будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи.

Докази в цивільному процесі характеризуються єдністю таких елементів: змісту доказів; процесуальної форми доказів; процесуального порядку одержання, дослідження і оцінки змісту і процесуальної форми доказів.

Зміст доказів - це будь-які фактичні дані, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи.

Процесуальною формою доказів є визначені цивільним процесуальним законом засоби доказування, в яких закріплюються фактичні дані, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інші обставини, які мають значення для правильного вирішення справи. Відповідно до ЦПК України процесуальною формою доказів, тобто засобами доказування, є пояснення сторін, третіх осіб, їх представників, допитаних як свідків, показання свідків, письмові докази, речові докази, зокрема звуко- і відеозаписи, висновки експертів.

Процесуальний порядок одержання, дослідження і оцінки змісту і процесуальної форми доказів - це встановлена цивільним процесуальним законом послідовність отримання, дослідження й оцінки змісту доказів та засобів доказування.

Відповідно до ЦПК України належними є докази, які містять інформацію щодо предмета доказування.

Відповідно до ЦПК України суд не бере до уваги докази, які одержані з порушенням порядку, встановленого законом. Обставини справи, які за законом мають бути підтверджені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування.

Докази можуть класифікуватися за різними підставами. У теорії цивільного процесу класичним вважається поділ доказів на групи за такими критеріями:

- 1) за характером зв'язку змісту доказів з фактами, що підлягають встановленню: прямі та непрямі (побічні) докази;
- 2) за способом утворення фактичних даних: первісні та похідні докази;
- 3) за джерелом отримання фактичних даних: особисті докази, речові та змішані докази

27. Предмет доказування. Підстави звільнення від доказування.

Доказування — це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, спрямована на встановлення істини у конкретній цивільній справі і вирішення спору між сторонами.

Ця процесуальна діяльність має складну структуру, що передбачає поділ процесу доказування на три етапи (стадії): збирання доказів; дослідження доказів; оцінка доказів.

Збирання доказів - це процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо залучення доказів, яка складається з:

- 1) подання доказів сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі;
- 2) витребування доказів судом;
- 3) надання судових доручень щодо збирання доказів.

Дослідженням доказів є процесуальна діяльність суду та інших учасників цивільного процесу щодо безпосереднього сприйняття і вивчення у судовому засіданні фактичних даних, якими сторони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення.

Оцінка доказів - це розумова діяльність суду та інших учасників цивільного процесу, що ґрунтується на законах логіки та правових нормах і спрямована на формування у суб'єктів доказування власної думки щодо достовірності обставин, якими сторони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення, а також ухвалення судом законного й обґрунтованого рішення.

Цивільно-процесуальне законодавство встановлює правила оцінки доказів судом, а саме:

1) суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів; 2) жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення; 3) суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності.

Результати оцінки доказів суд відображає у рішенні, в якому наводяться мотиви їх прийняття чи відмови у прийнятті.

Законодавець підкреслює: доказування не може ґрунтуватися на припущеннях. Доказуванню підлягають обставини, які мають значення для ухвалення рішення у справі і щодо яких у сторін та інших осіб, які беруть участь у справі, виникає спір.

Отже, предметом доказування є факти, що обґрунтовують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для вирішення справи (наприклад, причини пропуску строку позовної давності) і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення.

Поряд із обов'язком кожної сторони довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень, цивільне процесуальне законодавство встановлює підстави звільнення від доказування, зокрема відповідно до ЦПК України не потребують доказування обставини:

- 1) визнані сторонами та іншими особами, які беруть участь у справі;
- 2) визнані судом загальновідомими, тобто відомими широкому колу осіб, в тому числі і складу суду;
- 3) встановлені судовим рішенням у цивільній, господарській або адміністративній справі, що набрало законної сили, при розгляді інших справ, у яких беруть участь ті самі особи або особа, стосовно якої встановлено ці обставини, тобто преюдиціальні факти;
- 4) встановлені вироком у кримінальній справі, що набрав законної сили, або постановою суду у справі про адміністративне правопорушення з питань, чи мсти місце ці дії та чи вчинені вони особою, стосовно цивільно-правових наслідків дій якої суд розглядає справу.

28. Пояснення сторін, третіх осіб та їх представників як засіб доказування.

Сторони, треті особи та їх представники є особами, які беруть участь у справі, і відповідно до цивільного процесуального законодавства наділені відповідними правами та обов'язками. Зокрема, давати усні та письмові пояснення суду, подавати свої доводи, міркування щодо питань, які виникають

під час судового розгляду, і заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб.

ЦПК України встановлює певні вимоги щодо змісту пояснень сторін, третіх осіб та їх представників. За загальним правилом, у своїх поясненнях особи, які беруть участь у справі, мають інформувати суд про обставини, якими вони обґрунтовують свої вимоги чи заперечення. Отже, не є засобами доказування такі пояснення сторін, третіх осіб, їх представників, що містять доводи і міркування щодо питань, які виникають під час судового розгляду; заперечення проти клопотань, доводів і міркувань інших осіб; письмові зауваження з приводу неправильності чи неповноти журналу судового засідання тощо.

Залежно від змісту пояснення осіб, які беруть участь у справі, поділяють на:

1) твердження - пояснення осіб, які беруть участь у справі, що містять відомості про факти, які згідно з законом повинна доводити сторона як суб'єкт доказування;

2) визнання - пояснення осіб, які беруть участь у справі, що містять відомості про факти, які відповідно до закону повинна доказувати інша сторона.

29. Показання свідків як засіб доказування.

Показання свідка - це повідомлення особою суду про відомих їй обставин, які мають значення для справи.

Пояснення особи розцінюються як доказ, а саме як показання свідка, за дотримання таких умов:

- свідком може бути лише фізична особа, яка не зацікавлена у справі;
- особа, яка може назвати джерело своєї обізнаності щодо певної обставини;
- особа має допитуватися лише судом;
- допит здійснюється лише у порядку, передбаченому ЦПК для допиту свідків;
- особа, яка допитується як свідок має бути приведена до присяги та попереджена про кримінальну відповідальність за давання завідомо неправдивих показань або відмову від давання показань без поважних причин;
- відмова від давання особою показань може бути зумовлена лише імунітетом свідка.

Якщо показання свідка ґрунтуються на повідомленнях інших осіб, то ці особи повинні бути також допитані. За відсутності можливості допитати особу, яка надала первинне повідомлення, показання з чужих слів не може бути допустимим доказом факту чи обставин, на доведення яких вони надані, якщо показання не підтверджується іншими доказами, визнаними допустимими згідно з правилами ЦПК України.

На прохання третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу або за заявою сторони (учасника) третейського (арбітражного) розгляду за згодою третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу) апеляційний загальний суд за місцем проживання (перебування) свідка може

допитати, в тому числі повторно, свідка про відомі йому обставини, що стосуються справи, що розглядається третейським судом (міжнародним комерційним арбітражем), згідно з визначеним третейським судом (міжнародним комерційним арбітражем) переліком питань. Сторони (учасники) третейського (арбітражного) розгляду можуть брати участь у допиті свідка, ставити йому питання для уточнення його відповідей.

30. Письмові докази як засіб доказування.

Письмовими доказами є будь-які документи, акти, довідки, листування службового або особистого характеру або витяги з них, що містять відомості про обставини, які мають значення для справи.

Письмові докази можуть бути класифіковані на види, виходячи із притаманних їм особливостей, за такими критеріями:

1) за суб'єктом формування: офіційні письмові докази та неофіційні письмові докази;

2) за характером змісту: розпорядчі письмові докази та інформативні письмові докази;

3) за формою вираження: прості письмові докази та нотаріально посвідчені письмові докази;

4) за засобами і характером формування: оригінали письмових доказів та копії письмових доказів.

Відповідно до ЦПК України письмові докази або протоколи їх огляду оголошуються в судовому засіданні та надаються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам.

Письмові докази, які не можна доставити до суду, відповідно до ЦПК України оглядаються за їх місцезнаходженням.

31. Речові докази як засіб доказування.

Речовими доказами є предмети матеріального світу, що містять інформацію про обставини, які мають значення для справи, в тому числі магнітні, електронні та інші носії аудіовізуальної інформації (ст. 65 ЦПК України).

Цивільне процесуальне законодавство встановлює спеціальний порядок зберігання, огляду, дослідження та повернення речових доказів.

Речові докази до набрання рішенням законної сили зберігаються у справі або за окремим описом здаються до камери схову речових доказів суду. Речові докази, що не можуть бути доставлені до суду, зберігаються за їх місцезнаходженням за ухвалою суду. При цьому вони повинні бути докладно описані та опечатані, а в разі необхідності - сфотографовані. Суд повинен вжити заходів для забезпечення зберігання речових доказів у незмінному стані.

Відповідно до ЦПК України речові докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом під час судового розгляду, а також

пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам.

32. Висновок експерта як засіб доказування.

Висновок експерта є результатом проведеного експертного дослідження. Експертиза - це проведення на підставі ухвали суду особою, яка володіє спеціальними знаннями та має спеціальний процесуальний статус (експертом), дослідження певних фактичних обставин справи з метою повідомлення суду відомостей, які мають значення для справи, що оформляється спеціальним документом - висновком експерта.

В юридичній літературі виділяються багато різних підстав класифікації експертиз, однак процесуальне значення мають лише такі:

- 1) за послідовністю проведення експертиз - первинні та повторні;
- 2) за обсягом проведених досліджень - основні та додаткові;
- 3) за кількістю експертів, які проводять дослідження, - одноособові та комісійні;
- 4) за характером знань, які використовуються в процесі експертного дослідження, - однорідні та комплексні.

Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на питання, задані судом.

Відповідно до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, виділяють три складові частини висновку експерта: вступну (формальну), дослідницьку і заключну (висновки).

33. Поняття і види процесуальних строків, наслідки їх пропущення.

Своєчасному розгляду справи покликані сприяти процесуальні строки. Встановлений законом або судом період в часі, впродовж якого може або повинна бути здійснена певна процесуальна дія учасником цивільного процесу визнається процесуальним строком.

Значення процесуальних строків полягає в тому, що вони забезпечують стабільність і визначеність цивільних процесуальних правовідносин, цивільного провадження у справі; забезпечують суб'єктам правовідносин можливість належно підготуватися і виконати певні процесуальні дії; є процесуальними засобами впливу на поведінку несумлінних учасників процесу, на виконання ними процесуальних обов'язків, засобами реалізації принципу раціональної процесуальної форми. Поряд з іншими цивільними процесуальними засобами цивільні процесуальні строки повинні забезпечити гарантованість, реальність та оперативність судового захисту суб'єктивних прав заінтересованих осіб, які беруть участь у справі, та інтересів держави.

Строки, в межах яких вчиняються процесуальні дії, встановлюються законом, а якщо вони законом не визначені, - встановлюються судом. Виходячи із цього, залежно від способу встановлення процесуальних строків, їх можна поділити на строки встановлені законом або судом.

Процесуальні строки можна класифікувати і за іншими підставами. Так, залежно від суб'єктів, яким вони адресовані, строки бувають встановленими для: суду; осіб, які беруть участь у справі; інших учасників цивільного судочинства.

Встановлені цивільно-процесуальним законодавством строки, у свою чергу, за чіткістю визначення поділяються на: абсолютно визначені - коли у законі встановлюється конкретний часовий проміжок; відносно визначені – якщо строк конкретно у законі не встановлюється, а прив'язується до певного діяння чи події.

Залежно від тривалості розрізняють такі види процесуальних строків, встановлених законом: до одного дні; два дні; три дні; п'ять днів; сім днів; десять днів; п'ятнадцять днів; двадцять днів; один місяць; два місяці; три місяці; один рік; три роки.

34. Обчислення початку перебігу та закінчення процесуальних строків.

Правила обчислення процесуальних строків містяться у ЦПК України. Всі строки у цивільному процесі обчислюються роками, місяцями і днями. Процесуальні строки також можуть визначатися вказівкою на подію, яка повинна неминуче настати, наприклад, особа, яка подала касаційну скаргу, має право відмовитися від неї до закінчення касаційного провадження; у разі перебування сторони у тривалому службовому відрядженні суд може зупинити провадження у справі до припинення цього відрядження.

Перебіг процесуального строку починається з наступного дня після відповідної календарної дати або настання події, з якою пов'язано його початок .

Процесуальні дії можна виконувати в будь-який день протягом усього проміжку часу до останнього дня строку, тобто до його закінчення. Отже, важливе практичне значення має питання закінчення процесуальних строків.

Відповідно до ЦПК України строк, обчислюваний роками, закінчується у відповідні місяць і число останнього року строку.

Строк, обчислюваний місяцями, закінчується у відповідне число останнього місяця строку. Якщо закінчення строку, обчислюваного місяцями, припадає на такий місяць, що відповідного числа не має (наприклад, у червні лише 30 днів, а строк повинен був закінчитися 31 числа), строк закінчується в останній день цього місяця.

Перебіг строку, закінчення якого пов'язане з подією, що повинна неминуче настати, закінчується наступного дня після настання події.

Процесуальний строк протікає безперервно, із зарахуванням всіх неробочих днів. Якщо його початок припадає на вихідний чи святковий день, то строк все одно починає обчислюватися з цього дня, а не з найближчого робочого. Однак, коли закінчення строку припадає на вихідний, святковий чи інший неробочий день, останнім днем строку є перший після нього робочий день.

Останній день строку триває до 24 години. Проте, якщо протягом даного строку слід було вчинити процесуальну дію в суді, де робочий час закінчується раніше, строк закінчується в момент закінчення цього часу.

Строк не вважається пропущеним, якщо до його закінчення заява, скарга, інші документи чи матеріали або грошові кошти здано на пошту чи передані іншими відповідними засобами зв'язку. Підтвердити це можна поштовим штемпелем, квитанцією і т. п.

Пропущення процесуального строку тягне за собою настання певних правових наслідків. Так, із закінченням строку, встановленого законом або судом, втрачається право на вчинення процесуальної дії. Документи, подані після закінчення процесуальних строків, залишаються без розгляду, якщо суд за клопотанням особи, що їх подала, не знайде підстав для поновлення або продовження строку.

В окремих, встановлених законом випадках при порушенні строків настають й інші наслідки, крім втрати права на вчинення процесуальних дій. Наприклад, у разі подання заяви про забезпечення доказів до подання позовної заяви заявник повинен подати позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення доказів. Якщо у зазначений строк особа не подає позовної заяви, вона зобов'язана відшкодувати судові витрати, а також збитки, заподіяні у зв'язку із забезпеченням доказів.

За неповідомлення суду про неможливість подати докази, а також за неподання доказів, у тому числі і з причин, визнаних судом неповажними, винні особи несуть відповідальність, встановлену законом. При цьому, притягнення винних осіб до відповідальності не звільняє їх від обов'язку подати суду докази.

Таким чином, із пропуском строку особи втрачають право на вчинення процесуальних дій, але не позбавляються певних процесуальних обов'язків, також до них у деяких випадках можуть бути застосовані визначені законом санкції.

35. Зупинення, поновлення та продовження процесуальних строків.

Відповідно до ЦПК України зупинення провадження у справі зупиняє перебіг процесуальних строків. З цього положення випливає, що підстави для зупинення процесуальних строків є такими ж, як і для зупинення провадження у справі. Строки, на які зупиняється провадження у справі, визначаються ЦПК України.

Зупинення процесуальних строків починається з моменту настання тієї події, внаслідок якої суд зупинив провадження.

З дня відновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується.

Якщо строк, встановлений законом або судом, пропущено з поважних причин, то за клопотанням сторони або іншої особи суд його поновлює або продовжує.

Питання про поновлення чи продовження пропущеного строку вирішує суд, у якому належало вчинити процесуальну дію або до якого потрібно було подати документ чи доказ.

36. Засоби здійснення судових викликів та повідомлень.

Для забезпечення обізнаності учасників цивільного процесу про час і місце судового засідання або вчинення окремої процесуальної дії законодавець зобов'язав суд своєчасно інформувати їх про це за допомогою судових викликів і повідомлень. У ЦПК України наголошується: ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи.

- 1) судовими повістками;
- 2) телефонограмами, факсами;
- 3) через інші засоби зв'язку, які забезпечують фіксацію повідомлення або виклику.

Крім того, відповідач, місце проживання (перебування чи роботи) або місцезнаходження якого позивачеві невідоме, навіть після його звернення до адресного бюро та органів внутрішніх справ, викликається до суду через оголошення у пресі.

Слід мати на увазі, що при інформуванні учасників цивільного процесу обов'язковою умовою є забезпечення відповідної його фіксації, оскільки тільки наявність у матеріалах цивільної справи необхідних відомостей може свідчити про належність здійсненого повідомлення або виклику, а отже, і про виконання судом покладеного на нього обов'язку.

Найпоширенішим засобом інформування учасників цивільного процесу про час і місце судового засідання або вчинення окремої процесуальної дії поза ним є *судові повістки*, які бувають двох видів:

- 1) судові повістки про виклик до суду. їх надсилають особам, які беруть участь у справі, свідкам, експертам, спеціалістам, перекладачам, коли їх участь у судовому засіданні або при вчиненні окремої процесуальної дії поза ним є обов'язковою. Тобто, особа, яка отримала судову повістку про виклик, зобов'язана з'явитися у місце, вказане судом, у точно визначений у повістці час, оскільки її нез'явлення потягне за собою певні процесуальні наслідки (наприклад, накладення штрафу на підставі ст. 185-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення);

Судові повістки-повідомлення, що направляються особам, які беруть участь у справі, з приводу вчинення процесуальних дій, у яких їх участь не є обов'язковою. Отже, якщо особа отримала таку судову повістку, вона має право обрати за своїм бажанням, чи з'являтися на вчинення окремої процесуальної дії, зазначеної у повістці, чи ні.

37. Порядок вручення судових повісток та повідомлень.

У випадку відсутності в адресата офіційної електронної адреси судові повістки, адресовані фізичним особам, вручаються їм під розписку, а юридичним особам - відповідній службовій особі, яка розписується про одержання повістки. Розписка про одержання судової повістки з поміткою про дату вручення в той самий день особами, які її вручали, повертається до суду.

Якщо особу, якій адресовано судову повістку, не виявлено в місці проживання, повістку під розписку вручають будь-кому з повнолітніх членів сім'ї, які проживають разом з нею. У такому випадку особа, якій адресовано повістку, вважається належним чином повідомленою про час, дату і місце судового засідання, вчинення іншої процесуальної дії. У разі відсутності адресата (будь-кого з повнолітніх членів його сім'ї) особа, яка доставляє судову повістку, негайно повертає її до суду з поміткою про причини невручення.

Вручення судової повістки представникові учасника справи вважається врученням повістки і цій особі.

Якщо особа не проживає за адресою, повідомленою суду, судова повістка може бути надіслана за місцем її роботи. Якщо учасник справи перебуває під вартою або відбуває покарання у виді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк, тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців, обмеження волі, арешту, повістка та інші судові документи вручаються йому під розписку адміністрацією місця утримання учасника справи, яка негайно надсилає розписку та письмові пояснення цього учасника справи до суду. Особам, які проживають за межами України, судові повістки вручаються в порядку, визначеному міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, в разі відсутності таких - у порядку, встановленому статтею 502 ЦПК України.

У разі відмови адресата одержати судову повістку особа, яка її доставляє, робить відповідну помітку на повістці і повертає її до суду. Особа, яка відмовилася одержати судову повістку, вважається повідомленою.

Якщо місцеперебування відповідача невідоме, суд розглядає справу після надходження до суду відомостей щодо його виклику до суду в порядку, визначеному ЦПК України.

38. Поняття та види судових витрат.

Судовими витратами є витрати, що несуть сторони, треті особи, які заявляють самостійні вимоги щодо предмета спору, у справах позовного провадження, заявники і заінтересовані особи у справах наказного та окремого проваджень за вчинення в їх інтересах цивільних процесуальних дій, пов'язаних із розглядом справи у порядку цивільного судочинства.

Судові витрати складаються з двох видів:

1) судового збору. Розмір судового збору, порядок його сплати і звільнення від сплати визначається законом.

2) До витрат, пов'язаних з розглядом справи, належать витрати:

1) на професійну правничу допомогу;

2) пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи;

3) пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів;

4) пов'язані з вчиненням інших процесуальних дій, необхідних для розгляду справи або підготовки до її розгляду.

39. Поняття судового збору. Загальна характеристика розмірів судового збору.

Судовий збір – збір, що справляється на всій території України за подання заяв, скарг до суду, а також за видачу судами документів і включається до складу судових витрат (ст.1 Закону України «Про судовий збір»).

Об'єктами справляння судового збору є:

- 1) позовні заяви;
- 2) заяви у справах наказного та окремого провадження;
- 3) апеляційні та касаційні скарги на судові рішення;
- 4) заяви про перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами та виключними обставинами тощо.

Судовий збір справляється у відповідному розмірі від мінімальної заробітної плати у місячному розмірі, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

Ставки судового збору встановлюються у розмірах визначених ст. 4 Закону України «Про судовий збір».

Відповідно до ЦПК України за подання заяви про видачу судового наказу сплачується судовий збір у розмірі п'ятдесяти відсотків ставки, яка визначається з оспорюваної суми у разі звернення до суду з позовом у порядку позовного провадження.

У випадку відмови в прийнятті заяви про видачу судового наказу або у разі скасування судового наказу внесена сума судового збору стягувачу не повертається. Дана сума зараховується до суми судового збору, встановленої за позовну заяву, якщо стягувач пред'являє позов до боржника.

Ціна позову складається з грошової суми у гривнях, яка відображає заявлену грошову матеріально-правову вимогу позивача до відповідача.

Відповідно до України ціна позову визначається:

- 1) у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується;
- 2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна;
- 3) у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців;
- 4) у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки;
- 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки;
- 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач -сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік;
- 7) у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік;
- 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;

9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, не нижче його балансової вартості;

10) у позовах, які складаються з кількох самостійних вимог, загальною сумою всіх вимог.

40. Звільнення від сплати судового збору.

Судовий збір не справляється за подання:

1) заяви про перегляд Верховним Судом України судового рішення у разі встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні справи судом;

2) заяви про скасування судового наказу;

3) заяви про зміну чи встановлення способу, порядку і строку виконання судового рішення;

4) заяви про поворот виконання судового рішення;

5) заяви про винесення додаткового судового рішення;

6) заяви про розірвання шлюбу з особою, визнаною в установленому законом порядку безвісно відсутньою;

7) заяви про встановлення факту каліцтва, якщо це необхідно для призначення пенсії або одержання допомоги за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням;

8) заяви про встановлення факту смерті особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати її загиблою від певного нещасного випадку внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру;

11) заяви про надання особі психіатричної допомоги в примусовому порядку;

12) заяви про обов'язкову госпіталізацію до протитуберкульозного закладу;

12-1) заяви про видачу обмежувального припису;

13) позовної заяви про відшкодування шкоди, заподіяної особі незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування, їх посадовою або службовою особою, а так само незаконними рішеннями, діями чи бездіяльністю органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, органів досудового розслідування, прокуратури або суду;

14) заяви, апеляційної та касаційної скарги про захист прав малолітніх чи неповнолітніх осіб;

15) клопотання про визнання і виконання рішення іноземного суду відповідно до міжнародного договору України, згоду на обов'язковість якого надано Верховною Радою України та яким не передбачено плати під час звернення до суду, подання апеляційної та касаційної скарг у таких справах;

16) заяви про встановлення факту смерті особи, яка загинула або пропала безвісти в районах проведення воєнних дій або антитерористичних операцій та здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях.

Від сплати судового збору під час розгляду справи в усіх судових інстанціях звільняються:

1) позивачі - у справах про стягнення заробітної плати та поновлення на роботі;

2) позивачі - у справах про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, а також смертю фізичної особи;

3) позивачі - у справах про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплати додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів чи зміну способу їх стягнення, а також заявники у разі подання заяви щодо видачі судового наказу про стягнення аліментів;

4) позивачі - у справах щодо спорів, пов'язаних з виплатою компенсації, поверненням майна, або у справах щодо спорів, пов'язаних з відшкодуванням його вартості громадянам, реабілітованим відповідно до Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні";

5) особи, які страждають на психічні розлади, та їх представники - у справах щодо спорів, пов'язаних з розглядом питань стосовно захисту прав і законних інтересів особи під час надання психіатричної допомоги;

6) позивачі - у справах про відшкодування матеріальних збитків, завданих внаслідок вчинення кримінального правопорушення;

7) громадяни, які у випадках, передбачених законодавством, звернулися із заявами до суду щодо захисту прав та інтересів інших осіб;

8) особи з інвалідністю внаслідок Другої світової війни та сім'ї воїнів (партизанів), які загинули чи пропали безвісти, і прирівняні до них у встановленому порядку особи;

9) особи з інвалідністю I та II груп, законні представники дітей з інвалідністю і недієздатних осіб з інвалідністю;

10) позивачі - громадяни, віднесені до 1 та 2 категорій постраждалих внаслідок Чорнобильської катастрофи;

11) виборці - у справах про уточнення списку виборців;

12) військовослужбовці, військовозобов'язані та резервісти, які призвані на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, - у справах, пов'язаних з виконанням військового обов'язку, а також під час виконання службових обов'язків;

13) учасники бойових дій, постраждалі учасники Революції Гідності, Герої України - у справах, пов'язаних з порушенням їхніх прав;

14) позивачі - у справах у порядку, визначеному статтею 12 Закону України "Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту";

15) фізичні особи (крім суб'єктів підприємницької діяльності) - кредитори, які звертаються з грошовими вимогами до боржника щодо виплати заборгованості із заробітної плати, зобов'язань внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, виплати авторської винагороди та аліментів, - після оголошення про порушення справи про банкрутство, а також після повідомлення про визнання боржника банкрутом;

15-1) органи місцевого самоврядування - за подання заяви про визнання спадщини відумерлою;

16) позивачі - за подання позовів щодо спорів, пов'язаних з наданням статусу учасника бойових дій відповідно до пунктів 19, 20 частини першої статті 6 Закону України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту";

17) засуджені до покарання у виді довічного позбавлення волі, позбавлення волі на певний строк та до покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, а також особи, взяті під варту, - у справах, пов'язаних із питаннями, які вирішуються судом під час виконання вироку відповідно до статті 537 Кримінального процесуального кодексу України, у разі відсутності на їхніх особових рахунках коштів, достатніх для сплати судового збору.

21) заявники - у справах за заявами про встановлення фактів, що мають юридичне значення, поданих у зв'язку із збройною агресією, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією території України, надзвичайними ситуаціями природного чи техногенного характеру, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно;

22) позивачі - у справах за позовами до держави-агресора Російської Федерації про відшкодування завданої майнової та/або моральної шкоди у зв'язку з тимчасовою окупацією території України, збройною агресією, збройним конфліктом, що призвели до вимушеного переселення з тимчасово окупованих територій України, загибелі, поранення, перебування в полоні, незаконного позбавлення волі або викрадення, а також порушення права власності на рухоме та/або нерухоме майно;

23) позивачі - за подання позовів щодо оскарження рішень Національної комісії з реабілітації у правовідносинах, що виникли на підставі Закону України "Про реабілітацію жертв репресій комуністичного тоталітарного режиму 1917-1991 років".

41. Витрати, пов'язані із розглядом судової справи.

Витрати на професійну правничу допомогу:

Витрати, пов'язані з правничою допомогою адвоката, несуть сторони, крім випадків надання правничої допомоги за рахунок держави. 2. За результатами розгляду справи витрати на правничу допомогу адвоката підлягають розподілу між сторонами разом із іншими судовими витратами. Для цілей розподілу судових витрат:

1) розмір витрат на правничу допомогу адвоката, в тому числі гонорару адвоката за представництво в суді та іншу правничу допомогу, пов'язану зі

справою, включаючи підготовку до її розгляду, збір доказів тощо, а також вартість послуг помічника адвоката визначаються згідно з умовами договору про надання правничої допомоги та на підставі відповідних доказів щодо обсягу наданих послуг і виконаних робіт та їх вартості, що сплачена або підлягає сплаті відповідною стороною або третьою особою;

2) розмір суми, що підлягає сплаті в порядку компенсації витрат адвоката, необхідних для надання правничої допомоги, встановлюється згідно з умовами договору про надання правничої допомоги на підставі відповідних доказів, які підтверджують здійснення відповідних витрат.

Для визначення розміру витрат на правничу допомогу з метою розподілу судових витрат учасник справи подає детальний опис робіт (наданих послуг), виконаних адвокатом, та здійснених ним витрат, необхідних для надання правничої допомоги.

Розмір витрат на оплату послуг адвоката має бути співмірним із:

- 1) складністю справи та виконаних адвокатом робіт (наданих послуг);
- 2) часом, витраченим адвокатом на виконання відповідних робіт (надання послуг);
- 3) обсягом наданих адвокатом послуг та виконаних робіт;
- 4) ціною позову та (або) значенням справи для сторони, в тому числі впливом вирішення справи на репутацію сторони або публічним інтересом до справи.

Витрати фізичних осіб, пов'язані з оплатою професійної правничої допомоги при розгляді судом справ про оголошення померлою фізичної особи, яка пропала безвісти за обставин, що загрожували їй смертю або дають підстави вважати фізичну особу загиблою від певного нещасного випадку, або інших обставин внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру, несуть *юридичні особи*, на території яких мав місце нещасний випадок внаслідок таких надзвичайних ситуацій.

Витрати сторін та їхніх представників, що пов'язані з явкою до суду;

Витрати, пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту сторін та їхніх представників, а також найманням житла, несуть сторони. Стороні, на користь якої ухвалено судове рішення, та її представникові сплачується іншою стороною компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Витрати, пов'язані із залученням (викликом) свідків, експертів, спеціалістів, перекладачів, проведенням експертиз:

Свідку у зв'язку з викликом до суду відшкодовуються витрати, що пов'язані з переїздом до іншого населеного пункту та наймом житла, а також виплачується компенсація за втрачений заробіток чи відрив від звичайних занять. Компенсація за втрачений заробіток обчислюється пропорційно від розміру середньомісячного заробітку, а компенсація за відрив від звичайних занять - пропорційно від розміру мінімальної заробітної плати.

Експерт, спеціаліст чи перекладач отримують винагороду за виконану роботу, пов'язану зі справою, якщо це не входить до їхніх службових обов'язків.

Суми, що підлягають виплаті залученому судом експерту, спеціалісту, перекладачу або особі, яка надала доказ на вимогу суду, сплачуються особою, на яку суд поклав такий обов'язок, або судом за рахунок суми коштів, внесених для забезпечення судових витрат. У випадках, коли сума витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, або витрат особи, яка надала доказ на вимогу суду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми на користь спеціаліста, перекладача, експерта чи експертної установи зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених ЦПК України.

Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно такої сторони в межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому цим Кодексом для забезпечення позову.

Розмір витрат на підготовку експертного висновку на замовлення сторони, проведення експертизи, залучення спеціаліста, оплати робіт перекладача встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів. Розмір витрат на оплату робіт залученого стороною експерта, спеціаліста, перекладача має бути співмірним зі складністю відповідної роботи, її обсягом та часом, витраченим ним на виконання робіт.

У разі недотримання вимог щодо співмірності витрат суд може, за клопотанням іншої сторони, зменшити розмір витрат на оплату послуг експерта, спеціаліста, перекладача, які підлягають розподілу між сторонами.

У справах окремого провадження виклик свідків, призначення експертизи, залучення спеціалістів здійснюються за ініціативою суду, а також у випадках звільнення від сплати судового збору або зменшення його розміру, відповідні витрати відшкодовуються за рахунок державного бюджету.

Витрати, пов'язані з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, необхідних для розгляду справи:

Особа, яка надала доказ на вимогу суду, має право вимагати виплати грошової компенсації своїх витрат, пов'язаних із наданням такого доказу. Розмір грошової компенсації визначає суд на підставі поданих такою особою доказів здійснення відповідних витрат. Розмір витрат, пов'язаних з проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, встановлюється судом на підставі договорів, рахунків та інших доказів.

У випадках, коли сума витрат, пов'язаних з витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за місцем їх знаходження, забезпеченням доказів та вчиненням інших дій, пов'язаних з розглядом справи чи підготовкою до її розгляду, повністю не була сплачена учасниками справи попередньо або в порядку забезпечення судових витрат, суд стягує ці суми зі сторони, визначеної судом відповідно до правил про розподіл судових витрат, встановлених цим Кодексом.

42. Поняття та порядок визначення ціни позову.

Ціна позову визначається:

- 1) у позовах про стягнення грошових коштів - сумою, яка стягується, чи оспорюваною сумою за виконавчим чи іншим документом, за яким стягнення провадиться у безспірному (безакцептному) порядку;
- 2) у позовах про визнання права власності на майно або його витребування - вартістю майна;
- 3) у позовах про стягнення аліментів - сукупністю всіх виплат, але не більше ніж за шість місяців;
- 4) у позовах про строкові платежі і видачі - сукупністю всіх платежів або видач, але не більше ніж за три роки;
- 5) у позовах про безстрокові або довічні платежі і видачі - сукупністю платежів або видач за три роки;
- 6) у позовах про зменшення або збільшення платежів або видач - сумою, на яку зменшуються або збільшуються платежі чи видачі, але не більше ніж за один рік;
- 7) у позовах про припинення платежів або видач - сукупністю платежів або видач, що залишилися, але не більше ніж за один рік;
- 8) у позовах про розірвання договору найму (оренди) або договору найму (оренди) житла - сукупністю платежів за користування майном або житлом протягом строку, що залишається до кінця дії договору, але не більше ніж за три роки;
- 9) у позовах про право власності на нерухоме майно, що належить фізичним особам на праві приватної власності, - дійсною вартістю нерухомого майна, а на нерухоме майно, що належить юридичним особам, - не нижче його балансової вартості;
- 10) у позовах, що складаються з кількох самостійних вимог, - загальною сумою всіх вимог.

Платники судового збору - громадяни України, іноземці, особи без громадянства, підприємства, установи, організації, інші юридичні особи (у тому числі іноземні) та фізичні особи - підприємці, які звертаються до суду чи стосовно яких ухвалене судове рішення, передбачене цим Законом України «Про судовий збір».

Судовий збір справляється:

за подання до суду позовної заяви та іншої заяви, передбаченої процесуальним законодавством;

за подання до суду апеляційної і касаційної скарг на судові рішення, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами, заяви про скасування рішення третейського суду, заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду та заяви про перегляд судових рішень Верховним Судом України;

за видачу судами документів;

у разі ухвалення судового рішення, передбаченого цим Законом.

Судовий збір справляється у відповідному розмірі від прожиткового мінімуму для працездатних осіб, встановленого законом на 1 січня календарного

року, в якому відповідна заява або скарга подається до суду, - у відсотковому співвідношенні до ціни позову та у фіксованому розмірі.

За подання до суду:

1) позовної заяви майнового характеру, яка подана:

юридичною особою

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб і не більше 350 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

фізичною особою або фізичною особою - підприємцем

1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

2) позовної заяви немайнового характеру, яка подана:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем
фізичною особою

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

3) позовної заяви:

про розірвання шлюбу

0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

про поділ майна при розірванні шлюбу

1 відсоток ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб та не більше 3 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4) заяви у справах окремого провадження; заяви про забезпечення доказів або позову; заяви про перегляд заочного рішення; заяви про скасування рішення третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу); заяви про видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду (міжнародного комерційного арбітражу); заяви про видачу виконавчого документа на підставі рішення іноземного суду; заяви про роз'яснення судового рішення, які подано; заяви про сприяння третейському суду (міжнародному

комерційному арбітражу) в отриманні доказів:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем
фізичною особою

0,5 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-1) заяви про видачу судового наказу

0,1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-2) заяви про скасування судового наказу

0,05 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

4-3) заяви про скасування тимчасового обмеження фізичної особи у праві виїзду за межі України

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

5) позовної заяви про захист честі та гідності фізичної особи, ділової репутації фізичної або юридичної особи, а саме:

позовної заяви немайнового характеру 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

позовної заяви про відшкодування моральної шкоди

1,5 відсотка ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

б) апеляційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до апеляційної скарги на рішення суду; апеляційної скарги на судовий наказ, заяви про перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами

150 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги

7) касаційної скарги на рішення суду; заяви про приєднання до касаційної скарги на рішення суду

200 відсотків ставки, що підлягала сплаті при поданні позовної заяви, іншої заяви і скарги в розмірі оспорюваної суми

{Підпункт 8 пункту 1 частини другої статті 4 виключено на підставі Закону № 2147-VIII від 03.10.2017}

9) апеляційної і касаційної скарги на ухвалу суду; заяви про приєднання до апеляційної чи касаційної скарги на ухвалу суду:

юридичною особою або фізичною особою - підприємцем
фізичною особою

1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб

0,2 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб

43. Розподіл судових витрат між сторонами.

Судовий збір покладається на сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

Інші судові витрати, пов'язані з розглядом справи, покладаються:

- 1) у разі задоволення позову - на відповідача;
- 2) у разі відмови в позові - на позивача;
- 3) у разі часткового задоволення позову - на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог.

При вирішенні питання про розподіл судових витрат суд враховує:

- 1) чи пов'язані ці витрати з розглядом справи;
- 2) чи є розмір таких витрат обґрунтованим та пропорційним до предмета спору з урахуванням ціни позову, значення справи для сторін, в тому числі чи міг результат її вирішення вплинути на репутацію сторони або чи викликала справа публічний інтерес;
- 3) поведінку сторони під час розгляду справи, що призвела до затягування розгляду справи, зокрема, подання стороною явно необґрунтованих заяв і клопотань, безпідставне твердження або заперечення стороною певних обставин, які мають значення для справи, безпідставне завищення позивачем позовних вимог тощо;
- 4) дії сторони щодо досудового вирішення спору та щодо врегулювання спору мирним шляхом під час розгляду справи, стадію розгляду справи, на якій такі дії вчинялися.

Якщо сума судових витрат, заявлена до відшкодування, істотно перевищує суму, заявлену в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат в частині такого перевищення, крім випадків, якщо сторона доведе, що не могла передбачити такі витрати на час подання попереднього (орієнтовного) розрахунку.

Якщо сума судових витрат, заявлених до відшкодування та підтверджених відповідними доказами, є неспівмірно меншою, ніж сума, заявлена в попередньому (орієнтовному) розрахунку, суд може відмовити стороні, на користь якої ухвалено рішення, у відшкодуванні судових витрат (крім судового збору) повністю або частково, крім випадків, якщо така сторона доведе поважні причини зменшення цієї суми.

Якщо сторону, на користь якої ухвалено рішення, звільнено від сплати судових витрат, з другої сторони стягуються судові витрати на користь осіб, які їх понесли, пропорційно до задоволеної чи відхиленої частини вимог, а інша частина компенсується за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Якщо обидві сторони звільнені від оплати судових витрат, вони компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Якщо інше не передбачено законом, у разі залишення позову без задоволення, закриття провадження у справі або залишення без розгляду позову позивача, звільненого від сплати судових витрат, судові витрати, понесені відповідачем, компенсуються за рахунок держави у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Розмір витрат, які сторона сплатила або має сплатити у зв'язку з розглядом справи, встановлюється судом на підставі поданих сторонами доказів (договорів, рахунків тощо).

Такі докази подаються до закінчення судових дебатів у справі або протягом п'яти днів після ухвалення рішення суду за умови, що до закінчення судових дебатів у справі сторона зробила про це відповідну заяву.

У разі неподання відповідних доказів протягом встановленого строку така заява залишається без розгляду.

У випадку зловживання стороною чи її представником процесуальними правами, або якщо спір виник внаслідок неправильних дій сторони, суд має право покласти на таку сторону судові витрати повністю або частково незалежно від результатів вирішення спору.

При частковому задоволенні позову, у випадку покладення судових витрат на обидві сторони пропорційно розміру задоволених позовних вимог, суд може зобов'язати сторону, на яку покладено більшу суму судових витрат, сплатити різницю іншій стороні. У такому випадку сторони звільняються від обов'язку сплачувати одна одній іншу частину судових витрат.

Суд має право накласти арешт на грошові кошти чи майно сторони, на яку судовим рішенням покладено витрати, пов'язані із залученням свідків, спеціалістів, перекладачів, експертів та проведенням експертизи; витребуванням доказів, проведенням огляду доказів за їх місцезнаходженням, забезпеченням доказів; у межах сум, присуджених до стягнення, в порядку, встановленому цим Кодексом для забезпечення позову.

Судові витрати третьої особи, яка не заявляє самостійних вимог на предмет спору, стягуються на її користь із сторони, визначеної відповідно до вимог цієї статті, залежно від того заперечувала чи підтримувала така особа заявлені позовні вимоги.

Якщо суд апеляційної чи касаційної інстанції, не передаючи справи на новий розгляд, змінює рішення або ухвалює нове, цей суд відповідно змінює розподіл судових витрат.

Розподіл витрат у разі визнання позову, закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду:

У разі укладення мирової угоди до прийняття рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову, визнання позову відповідачем до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі чи рішенні у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого при поданні позову.

У разі укладення мирової угоди, відмови від позову, визнання позову відповідачем на стадії перегляду рішення в апеляційному чи касаційному порядку суд у відповідній ухвалі у порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення скажнику (заявнику) з державного бюджету 50 відсотків судового збору, сплаченого ним при поданні відповідної апеляційної чи касаційної скарги.

У разі відмови позивача від позову понесені ним витрати відповідачем не відшкодовуються, а витрати відповідача за його заявою стягуються з позивача. Однак якщо позивач не підтримує своїх вимог унаслідок задоволення

їх відповідачем після пред'явлення позову, суд за заявою позивача присуджує стягнення понесених ним у справі витрат з відповідача.

Якщо сторони під час укладення мирової угоди не передбачили порядку розподілу судових витрат, кожна сторона у справі несе половину судових витрат.

У разі закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду відповідач має право заявити вимоги про компенсацію здійснених ним витрат, пов'язаних з розглядом справи, внаслідок необґрунтованих дій позивача.

У випадках, встановлених частинами третьою - п'ятою цієї статті, суд може вирішити питання про розподіл судових витрат протягом п'ятнадцяти днів з дня постановлення ухвали про закриття провадження у справі або залишення позову без розгляду, рішення про задоволення позову у зв'язку з його визнанням, за умови дотримання відповідною стороною вимог частини дев'ятої статті 141 ЦПК України.

44. Види заходів процесуального примусу, підстави та порядок їх застосування.

Безпосередньо ЦПК, а також іншими актами законодавства за порушення норм цивільного процесуального права встановлені різні види відповідальності. Залежно від форми участі особи у цивільному процесі, відповідальність можна поділити на такі види:

- відповідальність суду (судді) за невиконання чи неналежне виконання своїх обов'язків;
- відповідальність сторін та інших осіб, які беруть участь у справі;
- відповідальність учасників цивільного процесу, які сприяють розгляду та вирішенню цивільної справи;
- відповідальність осіб, які не визначені законом як учасники цивільного процесу (наприклад, особи, які порушують вимоги із забезпечення позову).

Виходячи із класифікації видів юридичної відповідальності залежно від правової природи правопорушення, норми, які їх закріплюють, слід поділити на такі, що встановлюють: кримінальну відповідальність; адміністративну відповідальність; дисциплінарну та матеріальну відповідальність; цивільно-правову відповідальність; відповідність, підстави і порядок застосування якої визначені цивільним процесуальним законом.

Цивільне процесуальне законодавство містить низку норм, які мають забезпечувальний характер і встановлюють певні санкції, що мають назву заходів процесуального примусу.

Заходи процесуального примусу – це встановлені законом процесуальні дії, що застосовуються судом до осіб, які порушують встановлені в суді правило або протиправно перешкоджають здійснення цивільного судочинства.

Метою застосування цивільно-процесуальних заходів примусу є припинення порушень процесуальних норм та забезпечення виконання окремими учасниками цивільного процесу своїх процесуальних обов'язків.

До заходів процесуального примусу законодавець відносить:

- 1) попередження;
- 2) видалення із залу судового засідання;

- 3) тимчасове вилучення доказів для дослідження судом;
- 4) привід свідка.

Оскільки примусові заходи, що можуть бути застосовані до учасників процесу, повинні бути чітко прописаними в законі, вказаний їх перелік є вичерпним і не підлягає розширеному тлумаченню. Однак законодавець може його розширити, внісши у встановленому порядку відповідні зміни до ЦПК України.

Порядок застосування окремих заходів процесуального примусу.

Попередження і видалення із залу судового засідання. Важливою умовою здійснення правосуддя є дотримання всіма присутніми в залі судового засідання певного порядку. Для забезпечення цього учасники цивільного процесу, а також інші особи, присутні при розгляді справи, зобов'язані не порушувати встановлений порядок.

Законом не передбачено, які дії можуть бути кваліфіковані як порушення порядку під час судового засідання. Судова практика показує, що як порушення порядку в залі судового засідання розцінюються суперечки і сварки між сторонами, голосні репліки присутніх, жвава жестикуляція тощо. В кожному конкретному випадку чи порушує особа встановлений порядок, чи ні, вирішує суд, що розглядає справу.

До учасників цивільного процесу та інших осіб, присутніх в залі судового засідання, за порушення порядку під час судового засідання або невиконання ними розпоряджень головуючого застосовується попередження, а у разі повторного вчинення зазначених дій - видалення із залу судового засідання.

Таким чином, попередження – це такий захід процесуального примусу, який полягає в наголошенні головуючим у судовому засіданні на факті порушення учасником процесу своїх обов'язків.

Попередження не має безпосередніх негативних наслідків для правопорушника, однак у випадку систематичного невиконання обов'язків, наприклад, порушення порядку в залі судового засідання, до особи можуть бути застосовані інші заходи, в тому числі й не тільки передбачені і нормами цивільного процесуального закону (напр. накладення адміністративного штрафу за неповагу до суду).

Видалення із залу судового засідання – це позбавлення учасника процесу чи іншої особи, яка присутня у залі судового засідання, права бути присутньою на даному судовому засіданні. Це в свою чергу може призвести до того, що, наприклад, особа, яка бере участь у розгляді справи, позбавляється можливості доводити свої вимоги чи заперечення, брати участь у дослідженні доказів, поданні заяв, клопотань та інших форм участі у судовому засіданні.

Тимчасове вилучення доказів для дослідження судом – це санкція яка має характер забезпечення і застосовується у випадку, коли судом згідно з ЦПК витребувані речові чи письмові докази, однак вони без поважних причин до суду не подані чи не повідомлено про причини їх неподання. Ухвала про його застосування постановляється у випадку неподання без поважних причин письмових чи речових доказів, що витребувані судом, та неповідомлення причин їх неподання.

В ухвалі про тимчасове вилучення доказів для дослідження судом зазначаються: ім'я (найменування) особи, у якої знаходиться доказ, її місце проживання (перебування) або місцезнаходження, назва або опис письмового чи речового доказу, підстави проведення його тимчасового вилучення. Ця ухвала не може бути оскаржена в апеляційному порядку окремо від рішення суду. Виконання такої ухвали покладається на органи Державної виконавчої служби.

Примусовий привід свідка – полягає у примусовому доставленні свідка до зали судового засідання для давання ним показань. Цей захід застосовується тоді, коли належно викликаний свідок без поважних причин не з'явився в судове засідання або не повідомив про причини неявки. Привід свідка проводиться через органи внутрішніх справ з відшкодуванням у дохід держави витрат на його здійснення.

Процесуальний закон забороняє застосовувати такий захід процесуального примусу як привід до суду стосовно осіб, які не можуть бути допитані як свідки, а також малолітніх та неповнолітніх осіб, вагітних жінок, інвалідів першої і другої груп, осіб, які доглядають дітей віком до шести років або дітей-інвалідів.

Особа, яка виконує ухвалу про привід, зобов'язана оголосити свідку її зміст та доставити його у вказаний час до суду.

У разі неможливості приводу особа, яка виконує ухвалу, через начальника органу внутрішніх справ негайно повертає її суду з письмовим поясненням причин невиконання.

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА

45. Позов у цивільному процесі: поняття, елементи, види.

Засобом захисту прав особи у позовному провадженні є *позов* – це матеріально-правова вимога позивача до відповідача, звернена через суд або інший орган цивільної юрисдикції про захист порушеного, оспореного чи невизнаного права або інтересу, який здійснюється у певній, визначеній законом, процесуальній формі.

Позов як складне явище має кілька елементів, до яких належать: предмет, підстава, зміст.

Предмет позову – це його частина, яка містить матеріально-правову вимогу позивача до відповідача.

Підстава позову – це частина позову, яка відображає обставини, якими позивач обґрунтовує свої вимоги, і докази, що підтверджують позов.

Зміст позову – це частина позову, яка відображає звернену до суду вимогу про здійснення певних дій, пов'язаних із застосуванням конкретних способів захисту порушеного, оспореного чи невизнаного права.

За способом процесуального захисту, який відображається у змісті позову, вони класифікуються на позови: про присудження, про визнання, перетворювальні.

Позови про присудження спрямовані на поновлення порушеного права, усунення наслідків правопорушення; вимагається поновлення становища, що існувало до порушення права, та припинення дій, які їх порушують. Позови, в яких від відповідача вимагається утриматися від певної дії (діяльності), називаються ще позови про заборону. Але їх не слід виділяти окремо, адже вони є різновидом позовів про присудження.

Позови про визнання спрямовані на усунення непорозумінь з приводу наявності та змісту правовідносин між сторонами. Суд своїм рішенням має внести ясність у питання про наявність чи відсутність прав та обов'язків. Позови про визнання поділяються на позитивні та негативні. Позитивні позови про визнання спрямовані на встановлення наявності певних правовідносин (наприклад, позов про визнання права власності на певну річ), а негативні – їх відсутності (наприклад, позов про визнання правочину недійсним).

Позови перетворювальні спрямовані на захист прав шляхом їх трансформування, тобто зміни чи припинення правовідносин, які існують між сторонами. Перетворювальні позови залежно від їх спрямованості поділяють на:

1. позови про зміну правовідносин (наприклад, про виділ частки в спільній власності);
2. позови про припинення правовідносин (наприклад, про розірвання договору).

Важливе практичне значення має поділ позовів за характером спірного матеріального правовідношення на: цивільні, сімейні, трудові, земельні та інші.

46. Об'єднання та роз'єднання позовів. Зміни у позові.

Предметом судового розгляду може бути один позов або кілька.

Об'єднання позовів дозволяє в одному провадженні розглядати кілька матеріально-правових вимог. Це можуть бути вимоги одного позивача до одного відповідача, вимоги одного позивача до кількох відповідачів, кількох позивачів до одного відповідача.

Критерієм для об'єднання позовів є його однорідність, під якою розуміють вимоги, які впливають з одних і тих самих правовідносин.

Роз'єднання позовів застосовується тоді, коли в одному провадженні перебувають декілька позовів, якщо їх спільний розгляд ускладнює вирішення справи.

Роз'єднання позовів полягає у виділенні судом в самостійні провадження об'єднаних в одному провадженні вимог.

У разі роз'єднання позовів підставою для провадження по виділених вимогах є ухвала суду про роз'єднання позовів і копія позовної заяви.

У процесі розгляду та вирішення справи сторони наділяються широкими процесуальними правами і можуть вільно ними розпоряджатися.

Позивач протягом усього розгляду справи має право змінити по суті підставу або предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог або відмовитися від позову. Відповідач має право визнати позов повністю або частково. Сторони можуть укласти мирову угоду. Такі дії сторін є проявом принципу диспозитивності цивільного судочинства.

Зміна предмета та підстави позову є важливим правом позивача, оскільки дозволяє оперативно змінювати конструкцію позовного спору (вимогу до позивача та суду) у зв'язку, наприклад, зі збором доказів, дослідженням обставин справи, очевидністю неправильного визначення матеріально-правової вимоги та обставин, які її обґрунтовують, тощо.

Збільшення чи зменшення обсягу позовних вимог також дозволяє керувати процесом у справі, зважаючи на ті ж причини.

Відмова від позову – це одностороннє усне або письмове волевиявлення позивача в суді, спрямоване на відмову від судового захисту своєї вимоги. Така дія може бути вчинена протягом всього провадження у справі.

Відмову від позову слід відрізнити від відмови від поданої заяви чи скарги.

Визнання позову відповідачем – одностороннє усне або письмове волевиявлення відповідача, спрямоване на припинення спору з позивачем.

Мирова угода – це укладена між сторонами та визнана судом домовленість (договір) про припинення спору між сторонами шляхом взаємних поступок, яка стосується їхніх прав, обов'язків та предмета позову. Сторони можуть укласти мирову угоду протягом усього часу провадження у справі, в тому числі у процесі виконання рішення суду.

Закриваючи провадження у справі, суд за клопотанням сторін може постановити ухвалу про визнання мирової угоди.

Визнана судом мирова угода є підставою для виконання, тому ухвала про визнання повинна відповідати вимогам ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження».

47. Форма та зміст позовної заяви.

У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування. Позовна заява подається до суду в письмовій формі і підписується позивачем або його представником, або іншою особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи.

Позовна заява повинна містити:

- 1) найменування суду першої інстанції, до якого подається заява;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові - для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), а також реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта для фізичних осіб - громадян України (якщо такі відомості позивачу відомі), відомі номери засобів зв'язку, офіційної електронної адреси та адреси електронної пошти;

3) зазначення ціни позову, якщо позов підлягає грошовій оцінці; обґрунтований розрахунок сум, що стягуються чи оспорюються;

4) зміст позовних вимог: спосіб (способи) захисту прав або інтересів, передбачений законом чи договором, або інший спосіб (способи) захисту прав та інтересів, який не суперечить закону і який позивач просить суд визначити у рішенні; якщо позов подано до кількох відповідачів - зміст позовних вимог щодо кожного з них;

5) виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини;

6) відомості про вжиття заходів досудового врегулювання спору, якщо такі проводилися, в тому числі, якщо законом визначений обов'язковий досудовий порядок врегулювання спору;

7) відомості про вжиття заходів забезпечення доказів або позову до подання позовної заяви, якщо такі здійснювалися;

8) перелік документів та інших доказів, що додаються до заяви; зазначення доказів, які не можуть бути подані разом із позовною заявою (за наявності); зазначення щодо наявності у позивача або іншої особи оригіналів письмових або електронних доказів, копії яких додано до заяви;

9) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які позивач поніс і які очікує понести у зв'язку із розглядом справи;

10) підтвердження позивача про те, що ним не подано іншого позову (позовів) до цього ж відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав.

Якщо позовна заява подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення позивача від сплати судового збору. У разі пред'явлення позову особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи, в заяві повинні бути зазначені підстави такого звернення. У позовній заяві можуть бути вказані й інші відомості, необхідні для правильного вирішення спору.

Позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції, де вона реєструється та не пізніше наступного дня передається судді.

48. Залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви.

Залишення позовної заяви без руху, повернення заяви

Суддя, встановивши, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 175 і 177 ЦПК України, протягом п'яти днів з дня надходження до суду позовної заяви постановляє ухвалу про залишення позовної заяви без руху.

В ухвалі про залишення позовної заяви без руху зазначаються недоліки позовної заяви, спосіб і строк їх усунення, який не може перевищувати десяти днів з дня вручення ухвали про залишення позовної заяви без руху. Якщо ухвала про залишення позовної заяви без руху постановляється з підстави несплати судового збору у встановленому законом розмірі, суд в такій ухвалі повинен зазначити точну суму судового збору, яку необхідно сплатити (доплатити).

Якщо позивач відповідно до ухвали суду у встановлений строк виконає вимоги, визначені статтями 175 і 177 ЦПК України, сплатить суму судового збору, позовна заява вважається поданою в день первісного її подання до суду. Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, заява вважається неподаною і повертається позивачеві.

Крім цього, заява повертається у випадках, коли:

1) заяву подано особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписано або підписано особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не вказано;

2) порушено правила об'єднання позовних вимог (крім випадків, в яких є підстави для застосування положень статті 188 ЦПК України);

3) до постановлення ухвали про відкриття провадження у справі від позивача надійшла заява про врегулювання спору або заява про відкликання позовної заяви;

4) відсутні підстави для звернення прокурора до суду в інтересах держави або для звернення до суду особи, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах іншої особи;

5) подана заява про розірвання шлюбу під час вагітності дружини або до досягнення дитиною одного року без дотримання вимог, встановлених Сімейним кодексом України;

б) позивачем подано до цього самого суду інший позов (позови) до цього самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з однакових підстав і щодо такого позову (позовів) на час вирішення питання про відкриття провадження у справі, що розглядається, не постановлена ухвала про відкриття або відмову у відкритті провадження у справі, повернення позовної заяви або залишення позову без розгляду;

7) до заяви не додано доказів вжиття заходів досудового врегулювання спору у випадку, коли такі заходи є обов'язковими згідно із законом.

Суддя повертає позовну заяву і додані до неї документи не пізніше п'яти днів з дня її надходження або з дня закінчення строку на усунення недоліків. Про повернення позовної заяви суд постановляє ухвалу. Ухвалу про повернення позовної заяви може бути оскаржено. Копія позовної заяви залишається в суді.

У разі скасування ухвали про повернення позовної заяви та направлення справи для продовження розгляду суд не має права повторно повертати позовну заяву.

Повернення позовної заяви не перешкоджає повторному зверненню із заявою до суду, якщо перестануть існувати обставини, що стали підставою для повернення заяви. У разі повернення позовної заяви з підстави, передбаченої пунктом 6 частини четвертої цієї статті, судовий збір, сплачений за подання позову, не повертається.

Заяви, скарги, клопотання, визначені ЦПК України, за подання яких передбачено сплату судового збору, залишаються судом без руху також у випадку, якщо на момент відкриття провадження за відповідною заявою, скаргою, клопотанням суд виявить, що відповідна сума судового збору не зарахована до спеціального фонду державного бюджету. Правила цієї частини не застосовуються до заяв про забезпечення доказів або позову.

49. Відкриття провадження у суді першої інстанції. Відмова у відкритті провадження.

Відкриття провадження у справі;

За відсутності підстав для залишення позовної заяви без руху, повернення позовної заяви чи відмови у відкритті провадження суд відкриває провадження у справі протягом п'яти днів з дня надходження позовної заяви або заяви про усунення недоліків, поданої в порядку, передбаченому статтею 185 ЦПК України.

Якщо відповідачем вказана фізична особа, яка не має статусу підприємця, суд відкриває провадження не пізніше наступного дня з дня отримання судом у порядку, передбаченому частиною восьмою цієї статті, інформації про зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи - відповідача.

Про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі суд постановляє ухвалу, в якій зазначаються:

1) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який відкрив провадження у справі, номер справи;

2) найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові за його наявності для фізичних осіб) сторін, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб);

3) предмет та підстави позову;

4) за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа;

5) дата, час і місце підготовчого засідання, якщо справа буде розглядатися в порядку загального позовного провадження;

6) дата, час і місце проведення судового засідання для розгляду справи по суті, якщо справа буде розглядатися в порядку спрощеного позовного провадження з повідомленням (викликом) сторін;

7) результат вирішення заяв і клопотань позивача, що надійшли разом із позовною заявою, якщо їх вирішення не потребує виклику сторін;

8) строк для подання відповідачем відзиву на позов;

9) строки для подання відповіді на відзив та заперечень, якщо справа буде розглядатися за правилами спрощеного позовного провадження;

10) строк надання пояснень третіми особами, яких було залучено при відкритті провадження у справі;

11) веб-адреса сторінки на офіційному веб-порталі судової влади України в мережі Інтернет, за якою учасники справи можуть отримати інформацію щодо справи, що розглядається.

Якщо при відкритті провадження у справі було вирішено питання про залучення третіх осіб, позивач не пізніше двох днів з дня вручення копії ухвали про відкриття провадження у справі повинен направити таким третім особам копії позовної заяви з додатками, а докази такого направлення надати суду до початку підготовчого засідання або до початку розгляду справи по суті в порядку спрощеного позовного провадження.

Якщо суд в ухвалі про відкриття провадження у справі за результатами розгляду відповідного клопотання позивача вирішує розглядати справу за правилами спрощеного позовного провадження, суд визначає строк відповідачу для подання заяви із запереченням проти розгляду справи за правилами спрощеного позовного провадження, який не може бути меншим п'яти днів з дня вручення ухвали.

Ухвала про відкриття провадження у справі постановляється з додержанням вимог частини п'ятої статті 128 ЦПК України.

У разі якщо відповідачем у позовній заяві вказана фізична особа, яка не є суб'єктом підприємницької діяльності, суд не пізніше двох днів з дня надходження позовної заяви до суду звертається до відповідного органу реєстрації місця перебування та місця проживання особи щодо надання інформації про зареєстроване місце проживання (перебування) такої фізичної особи.

Інформація про місце проживання (перебування) фізичної особи має бути надана протягом п'яти днів з моменту отримання відповідним органом реєстрації місця проживання та перебування особи відповідного звернення суду.

Суддя з метою визначення підсудності може також користуватися даними Єдиного державного демографічного реєстру.

Якщо за результатами отриманої судом інформації буде встановлено, що справа не підсудна цьому суду, суд надсилає справу за підсудністю в порядку, встановленому статтею 31 ЦПК України.

Якщо отримана судом інформація не дає можливості встановити зареєстроване у встановленому законом порядку місце проживання (перебування) фізичної особи, суд вирішує питання про відкриття провадження у справі. Подальший виклик такої особи як відповідача у справі здійснюється через оголошення на офіційному веб-порталі судової влади України.

Суддя, встановивши, після відкриття провадження у справі, що позовну заяву подано без додержання вимог, викладених у статтях 175, 177 ЦПК України, постановляє ухвалу не пізніше наступного дня, в якій зазначаються підстави залишення заяви без руху, про що повідомляє позивача і надає йому строк для усунення недоліків, який не може перевищувати п'яти днів з дня вручення позивачу ухвали.

Якщо позивач усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, суд продовжує розгляд справи, про що постановляє ухвалу не пізніше

наступного дня з дня отримання інформації про усунення недоліків. Якщо позивач не усунув недоліки позовної заяви у строк, встановлений судом, позовна заява залишається без розгляду.

Суддя відмовляє у відкритті провадження у справі, якщо:

- 1) заява не підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства;
- 2) є таке, що набрало законної сили, рішення чи ухвала суду про закриття провадження у справі між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, або є судовий наказ, що набрав законної сили, за тими самими вимогами;
- 3) у провадженні цього чи іншого суду є справа зі спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;
- 4) є рішення третейського суду, прийняте в межах його компетенції, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав, за винятком випадків, коли суд відмовив у видачі виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду або скасував рішення третейського суду і розгляд справи в тому самому третейському суді виявився неможливим;
- 5) є рішення суду іноземної держави, визнане в Україні в установленому законом порядку, щодо спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав;

б) настала смерть фізичної особи або оголошено її померлою чи припинено юридичну особу, які звернулися із позовною заявою або до яких пред'явлено позов, якщо спірні правовідносини не допускають правонаступництва.

Про відмову у відкритті провадження у справі постановляється ухвала не пізніше п'яти днів з дня надходження заяви. Така ухвала надсилається заявникові не пізніше наступного дня після її постановлення в порядку, встановленому статтею 272 ЦПК України.

До ухвали про відмову у відкритті провадження у справі, що надсилається заявникові, додаються позовні матеріали. Копія позовної заяви залишається в суді. Ухвалу про відмову у відкритті провадження у справі може бути оскаржено. У разі скасування цієї ухвали позовна заява вважається поданою в день первісного звернення до суду.

50. Засоби захисту відповідача проти заявленого позову.

У відзиві відповідач викладає заперечення проти позову.

Відзив підписується відповідачем або його представником.

Відзив повинен містити:

- 1) найменування (ім'я) позивача і номер справи;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) відповідача, його місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України (для юридичних осіб, зареєстрованих за законодавством України), реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію

паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку, офіційну електронну адресу та адресу електронної пошти, за наявності;

3) у разі повного або часткового визнання позовних вимог - вимоги, які визнаються відповідачем;

4) обставини, які визнаються відповідачем, а також правову оцінку обставин, надану позивачем, з якою відповідач погоджується;

5) заперечення (за наявності) щодо наведених позивачем обставин та правових підстав позову, з якими відповідач не погоджується, із посиланням на відповідні докази та норми права;

6) перелік документів та інших доказів, що додаються до відзиву, та зазначення документів і доказів, які не можуть бути подані разом із відзивом, із зазначенням причин їх неподання;

7) заперечення (за наявності) щодо заявленого позивачем розміру судових витрат, які позивач поніс та очікує понести до закінчення розгляду справи по суті;

8) попередній (орієнтовний) розрахунок суми судових витрат, які відповідач поніс і які очікує понести в зв'язку із розглядом справи.

4. Копія відзиву та доданих до нього документів іншим учасникам справи повинна бути надіслана (надана) одночасно з надісланням (наданням) відзиву до суду.

До відзиву додаються:

1) докази, що підтверджують обставини, на яких ґрунтуються заперечення відповідача, якщо такі докази не надані позивачем;

2) документи, що підтверджують надіслання (надання) відзиву і доданих до нього доказів іншим учасникам справи.

До відзиву, підписаного представником відповідача, додається довіреність чи інший документ, що підтверджує повноваження представника відповідача.

Відзив подається в строк, встановлений судом, який не може бути меншим п'ятнадцяти днів з дня вручення ухвали про відкриття провадження у справі. Суд має встановити такий строк подання відзиву, який дозволить відповідачу підготувати його та відповідні докази, а іншим учасникам справи - отримати відзив не пізніше першого підготовчого засідання у справі.

У разі ненадання відповідачем відзиву у встановлений судом строк без поважних причин суд вирішує справу за наявними матеріалами.

У запереченні відповідач викладає свої пояснення, міркування і аргументи щодо наведених позивачем у відповіді на відзив пояснень, міркувань і аргументів і мотиви їх визнання або відхилення.

Заперечення підписується відповідачем або його представником.

До заперечення застосовуються правила, встановлені частинами третьою - п'ятою статті 178 ЦПК України. Заперечення подається в строк, встановлений судом. Суд має встановити такий строк подання заперечення, який дозволить іншим учасникам справи отримати заперечення завчасно до початку розгляду справи по суті.

Зустрічний позов

Відповідач має право пред'явити зустрічний позов у строк для подання відзиву. Зустрічний позов приймається до спільного розгляду з первісним позовом, якщо обидва позови взаємопов'язані і спільний їх розгляд є доцільним, зокрема, коли вони виникають з одних правовідносин або коли задоволення зустрічного позову може виключити повністю або частково задоволення первісного позову.

Вимоги за зустрічним позовом ухвалою суду об'єднуються в одне провадження з первісним позовом.

У випадку подання зустрічного позову у справі, яка розглядається за правилами спрощеного позовного провадження, суд постановляє ухвалу про перехід до розгляду справи за правилами загального позовного провадження.

51. Суть попереднього судового засідання. Дії судді в рамках попереднього судового засідання.

Підготовче засідання проводиться судом з повідомленням учасників справи.

У підготовчому засіданні суд:

1) оголошує склад суду, а також прізвища, імена та по батькові секретаря судового засідання, перекладача, спеціаліста, з'ясовує наявність підстав для відводів;

2) з'ясовує, чи бажають сторони укласти мирову угоду, передати справу на розгляд третейського суду або звернутися до суду для проведення врегулювання спору за участю судді;

3) у разі необхідності заслуховує уточнення позовних вимог та заперечень проти них та розглядає відповідні заяви;

4) вирішує питання про вступ у справу інших осіб, заміну неналежного відповідача, залучення співвідповідача, об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше;

5) може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування, які докази мають бути подані тим чи іншим учасником справи;

6) з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі;

7) з'ясовує, чи надали сторони докази, на які вони посилаються у позові і відзиві, а також докази, витребувані судом чи причини їх неподання; вирішує питання про проведення огляду письмових, речових і електронних доказів у місці їх знаходження; вирішує питання про витребування додаткових доказів та визначає строки їх подання, вирішує питання про забезпечення доказів, якщо ці питання не були вирішені раніше;

8) вирішує питання про призначення експертизи, виклик у судове засідання експертів, свідків, залучення перекладача, спеціаліста;

9) за клопотанням учасників справи вирішує питання про забезпечення позову, про зустрічне забезпечення;

10) вирішує заяви та клопотання учасників справи;

- 11) направляє судові доручення;
- 12) встановлює строки для подання відповіді на відзив та заперечення;
- 13) встановлює строк для подання пояснень третіми особами та відповіді учасників справи на такі пояснення;
- 14) встановлює строки та порядок врегулювання спору за участю судді за наявності згоди сторін на його проведення;
- 15) призначає справу до розгляду по суті, визначає дату, час і місце проведення судового засідання (декількох судових засідань - у разі складності справи) для розгляду справи по суті;
- 16) встановлює порядок з'ясування обставин, на які сторони посилаються як на підставу своїх вимог і заперечень, та порядок дослідження доказів, якими вони обґрунтовуються під час розгляду справи по суті, про що зазначається в протоколі судового засідання;
- 17) з'ясовує розмір заявлених сторонами судових витрат;
- 18) вирішує питання про колегіальний розгляд справи;
- 19) здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Порядок проведення підготовчого засідання

Підготовче засідання проводиться за правилами, встановленими главою 6 III розділу, з урахуванням особливостей підготовчого засідання, встановлених ЦПК України.

Суд відкладає підготовче засідання у випадках:

- 1) визначених частиною другою статті 223 ЦПК України;
- 2) залучення до участі або вступу у справу третьої особи, заміни неналежного відповідача, залучення співвідповідача;
- 3) в інших випадках, коли питання, визначені частиною другою статті 197 ЦПК України, не можуть бути розглянуті у даному підготовчому засіданні.

У зв'язку із заміною неналежного відповідача, залучення співвідповідача такі особи мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів з дня вручення відповідної ухвали. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

У зв'язку зі вступом у справу третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, така особа, а також інші учасники справи мають право подати клопотання про розгляд справи спочатку не пізніше двох днів з дня вручення їм відповідної ухвали. Якщо таке клопотання не буде подане у вказаний строк, суд продовжує розгляд справи.

Якщо розгляд справи у випадках, передбачених ЦПК України, починається спочатку, суд призначає та проводить підготовче засідання спочатку в загальному порядку, крім випадку ухвалення рішення про колегіальний розгляд справи, коли підготовче засідання проводиться спочатку лише у разі, якщо суд дійшов висновку про необхідність його проведення.

Суд може оголосити перерву у підготовчому засіданні у разі необхідності, зокрема у випадках:

- 1) заміни відведеного експерта, перекладача, спеціаліста;

2) невиконання учасником справи вимог ухвали про відкриття провадження у справі у встановлений судом строк, якщо таке невиконання перешкоджає завершенню підготовчого провадження;

3) неподання витребуваних доказів особою, яка не є учасником судового процесу;

4) витребування нових (додаткових) доказів.

У разі відкладення підготовчого засідання або оголошення перерви підготовче засідання продовжується зі стадії, на якій засідання було відкладене або у ньому була оголошена перерва.

Подання відповіді на відзив та заперечення

У строк, встановлений судом, позивач має право подати відповідь на відзив, а відповідач - заперечення.

Інші учасники справи мають право надати свої письмові пояснення щодо відповіді на відзив та заперечення до закінчення підготовчого провадження, якщо судом не встановлено інший строк.

Якщо позивачем до закінчення підготовчого провадження подано заяву про визнання недійсним повністю чи у певній частині пов'язаного з предметом спору правочину, який суперечить закону, суд надає відповідачу, іншим учасникам справи час на підготовку своїх пояснень та заперечень з приводу поданої заяви.

Судові рішення у підготовчому засіданні

У підготовчому засіданні суд постановляє ухвалу (ухвали) про процесуальні дії, що необхідно вчинити до закінчення підготовчого провадження та початку судового розгляду справи по суті.

За результатами підготовчого засідання суд постановляє ухвалу про:

1) залишення позовної заяви без розгляду;

2) закриття провадження у справі;

3) закриття підготовчого провадження та призначення справи до судового розгляду по суті.

За результатами підготовчого провадження суд ухвалює рішення у випадку визнання позову відповідачем.

Ухвалення в підготовчому засіданні судового рішення у разі відмови від позову, визнання позову, укладення мирової угоди проводиться в порядку, встановленому статтями 206, 207 ЦПК України.

Суд з'ясовує думку сторін щодо дати призначення судового засідання для розгляду справи по суті.

52. Забезпечення доказів: поняття, підстави, способи.

Підстави для забезпечення позову

Суд за заявою учасника справи має право вжити передбачених статтею 150 ЦПК України заходів забезпечення позову.

Забезпечення позову допускається як до пред'явлення позову, так і на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття таких заходів може істотно ускладнити чи унеможливити виконання рішення суду або ефективний захист, або поновлення порушених чи оспорюваних прав або інтересів позивача, за захистом яких він звернувся або має намір звернутися до суду.

За заявою сторони у справі, яка передана на розгляд міжнародного комерційного арбітражу, третейського суду, суд може вжити заходів забезпечення позову у порядку та з підстав, встановлених ЦПК України.

Види забезпечення позову

Позов забезпечується:

- 1) накладенням арешту на майно та (або) грошові кошти, що належать або підлягають передачі або сплаті відповідачеві і знаходяться у нього чи в інших осіб;
- 2) заборонаю вчиняти певні дії;
- 3) встановленням обов'язку вчинити певні дії;
- 4) заборонаю іншим особам вчиняти дії щодо предмета спору або здійснювати платежі, або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- 5) зупиненням продажу арештованого майна, якщо подано позов про визнання права власності на це майно і про зняття з нього арешту;
- 6) зупиненням стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку;
- 7) передачею речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам, які не мають інтересу в результаті вирішення спору;
- 8) зупиненням митного оформлення товарів чи предметів;
- 9) арештом морського судна, що здійснюється для забезпечення морської вимоги;
- 10) іншими заходами, необхідними для забезпечення ефективного захисту або поновлення порушених чи оспорюваних прав та інтересів, якщо такий захист або поновлення не забезпечуються заходами, зазначеними у пунктах 1-9 цієї частини.

Суд може застосувати кілька видів забезпечення позову.

Не допускається забезпечення позову шляхом накладення арешту на заробітну плату, пенсію та стипендію, допомогу по загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, яка виплачується у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю (включаючи догляд за хворою дитиною), вагітністю та пологами, по догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, на допомогу, яка виплачується касами взаємодопомоги, благодійними організаціями, а також на вихідну допомогу, допомогу по безробіттю, на майно або грошові кошти неплатоспроможного банку, а також на майно або грошові кошти Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Ця вимога не поширюється на позови про стягнення аліментів, про відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, про відшкодування збитків, заподіяних злочином.

Не може бути накладено арешт на предмети, що швидко псуються.

53. Експертиза в цивільному процесі: поняття, види, порядок призначення, обов'язкове призначення експертизи.

Висновок експерта - це докладний опис проведених експертом досліджень, зроблені у результаті них висновки та обґрунтовані відповіді на

питання, поставлені експертові, складений у порядку, визначеному законодавством.

Предметом висновку експерта може бути дослідження обставин, які входять до предмета доказування та встановлення яких потребує наявних у експерта спеціальних знань. Предметом висновку експерта не можуть бути питання права.

Висновок експерта може бути підготовлений на замовлення учасника справи або на підставі ухвали суду про призначення експертизи та викладається у письмовій формі і приєднується до справи.

Суд має право за заявою учасників справи або з власної ініціативи викликати експерта для надання усних пояснень щодо його висновку.

У висновку експерта повинно бути зазначено:

- ✓ коли, де, ким (ім'я, освіта, спеціальність, а також, за наявності, свідоцтво про присвоєння кваліфікації судового експерта,
- ✓ стаж експертної роботи,
- ✓ науковий ступінь, вчене звання, посада експерта),
- ✓ на якій підставі була проведена експертиза,
- ✓ хто був присутній при проведенні експертизи,
- ✓ питання, що були поставлені експертові,
- ✓ які матеріали експерт використав.

Інші вимоги до висновку експерта можуть бути встановлені законодавством.

Призначення експертизи судом

Суд призначає експертизу у справі за сукупності таких умов:

1) для з'ясування обставин, що мають значення для справи, необхідні спеціальні знання у сфері іншій, ніж право, без яких встановити відповідні обставини неможливо;

2) сторонами (стороною) не надані відповідні висновки експертів із цих самих питань або висновки експертів викликають сумніви щодо їх правильності.

У разі необхідності суд може призначити декілька експертиз, додаткову чи повторну експертизу. При призначенні експертизи судом експерт або експертна установа обирається сторонами за взаємною згодою, а якщо такої згоди не досягнуто у встановлений судом строк, експерта чи експертну установу визначає суд. Суд з урахуванням обставин справи має право визначити експерта чи експертну установу самостійно. У разі необхідності може бути призначено декілька експертів для підготовки одного висновку (комісійна або комплексна експертиза).

Питання, з яких має бути проведена експертиза, що призначається судом, визначаються судом.

Учасники справи мають право запропонувати суду питання, роз'яснення яких, на їхню думку, потребує висновку експерта. У разі відхилення або зміни питань, запропонованих учасниками справи, суд зобов'язаний мотивувати таке відхилення або зміну.

Питання, які ставляться експерту, і його висновок щодо них не можуть виходити за межі спеціальних знань експерта.

Призначений судом експерт невідкладно повинен повідомити суд про неможливість проведення ним експертизи через відсутність у нього необхідних знань або без залучення інших експертів.

Ухвала про призначення експертизи

Про призначення експертизи суд постановляє ухвалу, в якій зазначає підстави проведення експертизи, питання, з яких експерт має надати суду висновок, особу (осіб), якій доручено проведення експертизи, перелік матеріалів, що надаються для дослідження, та інші дані, які мають значення для проведення експертизи.

Якщо суд доручає проведення експертизи кільком експертам чи експертним установам, суд в ухвалі призначає провідного експерта або експертну установу.

У разі необхідності суд може заслухати експерта щодо формулювання питання, яке потребує з'ясування, та за його клопотанням дати відповідні роз'яснення щодо поставлених питань. Суд повідомляє учасників справи про вчинення зазначених дій, проте їх неявка не перешкоджає вчиненню цих дій.

Обов'язкове призначення експертизи судом

Призначення експертизи судом є обов'язковим у разі заявлення клопотання про призначення експертизи обома сторонами. Призначення експертизи судом є обов'язковим також за клопотанням хоча б однієї із сторін, якщо у справі необхідно встановити:

- 1) характер і ступінь ушкодження здоров'я;
- 2) психічний стан особи;
- 3) вік особи, якщо про це немає відповідних документів і неможливо їх одержати.

Проведення експертизи на замовлення учасників справи

Учасник справи має право подати до суду висновок експерта, складений на його замовлення. Порядок проведення експертизи та складення висновків експерта за результатами проведеної експертизи визначається відповідно до чинного законодавства України про проведення судових експертиз.

Висновок експерта, складений за результатами експертизи, під час якої був повністю або частково знищений об'єкт експертизи, який є доказом у справі, або змінено його властивості, не замінює сам доказ та не є підставою для звільнення від обов'язку доказування.

Експерт, який склав висновок за зверненням учасника справи, має ті самі права і обов'язки, що й експерт, який здійснює експертизу на підставі ухвали суду.

Проведення експертизи

Експертиза проводиться у судовому засіданні або поза межами суду, якщо це потрібно у зв'язку з характером досліджень, або якщо об'єкт досліджень неможливо доставити до суду, або якщо експертиза проводиться за замовленням учасника справи.

У разі якщо суд призначив проведення експертизи експертній установі, керівник такої установи доручає проведення експертизи одному або декільком

експертам. Ці експерти надають висновок від свого імені і несуть за нього особисту відповідальність.

Оцінка висновку експерта судом

Висновок експерта для суду не має заздалегідь встановленої сили і оцінюється судом разом із іншими доказами за правилами, встановленими статтею 89 ЦПК України. Відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні.

Види експертиз:

Комісійна експертиза

Комісійна експертиза проводиться не менш як двома експертами одного напрямку знань. Якщо за результатами проведених досліджень думки експертів збігаються, вони підписують єдиний висновок. Експерт, не згодний з висновком іншого експерта (експертів), дає окремий висновок з усіх питань або з питань, які викликали розбіжності.

Комплексна експертиза

Комплексна експертиза проводиться не менш як двома експертами різних галузей знань або різних напрямів у межах однієї галузі знань. У висновку експертів зазначається, які дослідження і в якому обсязі провів кожний експерт, які факти він встановив і яких висновків дійшов. Кожен експерт підписує ту частину висновку, яка містить опис здійснених ним досліджень, і несе за неї відповідальність. За результатами проведених досліджень, узагальнення та оцінки отриманих результатів експертами складається та підписується єдиний висновок, в якому формулюється загальний висновок щодо поставлених на вирішення експертизи питання або питань.

Додаткова і повторна експертиза

Якщо висновок експерта буде визнано неповним або неясним, судом може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому самому або іншому експерту (експертам).

Якщо висновок експерта буде визнано необґрунтованим або таким, що суперечить іншим матеріалам справи або викликає сумніви в його правильності, судом може бути призначена повторна експертиза, яка доручається іншому експертові (експертам).

54. Забезпечення позову: поняття, підстави, види.

Забезпечення позову – це застосування судом заходів для створення можливості виконання у майбутньому рішення суду про присудження у випадках, якщо їх невжиття може утруднити чи зробити неможливим виконання рішення.

Підставою для вирішення питання про забезпечення позову є заява осіб, які беруть участь у справі. Вона подається до суду, у провадженні якого перебуває справа, із вказанням: причин, у зв'язку з якими потрібно забезпечити позов; виду забезпечення позову, який належить застосувати, з обґрунтуванням його необхідності; інших відомостей, потрібних для забезпечення позову.

Заходи забезпечення позову визначаються на засадах розумності, співмірності та з врахуванням обставин конкретної справи. Їх можна поділити на дві групи: *універсальні та спеціальні*.

До універсальних заходів, які можуть застосовуватися у будь-якій справі за будь-яким позовом, належать:

- ✓ накладення арешту на майно або грошові кошти, що належать відповідачеві і знаходяться у нього або в інших осіб;
- ✓ заборона вчиняти певні дії;
- ✓ встановлення обов'язку вчинити певні дії;
- ✓ заборона іншим особам здійснювати платежі або передавати майно відповідачеві чи виконувати щодо нього інші зобов'язання;
- ✓ передача речі, яка є предметом спору, на зберігання іншим особам (судовий секвестр).
- ✓ Спеціальними є заходи, які використовуються тільки в окремих справах:
- ✓ зупинення продажу описаного майна, якщо подано позов про право власності на це майно або про виключення його з опису;
- ✓ зупинення стягнення на підставі виконавчого документа, який оскаржується боржником у судовому порядку.

У разі необхідності судом можуть бути застосовані інші види забезпечення позову.

Забезпечення майбутнього позову ґрунтується на загальних нормах про забезпечення позову, однак має такі особливості:

1) звертаючись до суду з вимогою про забезпечення позову до подання позовної заяви особа має додати до заяви документи та інші докази, які підтверджують, що саме вона є суб'єктом відповідного права інтелектуальної власності і що її права можуть бути порушені у разі невжиття заходів забезпечення позову. Крім того, до заяви обов'язково додаються її копії відповідно до кількості осіб, щодо яких заявник просить вжити заходи забезпечення позову;

2) суд, розглядаючи заяву про забезпечення позову до подання позовної заяви, може вимагати від заявника подати додаткові документи та інші докази, що підтверджують необхідність забезпечення позову

3) така заява розглядається судом не пізніше двох днів з дня її подання.

У разі обґрунтованої вимоги заявника заява про забезпечення позову, подана до подання позовної заяви, розглядається лише за його участю без повідомлення особи, щодо якої просять вжити заходи забезпечення позову;

4) у випадку подання заяви про забезпечення позову до подання позовної заяви заявник повинен подати відповідну позовну заяву протягом десяти днів з дня постановлення ухвали про забезпечення позову;

5) заходи забезпечення позову, вжиті судом до подання позовної заяви, скасовуються у разі:

- ✓ неподання заявником відповідної позовної заяви у вказаний вище десятиденний строк;
- ✓ повернення позовної заяви;
- ✓ відмови у відкритті провадження у справі.

55. Загальна характеристика стадій судового розгляду у суді першої інстанції.

Судовий розгляд – це основний етап цивільного процесу, на якому здійснюється правильний і своєчасний розгляд цивільної справи по суті.

Завданням розгляду справи по суті є розгляд та вирішення спору на підставі зібраних у підготовчому провадженні матеріалів, а також розподіл судових витрат.

Розгляд судом цивільної справи відбувається в судовому засіданні з обов'язковим повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Відсутність відомостей про те, чи повідомлені ці особи, є підставою для відкладення розгляду справи.

Законом також встановлено можливість розгляду справи за відсутності особи, яка бере участь у справі, якщо вона скористалася своїм правом заявити про це клопотання.

Покладений на суди обов'язок із захисту суб'єктивних прав, свобод та законних інтересів суб'єктів права виконується перш за все у ході судового розгляду цивільної справи.

Судовий розгляд – стадія цивільного процесу, яка являє собою сукупність процесуальних дій суду та інших учасників процесу, спрямовану на розгляд та вирішення цивільно-правового спору по суті.

Цивільні справи розглядаються та вирішуються судом першої інстанції протягом розумного строку, але не більше двох місяців з дня відкриття провадження у справі, а справи про поновлення на роботі, про стягнення аліментів – впродовж одного місяця. У виняткових випадках за клопотанням сторони та з урахуванням особливостей розгляду справи, суд ухвалою може подовжити розгляд справи, але не більше, ніж як один місяць.

56. Зміст розгляду справи по суті як стадії судового розгляду у суді першої інстанції.

Відкриття судового засідання

У призначений для розгляду справи час головуєчий відкриває судове засідання та оголошує, яка справа розглядатиметься. Секретар судового засідання доповідає суду хто з учасників судового процесу з'явився в судове засідання, хто з учасників судового процесу бере участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, чи повідомлено тих учасників судового процесу, хто не з'явився, про дату, час і місце судового засідання у порядку, передбаченому ЦПК України. З оголошенням головуєчим судового засідання відкритим розпочинається розгляд справи по суті. Головуючий встановлює особи тих, хто бере участь у судовому засіданні, а також перевіряє повноваження представників.

Головуючий роз'яснює перекладачу його права та обов'язки, встановлені і попереджає перекладача під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправильний переклад і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Свідки видаляються із зали судового засідання у відведені для цього приміщення без можливості ознайомлення з ходом судового засідання.

Судовий розпорядник вживає заходів щодо того, щоб свідки, які допитані судом, не спілкувалися з тими, яких суд ще не допитав.

Оголошення складу суду і роз'яснення права відводу

Головуючий оголошує склад суду, а також прізвища експерта, перекладача, спеціаліста, секретаря судового засідання і роз'яснює учасникам справи право заявляти відводи, та з'ясовує обізнаність учасників справи з їхніми правами та обов'язками та роз'яснює їх у разі необхідності, крім випадків, коли учасника справи представляє адвокат.

Головуючий з'ясовує, чи мають учасники справи заяви чи клопотання, пов'язані з розглядом справи, які не були заявлені з поважних причин у підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом, та вирішує їх після заслуховування думки інших присутніх у судовому засіданні учасників справи. Суд залишає без розгляду заяви та клопотання, які без поважних причин не були заявлені в підготовчому провадженні або в інший строк, визначений судом.

Наслідки неявки в судове засідання

Неявка у судове засідання будь-якого учасника справи за умови, що його належним чином повідомлено про дату, час і місце цього засідання, не перешкоджає розгляду справи по суті, крім випадків, визначених законом.

Суд відкладає розгляд справи в судовому засіданні в межах встановленого цим Кодексом строку з таких підстав:

1) неявка в судове засідання учасника справи, щодо якого відсутні відомості про вручення йому повідомлення про дату, час і місце судового засідання;

2) перша неявка в судове засідання учасника справи, якого повідомлено про дату, час і місце судового засідання, якщо він повідомив про причини неявки, які судом визнано поважними;

3) виникнення технічних проблем, що унеможливають участь особи у судовому засіданні в режимі відеоконференції, крім випадків, коли відповідно до цього Кодексу судове засідання може відбутися без участі такої особи;

4) необхідність витребування нових доказів, у випадку коли учасник справи обґрунтував неможливість заявлення відповідного клопотання в межах підготовчого провадження;

5) якщо суд визнає потрібним, щоб сторона, яка подала заяву про розгляд справи за її відсутності, дала особисті пояснення. Викликати позивача або відповідача для особистих пояснень можна і тоді, коли в справі беруть участь їх представники.

Якщо учасник справи або його представник були належним чином повідомлені про судове засідання, суд розглядає справу за відсутності такого учасника справи у разі:

1) неявки в судове засідання учасника справи (його представника) без поважних причин або без повідомлення причин неявки;

2) повторної неявки в судове засідання учасника справи (його представника), крім відповідача, незалежно від причин неявки;

3) неявки представника в судове засідання, якщо в судове засідання з'явилася особа, яку він представляє, або інший її представник;

4) неявки в судове засідання учасника справи, якщо з'явився його представник, крім випадків, коли суд визнав явку учасника справи обов'язковою.

У разі повторної неявки в судове засідання відповідача, повідомленого належним чином, суд вирішує справу на підставі наявних у ній даних чи доказів (постановляє заочне рішення). У разі повторної неявки позивача в судове засідання без поважних причин або неповідомлення ним про причини неявки суд залишає позовну заяву без розгляду, крім випадку, якщо від нього надійшла заява про розгляд справи за його відсутності, і його нез'явлення не перешкоджає вирішенню спору.

У разі розгляду справи за відсутності позивача або відповідача суддя-доповідач оголошує стислий зміст позовної заяви або відзиву відповідно.

У разі неявки в судове засідання свідка, експерта, спеціаліста, перекладача суд заслуховує думку учасників справи про можливість розгляду справи за відсутності свідка, експерта, спеціаліста, перекладача, які не з'явилися, та постановляє ухвалу про продовження судового розгляду або про відкладення розгляду справи. Одночасно суд вирішує питання про відповідальність особи, яка не з'явилася.

Головуючий роз'яснює експертіві його права та обов'язки, встановлені ЦПК України, і попереджає експерта під розписку про кримінальну відповідальність за завідомо неправдивий висновок і за відмову без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків.

Якщо експертиза призначається під час судового розгляду, права, обов'язки експертів і їхня відповідальність роз'яснюються головуючим відразу після залучення їх до участі в цивільному процесі.

Головуючий роз'яснює спеціалістові його права та обов'язки, встановлені цим Кодексом.

57. Порядок допиту свідків.

Кожний свідок допитується окремо. Свідки, які ще не дали показань, не можуть перебувати в залі судового засідання під час розгляду справи.

Перед допитом свідка головуючий встановлює його особу, вік, рід занять, місце проживання і стосунки зі сторонами та іншими учасниками справи, роз'яснює його права і з'ясовує, чи не відмовляється свідок із встановлених законом підстав від давання показань. Відмова від давання показань приймається судом шляхом постановлення ухвали.

Якщо перешкод для допиту свідка не встановлено, головуючий під розписку попереджає свідка про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве показання і відмову від давання показань та приводить його до присяги: "Я, (ім'я, по батькові, прізвище), присягаю говорити правду, нічого не приховуючи і не спотворюючи".

Текст присяги підписується свідком. Підписаний свідком текст присяги та розписка приєднуються до справи.

Допит свідка розпочинається з пропозиції суду розповісти все, що йому особисто відомо у справі, після чого першою ставить питання особа, за заявою якої викликано свідка, а потім інші учасники справи в черговості, передбаченій

пунктом 3 частини п'ятої статті 227 ЦПК України. Головуючий у судовому засіданні та інші судді можуть:

- ✓ ставити свідкові питання в будь-який час його допиту.
- ✓ мають право з'ясовувати суть відповіді свідка на питання учасників справи, а також ставити питання свідку після закінчення його допиту учасниками справи.
- ✓ Головуючий має право за заявою учасників справи знімати питання, поставлені свідку, якщо вони за змістом ображають честь чи гідність особи, є навідними або не стосуються предмета розгляду.

Кожний допитаний свідок залишається в залі судового засідання до закінчення розгляду справи. Суд може дозволити допитаним свідкам залишити залу засідання суду до закінчення розгляду справи за згодою сторін.

Свідок може бути допитаний повторно в тому самому або наступному засіданні за його власною заявою, заявою сторін та інших учасників справи або з ініціативи суду. Під час дослідження інших доказів свідкам можуть ставити питання сторони, інші учасники справи, суд. Суд може одночасно допитати свідків для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях. Свідок, який не може прибути у судові засідання внаслідок хвороби, старості, інвалідності або з інших поважних причин, допитується судом у місці його проживання (перебування).

Свідок, даючи показання, може користуватися записами лише в тих випадках, якщо його показання пов'язані з будь-якими обчисленнями та іншими даними, які важко зберегти в пам'яті. Ці записи подаються судові та учасникам справи і можуть бути приєднані до справи за ухвалою суду.

58. Особливості допиту малолітніх та неповнолітніх свідків.

Допит малолітніх свідків і, за розсудом суду, неповнолітніх свідків проводиться в присутності батьків, усиновлювачів, опікунів, піклувальників, якщо вони не заінтересовані у справі, або представників органів опіки та піклування, а також служби у справах дітей.

Свідкам, які не досягли шістнадцятирічного віку, головуєчий роз'яснює обов'язок про необхідність давати правдиві показання, не попереджуючи про відповідальність за відмову від давання показань і за завідомо неправдиві показання, і не приводить до присяги.

Особи, зазначені у частині першій статті 232 ЦПК України, можуть з дозволу суду ставити свідкові питання, а також висловлювати свою думку стосовно особи свідка, змісту його показань.

У виняткових випадках, коли це необхідно для об'єктивного з'ясування обставин справи, на час допиту осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, із зали судового засідання за ухвалою суду може бути видалений той чи інший учасник справи. Після повернення цієї особи до зали судового засідання головуєчий повідомляє її про показання цього свідка і надає можливість ставити йому питання.

Свідок, який не досяг шістнадцятирічного віку, після закінчення його допиту видаляється із зали судового засідання, крім випадків, коли суд визнав необхідною присутність цього свідка в залі судового засідання.

59. Дослідження доказів по справі.

Дослідження письмових доказів

Письмові докази, у тому числі протоколи їх огляду, складені за судовим дорученням або в порядку забезпечення доказів, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні або пред'являються йому, а в разі необхідності - також свідкам, експертам, спеціалістам чи перекладачам для ознайомлення. Учасники справи можуть давати свої пояснення з приводу цих доказів або протоколу їх огляду. Учасниками справи з приводу зазначених доказів можуть ставитися питання свідкам, а також експертам, спеціалістам.

Оголошення і дослідження змісту особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції

Зміст особистих паперів, листів, записів телефонних розмов, телеграм та інших видів кореспонденції фізичних осіб може бути досліджений у відкритому судовому засіданні або оголошений за клопотанням учасника справи лише за згодою осіб, визначених Цивільним кодексом України.

Дослідження речових та електронних доказів

Речові та електронні докази оглядаються судом або досліджуються ним іншим способом, а також пред'являються для ознайомлення особам, які беруть участь у справі, а в необхідних випадках - також експертам, спеціалістам і свідкам. Особи, яким пред'явлено для ознайомлення речові та електронні докази, можуть звернути увагу суду на ті чи інші обставини, пов'язані з оглядом. Ці заяви заносяться до протоколу судового засідання. Протоколи огляду речових та електронних доказів, складені в порядку забезпечення доказів, виконання судового доручення або за результатами огляду доказів на місці, за клопотанням учасника справи оголошуються в судовому засіданні. Учасники справи можуть дати свої пояснення з приводу цих протоколів. Учасники справи можуть ставити питання з приводу речових та електронних доказів свідкам, а також експертам, спеціалістам, які їх оглядали. Електронні письмові документи досліджуються в порядку, передбаченому для дослідження письмових доказів.

Відтворення звукозапису, демонстрація відеозапису і їх дослідження

Під час відтворення звукозапису, демонстрації відеозапису, що мають приватний характер, а також під час їх дослідження застосовуються правила цього Кодексу щодо оголошення і дослідження змісту особистого листування і телеграфних повідомлень. Відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису проводяться в судовому засіданні або в іншому приміщенні, спеціально підготовленому для цього, з відображенням у протоколі судового засідання особливостей оголошуваних матеріалів і зазначенням часу демонстрації. Після цього суд заслуховує пояснення учасників справи. У разі потреби відтворення звукозапису і демонстрація відеозапису можуть бути повторені повністю або у певній частині.

Дослідження висновку експерта

Висновок експерта за клопотанням учасника справи оголошується в судовому засіданні. Для роз'яснення і доповнення висновку експерту можуть бути поставлені питання. Першою питання ставить експертові особа, за заявою якої призначено експертизу, та її представник, а потім інші особи, які беруть участь у справі. Якщо експертизу призначено за клопотанням обох сторін, першим питання ставить експертові позивач і його представник. Суд має право з'ясувати суть відповіді експерта на питання учасників справи, а також ставити питання експерту після закінчення його допиту учасниками справи.

Викладені письмово і підписані експертом роз'яснення і доповнення висновку приєднуються до справи.

60. Судові дебати як стадія судового розгляду у суді першої інстанції.

Судові дебати – це частина судового засідання, в якій особи, які беруть участь у справі, у промовах підбивають підсумки своїх пояснень, дають оцінку дослідженим доказам, наводять власну точку зору щодо того, яким повинен бути результат розгляду та вирішення справи.

Ст. 193 ЦПК закріплює чіткий порядок та послідовність виступів учасників процесу у дебатах. Першим надається слово сторонам та їх представникам. Треті особи без самостійних вимог виступають у судових дебатах після особи, на боці якої вони беруть участь. Якщо з справі бере участь третя особа, яка заявила самостійні вимоги на предмет спору, то вона та її представник виступають у судових дебатах після сторін. Особи, які беруть участь у справі, можуть відмовитись від участі в судових дебатах або доручити своїм представникам висловити їх позицію.

Судові дебати закінчуються виходом суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення.

61. Ухвалення судом першої інстанції рішення по справі. Питання, які вирішує суд під час ухвалення рішення.

Під час ухвалення судового рішення ніхто не має права перебувати в нарадчій кімнаті, крім складу суду, який розглядає справу. Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи.

Судді не мають права розголошувати хід обговорення та ухвалення рішення у нарадчій кімнаті.

Порядок ухвалення судових рішень

Суди ухвалюють рішення, постанови іменем України негайно після закінчення судового розгляду. Рішення та постанови приймаються, складаються і підписуються в нарадчій кімнаті складом суду, який розглянув справу. Якщо в одному провадженні об'єднані кілька взаємопов'язаних самостійних вимог, суд може ухвалити щодо будь-якої вимоги часткове рішення та продовжити провадження в частині невирішених вимог. Якщо за вимогами, об'єднаними в одне провадження, відповідачем є одна особа, ухвалення

часткового рішення не допускається у разі обґрунтованих заперечень з боку відповідача.

Суд може вирішити питання розподілу судових витрат у додатковому рішенні після ухвалення рішення за результатами розгляду справи по суті.

У виняткових випадках залежно від складності справи складання повного рішення (постанови) суду може бути відкладено на строк не більш як десять днів, а якщо справа розглянута у порядку спрощеного провадження - не більш як п'ять днів з дня закінчення розгляду справи.

Складання повного тексту ухвали, залежно від складності справи, може бути відкладено на строк не більш як п'ять днів з дня оголошення вступної та резолютивної частин ухвали.

Судове рішення, що містить вступну та резолютивну частини, має бути підписане всім складом суду і приєднане до справи.

Виправлення в рішеннях і ухвалах повинні бути застережені перед підписом судді. Усі судові рішення викладаються письмово у паперовій та електронній формах.

Судові рішення викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду - електронними цифровими підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Під час ухвалення рішення суд вирішує такі питання:

1) чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються;

2) чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження;

3) які правовідносини сторін впливають із встановлених обставин;

4) яка правова норма підлягає застосуванню до цих правовідносин;

5) чи слід позов задовольнити або в позові відмовити;

6) як розподілити між сторонами судові витрати;

7) чи є підстави допустити негайне виконання судового рішення;

8) чи є підстави для скасування заходів забезпечення позову.

2. При ухваленні рішення суд не може виходити за межі позовних вимог.

3. Ухвалюючи рішення у справі, суд, за заявою позивача, поданою до закінчення підготовчого провадження, може визнати недійсним повністю чи у певній частині пов'язаний із предметом спору правочин, який суперечить закону, якщо позивач доведе, що він не міг включити відповідну вимогу до позовної заяви із не залежних від нього причин.

62. Загальна характеристика засобів фіксації цивільного процесу.

Суд під час судового розгляду справи здійснює повне фіксування судового засідання за допомогою відео- та (або) звукозаписувального технічного засобу в порядку, передбаченому Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему.

За наявності заперечень з боку будь-кого з учасників судового процесу проти здійснення повного фіксування судового засідання за допомогою відеозаписувального технічного засобу - таке фіксування здійснюється лише за допомогою звукозаписувального технічного засобу.

Фіксування судового засідання технічним засобом здійснює секретар судового засідання. У разі неявки в судове засідання всіх учасників справи чи в разі якщо відповідно до положень цього Кодексу розгляд справи здійснюється судом за відсутності учасників справи, фіксування судового процесу за допомогою звукозаписувального технічного засобу не здійснюється.

Повне або часткове відтворення технічного запису судового засідання здійснюється на вимогу учасника справи, або за ініціативою суду.

Технічний запис судового засідання є додатком до протоколу судового засідання і після закінчення судового засідання приєднується до матеріалів справи. Учасник справи має право отримати копію технічного запису судового процесу. Розмір судового збору за видачу в електронній формі копії технічного запису судового засідання встановлюється законом.

Протокол судового засідання

У судовому засіданні секретар судового засідання забезпечує ведення протоколу судового засідання, крім випадків, передбачених ЦПК України.

У протоколі судового засідання зазначаються такі відомості:

- 1) рік, місяць, число і місце судового засідання;
- 2) найменування суду, який розглядає справу, прізвища та ініціали судді, секретаря судового засідання;
- 3) справа, що розглядається, імена (найменування) сторін та інших учасників справи;
- 4) порядковий номер вчинення процесуальної дії;
- 5) назва процесуальної дії;
- 6) час вчинення процесуальної дії;
- 7) ухвали суду, постановлені в судовому засіданні, не виходячи до нарадчої кімнати;
- 8) інші відомості, визначені цим Кодексом.

Протокол судового засідання ведеться секретарем судового засідання та підписується ним невідкладно, але не пізніше наступного дня після судового засідання і приєднується до справи.

63. Обов'язок суду зупинити провадження у справі.

Суд зобов'язаний зупинити провадження у справі у разі:

- 1) смерті або оголошення фізичної особи померлою, яка була стороною у справі, якщо спірні правовідносини допускають правонаступництво;
- 2) перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;
- 3) призначення або заміни законного представника у випадках, передбачених статтею 63 ЦПК України;

4) надання сторонам у справі про розірвання шлюбу строку для примирення;

5) прийняття рішення про врегулювання спору за участю судді;

6) об'єктивної неможливості розгляду цієї справи до вирішення іншої справи, що розглядається в порядку конституційного провадження, адміністративного, цивільного, господарського чи кримінального судочинства, - до набрання законної сили судовим рішенням в іншій справі; суд не може посилатися на об'єктивну неможливість розгляду справи у випадку, коли зібрані докази дозволяють встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду.

З зазначених питань суд постановляє ухвалу.

64. Право суду зупинити провадження у справі.

Право суду зупинити провадження у справі

Суд може за заявою учасника справи, а також з власної ініціативи зупинити провадження у справі у випадках:

1) перебування учасника справи на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі;

2) захворювання учасника справи, підтвердженого медичною довідкою, що виключає можливість явки до суду протягом тривалого часу;

3) перебування учасника справи у довгостроковому службовому відрядженні;

4) розшуку відповідача в разі неможливості розгляду справи за його відсутності;

5) призначення судом експертизи;

6) направлення судового доручення щодо збирання доказів у порядку, встановленому статтею 87 ЦПК України;

7) надходження заяви про відвід;

8) звернення із судовим дорученням про надання правової допомоги, вручення виклику до суду чи інших документів до іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави;

9) прийняття ухвали про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом;

10) перегляду судового рішення у подібних правовідносинах (у іншій справі) у касаційному порядку палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою Верховного Суду.

Не допускається зупинення провадження у справі про стягнення аліментів з підстави наявності спору про батьківство (материнство), визначення місця проживання дитини, про участь одного з батьків або родичів у вихованні дитини, спілкуванні з дитиною

З зазначених питань суд постановляє ухвалу.

Строки, на які зупиняється провадження у справі

1. Провадження у справі зупиняється у випадках, встановлених:

1) пунктами 1, 3 частини першої статті 251 ЦПК України, - до залучення до участі у справі правонаступника чи законного представника;

2) пунктом 2 частини першої статті 251 ЦПК України, - до припинення перебування сторони або третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, у складі Збройних Сил України або інших утворених відповідно до закону військових формувань, що переведені на воєнний стан або залучені до проведення антитерористичної операції;

3) пунктом 4 частини першої статті 251 ЦПК України, - до закінчення строку для примирення, визначеного судом;

4) пунктом 5 частини першої статті 251 ЦПК України, - до припинення врегулювання спору за участі судді;

5) пунктом 6 частини першої статті 251 ЦПК України, - до набрання законної сили судовим рішенням, від якого залежить вирішення справи;

6) пунктами 1 та 3 частини першої статті 252 ЦПК України, - до припинення перебування на альтернативній (невійськовій) службі не за місцем проживання або на строковій військовій службі; у службовому відрядженні;

7) пунктом 2 частини першої статті 252 ЦПК України, - на час хвороби учасника справи;

8) пунктом 4 частини першої статті 252 ЦПК України, - до розшуку відповідача;

9) пунктом 5 частини першої статті 252 ЦПК України, - на час проведення експертизи;

10) пунктом 6 частини першої статті 252 ЦПК України, - до надходження відповіді від суду на доручення щодо збирання доказів;

11) пунктом 7 частини першої статті 252 ЦПК України, - до вирішення питання про відвід;

12) пунктом 8 частини першої статті 252 ЦПК України, - до надходження відповіді від іноземного суду або іншого компетентного органу іноземної держави на судове доручення про надання правової допомоги, вручення виклику до суду чи інших документів;

13) пунктом 9 частини першої статті 252 ЦПК України, - до закінчення виконавчого провадження з вилучення доказів для дослідження судом;

14) пунктом 10 частини першої статті 252 ЦПК України, - до закінчення перегляду в касаційному порядку.

Поновлення провадження у справі

Провадження у справі поновлюється за клопотанням учасників справи або за ініціативою суду не пізніше десяти днів з дня отримання судом повідомлення про усунення обставин, що викликали його зупинення. Про поновлення провадження у справі суд постановляє ухвалу. З дня поновлення провадження у справі перебіг процесуальних строків продовжується. Провадження у справі продовжується зі стадії, на якій його було зупинено.

65. Підстави та наслідки закриття провадження у справі.

Наслідки закриття провадження у справі

Якщо провадження у справі закривається з підстав, визначених пунктом 1 частини першої статті 255 ЦПК України, суд повинен повідомити заявників, до юрисдикції якого суду віднесено розгляд таких справ.

У разі закриття провадження у справі повторне звернення до суду з приводу спору між тими самими сторонами, про той самий предмет і з тих самих підстав не допускається. Наявність ухвали про закриття провадження у зв'язку з прийняттям відмови позивача від позову не позбавляє відповідача в цій справі права на звернення до суду за вирішенням цього спору.

66. Види судових рішень. Зміст рішення суду.

Судовими рішеннями є:

- 1) ухвали;
- 2) рішення;
- 3) постанови;
- 4) судові накази.

Процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції, клопотання та заяви осіб, які беруть участь у справі, питання про відкладення розгляду справи, оголошення перерви, зупинення або закриття провадження у справі, залишення заяви без розгляду, а також в інших випадках, передбачених ЦПК України, вирішуються судом шляхом постановлення ухвал.

Розгляд справи по суті судом першої інстанції закінчується ухваленням рішення суду.

Рішення суду складається з вступної, описової, мотивувальної і резолютивної частин.

У вступній частині рішення зазначаються:

- 1) дата і місце його ухвалення;
- 2) найменування суду;
- 3) прізвище та ініціали судді або склад колегії суддів;
- 4) прізвище та ініціали секретаря судового засідання;
- 5) номер справи;
- 6) ім'я (найменування) сторін та інших учасників справи;
- 7) вимоги позивача;
- 8) прізвища та ініціали представників учасників справи.

В описовій частині рішення зазначаються:

- 1) стислий виклад позиції позивача та заперечень відповідача;
- 2) заяви, клопотання;
- 3) інші процесуальні дії у справі (забезпечення доказів, вжиття заходів забезпечення позову, зупинення і поновлення провадження тощо).

У мотивувальній частині рішення зазначаються:

- 1) фактичні обставини, встановлені судом, та зміст спірних правовідносин, з посиланням на докази, на підставі яких встановлені відповідні обставини;
- 2) докази, відхилені судом, та мотиви їх відхилення;
- 3) мотивована оцінка кожного аргументу, наведеного учасниками справи, щодо наявності чи відсутності підстав для задоволення позову, крім випадку, якщо аргумент очевидно не відноситься до предмета спору, є явно необґрунтованим або неприйнятним з огляду на законодавство чи усталену судову практику;

- 4) чи були і ким порушені, не визнані або оспорені права, свободи чи інтереси, за захистом яких мало місце звернення до суду;
- 5) норми права, які застосував суд, та мотиви їх застосування;
- 6) норми права, на які посилалися сторони, які суд не застосував, та мотиви їх незастосування.

У резолютивній частині рішення зазначаються:

- 1) висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог;
- 2) розподіл судових витрат;
- 3) строк і порядок набрання рішенням суду законної сили та його оскарження;
- 4) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (для фізичних осіб) сторін та інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків сторін (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України;

Висновок суду про задоволення позову чи про відмову в позові повністю або частково щодо кожної з заявлених вимог не може залежати від настання або ненастання певних обставин (умовне рішення).

У разі необхідності в резолютивній частині також вказується про:

- 1) порядок і строк виконання рішення;
- 2) надання відстрочення або розстрочення виконання рішення;
- 3) забезпечення виконання рішення;
- 4) повернення судового збору;
- 5) призначення судового засідання для вирішення питання про судові витрати, дату, час і місце його проведення; строк для подання стороною, за клопотанням якої таке судове засідання проводиться, доказів щодо розміру понесених нею судових витрат;
- 6) дату складення повного судового рішення.

67. Зміст ухвали суду. Поняття окремої ухвали.

Зміст ухвали суду

1. Ухвала, що викладається окремим документом, складається з:
 - 1) вступної частини із зазначенням:
 - а) дати і місця її постановлення;
 - б) найменування суду, прізвища та ініціалів судді (суддів);
 - в) імен (найменувань) учасників справи;
 - 2) описової частини із зазначенням суті клопотання та імені (найменування) особи, яка його заявила, чи іншого питання, що вирішується ухвалою;
 - 3) мотивувальної частини із зазначенням мотивів, з яких суд дійшов висновків, і закону, яким керувався суд, постановляючи ухвалу;
 - 4) резолютивної частини із зазначенням:
 - а) висновків суду;

б) строку і порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Ухвали суду, які оформлюються окремим документом, постановляються в нарадчій кімнаті, інші ухвали суд може постановити, не виходячи до нарадчої кімнати.

Ухвали суду, постановлені окремим документом, підписуються суддею (суддями) і приєднуються до справи. Ухвали, постановлені судом, не виходячи до нарадчої кімнати, заносяться до протоколу судового засідання.

Ухвала набирає законної сили негайно після її проголошення, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Ухвали, що постановлені судом поза межами судового засідання або в судовому засіданні у разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення (виклику) учасників справи, набирають законної сили з моменту їх підписання суддею (суддями).

Окрема ухвала суду

Суд, виявивши при вирішенні спору порушення законодавства або недоліки в діяльності юридичної особи, державних чи інших органів, інших осіб, постановляє окрему ухвалу, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу. Суд може постановити окрему ухвалу у випадку зловживання процесуальними правами, порушення процесуальних обов'язків, неналежного виконання професійних обов'язків (в тому числі, якщо підписана адвокатом чи прокурором позовна заява містить суттєві недоліки) або іншого порушення законодавства адвокатом або прокурором.

Суд може постановити окрему ухвалу щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця та направити її органам, до повноважень яких належить притягнення таких осіб до дисциплінарної відповідальності, або органу досудового розслідування, якщо суд дійде висновку про наявність в діях (бездіяльності) таких осіб ознак кримінального правопорушення.

Суд постановляє окрему ухвалу щодо свідка, експерта чи перекладача у разі виявлення під час розгляду справи відповідно неправдивих показань, неправдивого висновку експерта чи неправильного перекладу, подробиці доказів та направляє її прокурору чи органу досудового розслідування.

В окремій ухвалі суд має зазначити закон чи інший нормативно-правовий акт (у тому числі його статтю, пункт тощо), вимоги якого порушено, і в чому саме полягає порушення.

Окрема ухвала надсилається відповідним юридичним та фізичним особам, державним та іншим органам, посадовим особам, які за своїми повноваженнями повинні усунути виявлені судом недоліки чи порушення чи запобігти їх повторенню. Окрема ухвала щодо прокурора або адвоката надсилається органу, до повноважень якого належить притягнення до дисциплінарної відповідальності прокурора або адвоката відповідно.

З метою забезпечення виконання вказівок, що містяться в окремій ухвалі, суд встановлює у ній строк для надання відповіді залежно від змісту вказівок та терміну, необхідного для їх виконання.

Окрему ухвалу може бути постановлено судом першої інстанції, судами апеляційної чи касаційної інстанції. Окрема ухвала може бути оскаржена

особами, яких вона стосується. Окрема ухвала Верховного Суду оскарженню не підлягає.

Суд вищої інстанції може постановити окрему ухвалу в разі допущення судом нижчої інстанції порушення норм матеріального або процесуального права, незалежно від того, чи є такі порушення підставою для скасування або зміни судового рішення. Такі самі повноваження має Велика Палата Верховного Суду щодо питань передачі справ на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Окрема ухвала стосовно порушення законодавства, яке містить ознаки кримінального правопорушення, надсилається прокурору або органу досудового розслідування, які повинні надати суду відповідь про вжиті ними заходи у визначений в окремій ухвалі строк. За відповідним клопотанням прокурора або органу досудового розслідування вказаний строк може бути продовжено.

68. Виправлення помилок у судовому рішенні. Додаткове рішення суду.

Суд може з власної ініціативи або за заявою учасників справи виправити допущені в рішенні чи ухвалі описки чи арифметичні помилки.

Питання про внесення виправлень вирішується без повідомлення учасників справи, про що постановляється ухвала. За ініціативою суду питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні за участю учасників справи, проте їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень. Заява про внесення виправлень розглядається протягом десяти днів після її надходження.

Ухвала про внесення виправлень надсилається всім особам, яким видавалося чи надсилалося судове рішення, що містить описки чи арифметичні помилки.

Додаткове рішення суду

Суд, що ухвалив рішення, може за заявою учасників справи чи з власної ініціативи ухвалити додаткове рішення, якщо:

- 1) стосовно певної позовної вимоги, з приводу якої сторони подавали докази і давали пояснення, не ухвалено рішення;
- 2) суд, вирішивши питання про право, не зазначив точної грошової суми, присудженої до стягнення, або майно, яке підлягає передачі, або дії, що треба виконати;
- 3) судом не вирішено питання про судові витрати;
- 4) суд не допустив негайного виконання рішення у випадках, встановлених статтею 430 ЦПК України.

Заяву про ухвалення додаткового рішення може бути подано до закінчення строку на виконання рішення. Суд, що ухвалив рішення, ухвалює додаткове судове рішення в тому самому складі протягом десяти днів із дня надходження відповідної заяви. Додаткове судове рішення ухвалюється в тому самому порядку, що й судове рішення. У разі необхідності суд може викликати сторони або інших учасників справи в судове засідання. Неприбуття у судове засідання осіб, які були належним чином повідомлені про дату, час та місце судового засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Додаткове рішення або ухвалу про відмову в прийнятті додаткового рішення може бути оскаржено.

69. Заочний розгляд справи: умови, процедура, порядок скасування та оскарження заочного рішення.

Умови проведення заочного розгляду справи

Суд може ухвалити заочне рішення на підставі наявних у справі доказів за одночасного існування таких умов:

- 1) відповідач належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання;
- 2) відповідач не з'явився в судове засідання без поважних причин або без повідомлення причин;
- 3) відповідач не подав відзив;
- 4) позивач не заперечує проти такого вирішення справи.

У разі участі у справі кількох відповідачів заочний розгляд справи можливий у випадку неявки в судове засідання всіх відповідачів. У разі зміни позивачем предмета або підстави позову, зміни розміру позовних вимог суд відкладає судовий розгляд для повідомлення про це відповідача.

Порядок заочного розгляду справи

1. Про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу.
2. Розгляд справи і ухвалення рішення проводяться за правилами загального чи спрощеного позовного провадження з особливостями, встановленими цією главою.

Порядок і строк подання заяви про перегляд заочного рішення

Заочне рішення може бути переглянуте судом, що його ухвалив, за письмовою заявою відповідача. Заяву про перегляд заочного рішення може бути подано протягом тридцяти днів з дня його проголошення. Учасник справи, якому повне заочне рішення суду не було вручене у день його проголошення, має право на поновлення пропущеного строку на подання заяви про його перегляд - якщо така заява подана протягом двадцяти днів з дня вручення йому повного заочного рішення суду.

Строк на подання заяви про перегляд заочного рішення може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин.

Порядок розгляду заяви про перегляд заочного рішення

Заява про перегляд заочного рішення розглядається в судовому засіданні. Неявка осіб, належним чином повідомлених про дату, час і місце засідання, не перешкоджає розгляду заяви.

Головуючий відкриває судове засідання і з'ясовує, хто з учасників справи з'явився, встановлює їх особу, перевіряє повноваження представників, після чого повідомляє зміст заяви і з'ясовує думку сторін та інших учасників справи щодо вимог про перегляд заочного рішення.

У результаті розгляду заяви про перегляд заочного рішення суд може своєю ухвалою:

- 1) залишити заяву без задоволення;
- 2) скасувати заочне рішення і призначити справу до розгляду за правилами загального чи спрощеного позовного провадження.

У разі залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення заочне рішення може бути оскаржене в загальному порядку, встановленому ЦПК України. У цьому разі строк на апеляційне оскарження рішення починає відраховуватися з дати постановлення ухвали про залишення заяви про перегляд заочного рішення без задоволення.

Скасування та оскарження заочного рішення

Заочне рішення підлягає скасуванню, якщо судом буде встановлено, що відповідач не з'явився в судові засідання та (або) не повідомив про причини неявки, а також не подав відзив на позовну заяву з поважних причин, і докази, на які він посилається, мають істотне значення для правильного вирішення справи.

Позивач має право оскаржити заочне рішення в загальному порядку, встановленому ЦПК України. Повторне заочне рішення позивач та відповідач можуть оскаржити в загальному порядку, встановленому цим Кодексом.

Законна сила заочного рішення

Заочне рішення набирає законної сили, якщо протягом строків, встановлених цим ЦПК України, не подані заява про перегляд заочного рішення або апеляційна скарга, або якщо рішення залишено в силі за результатами апеляційного розгляду справи.

70. Наказне провадження: поняття, вимоги за якими може бути виданий судовий наказ, форма і зміст заяви про видачу наказу.

Наказне провадження – це спрощений вид провадження у справах за вимогами, які мають очевидно достовірний характер. Його ще можна назвати непроцесуальним, оскільки хід провадження не фіксується у протоколах чи інших процесуальних документах (журналі судового засідання чи ін.).

Справи, які належать до наказного провадження, порядок їх розгляду, видачі та скасування судового наказу визначені ЦПК.

Предметом розгляду у справах наказного провадження є вимоги:

1) Про стягнення заборгованості за оплату житлово-комунальних послуг, телекомунікаційних послуг, послуг телебачення та радіомовлення з урахуванням індексу інфляції та трьох відсотків річних, нарахованих заявником на суму заборгованості;

2) про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати;

3) про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

4) про повернення вартості товару неналежної якості, якщо є рішення суду яке набрало законної сили, про встановлення факту продажу товару неналежної якості, ухвалене на користь невизначеного кола споживачів.

Цей перелік не є вичерпний і може бути розширений законом.

Заявником виступає особа, що звертається до суду із заявою про видачу судового наказу і якій належить право вимоги, що є предметом судового вирішення, – стягувач. Заінтересованою є особа, з якої слід стягнути грошові кошти чи витребувати майно для погашення вимоги заявника, – боржник.

Вирішення справи у порядку наказного провадження відбувається у формі видачі судового наказу – судового рішення особливої форми, що

відповідно до ЦПК є виконавчим документом і підлягає виконанню за правилами, встановленими законодавством про виконавче провадження.

Перелік вимог, за якими може порушуватися наказне провадження не є вичерпним, оскільки за ЦПК України судовий наказ може бути видано і в інших випадках, встановлених законом.

Наказне провадження порушується лише у разі подачі заявником до суду першої інстанції письмової заяви про видачу судового наказу. Ця заява подається за загальними правилами підсудності.

Заява, підписана заявником чи його представником, подається у письмовій формі з додаванням копій за числом боржників, а також з документами, що підтверджують вимоги заявника.

За змістом заява про видачу судового наказу згідно ЦПК має містити:

- 1) найменування суду, в який подається заява;
- 2) ім'я (найменування) заявника та боржника, а також ім'я (найменування) представника заявника, якщо заява подається представником, їхнє місце проживання або місцезнаходження;
- 3) вимоги заявника і обставини, на яких вони ґрунтуються;
- 4) вартість майна у разі його витребування.

Заява оплачується судовим збором у розмірі 50% ставки, яка визначається з оспорюваної суми у разі звернення в суд з позовом у порядку позовного провадження.

Після отримання заяви про видачу судового наказу суд може винести одне із таких рішень:

- ✓ повернута заяву про видачу судового наказу;
- ✓ відмовити у прийнятті заяви про видачу судового наказу;
- ✓ видати судовий наказ.

Повертається заява про видачу судового наказу у разі, якщо вона не відповідає вимогам щодо змісту та форми, порядку подання, оплати судового збору і заявник не усунув вказаних недоліків у строк, встановлений судом у порядку ЦПК. Така ухвала відповідно до ЦПК не перешкоджає повторному зверненню до суду із такою самою заявою.

Суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу, якщо вимога, що міститься у заяві, не належить до таких, за якими може бути видано судовий наказ.

Про відмову у прийнятті заяви суддя постановляв ухвалу, яка унеможлиблює повторне звернення з такою самою заявою. У разі прийняття заяви суд відповідно до ЦПК у 3-денний строк видає судовий наказ.

71.Зміст судового наказу. Набрання судовим наказом законної сили.

У судовому наказі зазначаються:

- 1) дата видачі наказу;
- 2) найменування суду, прізвище та ініціали судді, який видав судовий наказ;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові для фізичних осіб) стягувача і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України стягувача та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків стягувача та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта стягувача та боржника для фізичних осіб - громадян України, а також інші дані, якщо вони відомі суду, які ідентифікують стягувача та боржника;

4) посилення на закон, на підставі якого підлягають задоволенню заявлені вимоги;

5) сума грошових коштів, які підлягають стягненню;

6) сума судових витрат, що сплачена заявником і підлягає стягненню на його користь з боржника;

7) повідомлення про те, що під час розгляду вимог у порядку наказного провадження та видачі судового наказу суд не розглядає обґрунтованість заявлених стягувачем вимог по суті;

8) відомості про порядок та строки подання заяви про скасування судового наказу;

9) дата набрання судовим наказом законної сили;

10) строк пред'явлення судового наказу до виконання;

11) дата видачі судового наказу стягувачу.

Судовий наказ складається і підписується суддею у двох примірниках, один з яких залишається у суді, а другий видається під розписку або надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або рекомендованим листом із повідомленням про вручення, чи цінним листом з описом вкладеного після набрання ним законної сили у разі відсутності електронної офіційної адреси.

Набрання судовим наказом законної сили та видача його стягувачеві

У разі ненадходження до суду заяви від боржника про скасування судового наказу протягом п'яти днів після закінчення строку на її подання судовий наказ набирає законної сили.

Суд протягом п'яти днів з дня набрання судовим наказом законної сили надсилає його копію (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого судового наказу в Єдиному державному реєстрі судових рішень та Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, стягувачу на його офіційну електронну адресу або рекомендованим чи цінним листом у разі відсутності офіційної електронної адреси.

72. Порядок скасування судового наказу.

Боржник має право протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування до суду, який його видав, крім випадків видачі судового наказу відповідно до пунктів 4, 5 частини першої статті 161 ЦПК України. Заява про скасування судового наказу може також бути подана органами та особами, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб.

Заява про скасування судового наказу подається в суд у письмовій формі та має містити:

- 1) найменування суду, до якого подається заява;
- 2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) заявника і боржника, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання, ідентифікаційний код юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України заявника та боржника, реєстраційний номер облікової картки платника податків заявника та боржника (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серію паспорта заявника та боржника для фізичних осіб - громадян України;
- 3) ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) представника боржника, якщо заява подається представником, його місце проживання або місцезнаходження;
- 4) наказ, що оспорується;
- 5) зазначення про повну або часткову необґрунтованість вимог стягувача.

Заява підписується боржником або його представником.

До заяви про скасування судового наказу додаються:

- 1) документ, що підтверджує сплату судового збору;
- 2) документ, що підтверджує повноваження представника боржника, якщо заява подається таким представником;
- 3) клопотання про поновлення пропущеного строку, якщо заява подається після спливу строку, передбаченого частиною першою цієї статті.

У разі подання неналежно оформленої заяви про скасування судового наказу суддя постановляє ухвалу про її повернення без розгляду не пізніше двох днів з дня її надходження до суду.

У разі видачі судового наказу відповідно до пункту 4 частини першої статті 161 ЦПК України боржник має право звернутися до суду з позовом про зменшення розміру аліментів.

У разі видачі судового наказу відповідно до пунктів 4 і 5 частини першої статті 161 ЦПК України, судовий наказ може бути переглянуто за нововиявленими обставинами у порядку, встановленому главою 3 розділу V ЦПК України.

. Розгляд заяви про скасування судового наказу

Заява про скасування судового наказу не пізніше наступного дня передається судді, визначеному у порядку, встановленому статтею 33 ЦПК України. Заява боржника про скасування судового наказу, подана після закінчення строку, встановленого частиною першою статті 170 ЦПК України, повертається, якщо суд за заявою особи, яка її подала, не знайде підстав для поновлення строку для подання цієї заяви.

3. У разі відсутності підстав для повернення заяви про скасування судового наказу, суддя не пізніше двох днів після її подання постановляє ухвалу про скасування судового наказу, в якій роз'яснює заявнику (стягувачу) його право звернутися до суду із тими самими вимогами в порядку спрощеного позовного провадження. В ухвалі про скасування судового наказу суд за клопотанням боржника вирішує питання про поворот виконання судового наказу в порядку, встановленому статтею 444 ЦПК України.

73. Поняття окремого провадження. Категорії справ, які розглядаються в порядку окремого провадження.

Окреме провадження є одним із видів цивільного судочинства, яке займає самостійне положення у зв'язку з тим, що відображає характерні особливості визначених категорій справ.

Окреме провадження – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Характерні ознаки:

1. У справах окремого провадження відсутній спір про право цивільне;
2. У порядку окремого провадження розглядаються справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів;
3. Підставою порушення таких справ є заява;
4. Всі справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду;
5. Особами, які беруть участь у справах окремого провадження, є заявник, заінтересовані особи та їх представники
6. Враховуючи особливості предмета та суб'єктного складу справ окремого провадження, закон обумовлює неможливість їх передання на розгляд третейського суду та закриття у зв'язку з укладенням мирової угоди.

74. Загальний порядок розгляду справ окремого провадження.

Справи окремого провадження суд розглядає за участю заявника та заінтересованих осіб. *Заявником* іменується фізична чи юридична особа, в інтересах якої відкрито провадження у справі. Коло заявників за певними категоріями справ окремого провадження визначається шляхом:

- ✓ вказівки у заяві мети звернення до суду (у справах про встановлення фактів, які мають юридичне значення, справи про визнання особи безвісно відсутньою чи оголошення померлою);
- ✓ встановлення вичерпного переліку осіб, за заявою яких може бути відкрито провадження у справі (справи про усиновлення, про обмеження фізичної особи у дієздатності чи визнання недієздатною);
- ✓ з'ясування визначення наявності певної іншої юридичної заінтересованості у справі (справи про відновлення прав на втрачені цінні папери на пред'явника та векселі).

У будь-якому разі заявник перед зверненням до суду має обґрунтувати свою заінтересованість у конкретній справі.

Всіх інших осіб, які беруть участь у справі, закон визначає як *заінтересованих осіб*.

Рішення суду у справах окремого провадження не підлягають примусовому виконанню, але мають загальнообов'язковий характер. Вони реалізуються шляхом оформлення майнових або особистих немайнових прав громадян, а саме: видачею свідоцтва про право власності; виправленням, поновленням чи анулюванням запису актів цивільного стану тощо.

Отже, *окреме провадження* – це вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав.

Підставою порушення таких справ є заява.

Всі справи окремого провадження розглядаються судом з додержанням загальних правил, встановлених ЦПК України, за винятком положень щодо змагальності та меж судового розгляду. Однак законодавець встановлює ще додаткові особливості розгляду для більшості таких справ.

Особами, які беруть участь у справах окремого провадження, є заявник, та заінтересовані особи та їх представники.

Враховуючи особливості предмета та суб'єктного складу справ окремого провадження, закон обумовлює неможливість їх передання на розгляд третейського суду та закриття у зв'язку з укладенням мирової угоди.

75. Поняття апеляційного провадження: сутність, право на апеляційне оскарження, строки для такого оскарження.

Апеляційне оскарження і перевірка рішень і ухвал суду першої інстанції, що не набрали чинності (законної сили) як процесуальна гарантія захисту прав і охоронюваних законом інтересів сторін, інших осіб, які брали участь у розгляді справ і зміцнення законності і виконання завдань цивільного судочинства досягається реалізацією ними права на оскарження судових актів і перевіркою судом апеляційної інстанції їх законності і обґрунтованості шляхом повторного розгляду справи (перевирішення), з можливістю встановлювати нові факти, досліджувати нові докази, а також докази, які досліджувалися судом першої інстанції з порушенням встановленого порядку. Отже, при апеляційному оскарженні заінтересовані сторони і інша особа, яка бере участь у справі, і вважає винесене судом першої інстанції рішення, ухвалу незаконними і необґрунтованими, переносить до апеляційної інстанції справу на новий (повторний) розгляд та перевірку такого рішення.

Суть апеляції полягає в новому (повторному) розгляді і пере вирішенні справи судом апеляційної інстанції.

Цивільним, процесуальним законодавством запроваджена стадія, перевірки законності та обґрунтованості рішень, ухвал суду першої інстанції, що не набрали законної сили, – **апеляційне провадження**.

Аналіз норм, що регламентують апеляційне провадження, дає підстави визначити такі характерні ознаки цієї стадії:

1) апеляційна скарга подається на рішення, ухвалу суду першої інстанції, що не набрали законної сили;

2) в зв'язку з поданням апеляційної скарги справа направляється на розгляд суду вишого рівня (апеляційного суду);

3) суд апеляційної інстанції, розглядаючи справу, вирішує не тільки питання відповідності судового рішення вимогам законності та обґрунтованості, а й торкається суті спірних правовідносин;

4) апеляційний суд здійснює розгляд справи у відповідних межах.

Завдання апеляційного провадження визначені у ЦПК, згідно з якою апеляційний суд перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів апеляційної скарги та вимог, заявлених в суді першої інстанції проте він не обмежений доводами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення.

Розгляд справ з апеляційному порядку дозволяє виправити помилки, допущені судом першої інстанції, сприяє єдиному розумінню і правильному застосуванню законів судами першої інстанції.

Строк на апеляційне оскарження:

Апеляційна скарга на рішення суду подається протягом тридцяти днів, а на ухвалу суду - протягом п'ятнадцяти днів з дня його (її) проголошення.

Якщо в судовому засіданні було оголошено лише вступну та резолютивну частини судового рішення або у разі розгляду справи (вирішення питання) без повідомлення (виклику) учасників справи, зазначений строк обчислюється з дня складення повного судового рішення.

Учасник справи, якому повне рішення або ухвала суду не були вручені у день його (її) проголошення або складення, має право на поновлення пропущеного строку на апеляційне оскарження:

1) на рішення суду - якщо апеляційна скарга подана протягом тридцяти днів з дня вручення йому повного рішення суду;

2) на ухвали суду - якщо апеляційна скарга подана протягом п'ятнадцяти днів з дня вручення йому відповідної ухвали суду.

3. Строк на апеляційне оскарження може бути також поновлений в разі пропуску з інших поважних причин, крім випадків, зазначених у частині другій статті 358 ЦПК України.

76. Форма і зміст апеляційної скарги. Приєднання до апеляційної скарги.

Апеляційна скарга подається у письмовій формі.

В апеляційній скарзі мають бути зазначені:

1) найменування суду, до якого подається скарга;

2) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) особи, яка подає апеляційну скаргу, її місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб), поштовий індекс, ідентифікаційний код юридичної особи в

Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України, реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб) за його наявності або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України, номери засобів зв'язку та електронної пошти, офіційна електронна адреса, за наявності;

3) повне найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові) (для фізичних осіб) інших учасників справи, їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання чи перебування (для фізичних осіб);

4) рішення або ухвала, що оскаржуються;

5) в чому полягає незаконність і (або) необґрунтованість рішення або ухвали (неповнота встановлення обставин, які мають значення для справи, та (або) неправильність встановлення обставин, які мають значення для справи, внаслідок необґрунтованої відмови у прийнятті доказів, неправильного їх дослідження чи оцінки, неподання доказів з поважних причин та (або) неправильне визначення відповідно до встановлених судом обставин правовідносин тощо);

6) нові обставини, що підлягають встановленню, докази, які підлягають дослідженню чи оцінці, обґрунтування поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції, заперечення проти доказів, використаних судом першої інстанції;

7) клопотання особи, яка подала скаргу;

8) дата отримання копії судового рішення суду першої інстанції, що оскаржується;

9) перелік документів та інших матеріалів, що додаються.

Апеляційна скарга підписується особою, яка її подає, або представником такої особи.

До апеляційної скарги додаються:

1) довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо апеляційна скарга подана представником і ці документи раніше не подавалися;

2) копії скарги та доданих письмових матеріалів відповідно до кількості учасників справи;

3) документи, що підтверджують сплату судового збору у встановлених порядку і розмірі, або документи, які підтверджують підстави звільнення від сплати судового збору відповідно до закону;

4) докази, що підтверджують дату отримання копії оскаржуваного судового рішення суду першої інстанції (за наявності).

Якщо апеляційна скарга подається особою, звільненою від сплати судового збору відповідно до закону, у ній зазначаються підстави звільнення від сплати судового збору.

Приєднання до апеляційної скарги

Учасники справи мають право приєднатися до апеляційної скарги, поданої особою, на стороні якої вони виступали. До апеляційної скарги мають право приєднатися також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їхні права, свободи, інтереси та (або) обов'язки.

Заяву про приєднання до апеляційної скарги може бути подано до початку розгляду справи в суді апеляційної інстанції.

До заяви про приєднання до апеляційної скарги додаються документ про сплату судового збору та докази надсилання (направлення) копії заяви іншим учасникам справи.

77. Порядок подання апеляційної скарги та порядок прийняття її до розгляду.

Апеляційна скарга подається безпосередньо до суду апеляційної інстанції. Залишення апеляційної скарги без руху, повернення апеляційної скарги

Апеляційна скарга реєструється у день її надходження до суду апеляційної інстанції та не пізніше наступного дня передається судді-доповідачу

Апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції також, якщо:

1) апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

3) скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції;

4) скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Питання про залишення апеляційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги. Питання про повернення апеляційної скарги суд апеляційної інстанції вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги Апеляційна скарга не приймається до розгляду і повертається судом апеляційної інстанції також, якщо:

1) апеляційна скарга подана особою, яка не має процесуальної дієздатності, не підписана, або підписана особою, яка не має права її підписувати, або особою, посадове становище якої не зазначено;

2) до постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження особа, яка подала скаргу, подала заяву про її відкликання;

3) скаргу подано в інший спосіб, ніж до суду апеляційної інстанції;

4) скаргу подано на ухвалу, що не підлягає оскарженню окремо від рішення суду.

Питання про залишення апеляційної скарги без руху суддя-доповідач вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги. Питання про повернення апеляційної скарги суд апеляційної інстанції вирішує протягом п'яти днів з дня надходження апеляційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Про повернення апеляційної скарги постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

Про повернення апеляційної скарги постановляється ухвала, яка може бути оскаржена в касаційному порядку.

78. Підготовка розгляду справи апеляційним судом. Призначення справи до розгляду.

Підготовка розгляду справи судом апеляційної інстанції

Суддя-доповідач у порядку підготовки справи до апеляційного розгляду:

- 1) з'ясовує питання про склад учасників судового процесу;
- 2) визначає характер спірних правовідносин і закон, який їх регулює;
- 3) з'ясовує обставини, на які посилаються учасники справи як на підставу своїх вимог і заперечень;
- 4) з'ясовує, які обставини визнаються чи заперечуються учасниками справи;
- 5) вирішує питання щодо поважності причин неподання доказів до суду першої інстанції;
- 6) за клопотанням сторін та інших учасників справи вирішує питання про виклик свідків, призначення експертизи, витребування доказів, судових доручень щодо збирання доказів, залучення до участі у справі спеціаліста, перекладача;
- 7) за клопотанням учасників справи вирішує питання щодо вжиття заходів забезпечення позову;
- 8) вчиняє інші дії, пов'язані із забезпеченням апеляційного розгляду справи.

Підготовчі дії, визначені пунктами 5, 6 частини першої цієї статті, вчиняються з дотриманням прав всіх учасників справи висловити свої міркування або заперечення щодо їх вчинення, якщо інше не передбачено цим Кодексом.

Якщо під час вивчення матеріалів справи суд виявить нерозглянуті зауваження на правильність і повноту фіксування судового процесу технічними засобами, нерозглянуті письмові зауваження щодо повноти чи неправильності протоколу судового засідання, невирішене питання про ухвалення додаткового рішення, суд постановляє ухвалу із зазначенням строку, протягом якого суд першої інстанції має усунути недоліки.

Призначення справи до розгляду в суді апеляційної інстанції

Після проведення підготовчих дій суддя-доповідач доповідає про них колегії суддів, яка вирішує питання про проведення додаткових підготовчих дій у разі необхідності та призначення справи до розгляду.

Про дату, час та місце розгляду справи повідомляються учасники справи, якщо справа відповідно до цього Кодексу розглядається з їх повідомленням.

79. Порядок розгляду справи апеляційним судом. Повноваження апеляційного суду.

Порядок розгляду справи судом апеляційної інстанції

Справа розглядається судом апеляційної інстанції за правилами, встановленими для розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, з особливостями, встановленими цією главою.

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через п'ятнадцять днів з дня відкриття апеляційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи.

Розгляд справ у суді апеляційної інстанції здійснюється в судовому засіданні з повідомленням учасників справи, крім випадків, передбачених статтею 369 ЦПК України.

Суддя-доповідач доповідає зміст рішення (ухвали), яке оскаржено, доводи апеляційної скарги, межі, в яких повинні здійснюватися перевірка рішення (ухвали), встановлюватися обставини і досліджуватися докази.

Після доповіді судді-доповідача пояснення дає особа, яка подала апеляційну скаргу. Якщо апеляційні скарги подали обидві сторони, - першим дає пояснення позивач. Далі дають пояснення інші учасники справи.

Закінчивши з'ясування обставин і перевірку їх доказами, суд апеляційної інстанції надає учасникам справи можливість виступити у судових дебатах в такій самій послідовності, в якій вони давали пояснення.

На початку судового засідання суд може оголосити про час, який відводиться для судових дебатів. Кожній особі, яка бере участь у розгляді справи в суді апеляційної інстанції, надається однаковий проміжок часу для виступу.

Після закінчення дебатів суд виходить до нарадчої кімнати.

Строк розгляду апеляційної скарги

Апеляційна скарга на рішення суду першої інстанції має бути розглянута протягом шістдесяти днів із дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження, а апеляційна скарга на ухвалу суду першої інстанції - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття апеляційного провадження.

У виняткових випадках за клопотанням сторони з урахуванням особливостей розгляду справи суд апеляційної інстанції може продовжити строк розгляду справи, але не більш як на п'ятнадцять днів, про що постановляє відповідну ухвалу.

Повноваження суду апеляційної інстанції

Суд апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги має право:

- 1) залишити судові рішення без змін, а скаргу без задоволення;
- 2) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити у відповідній частині нове рішення або змінити рішення;
- 3) визнати нечинним судові рішення суду першої інстанції повністю або частково у передбачених цим Кодексом випадках і закрити провадження у справі у відповідній частині;
- 4) скасувати судові рішення повністю або частково і у відповідній частині закрити провадження у справі повністю або частково або залишити позовну заяву без розгляду повністю або частково;
- 5) скасувати судові рішення і направити справу для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;
- 6) скасувати ухвалу, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції;

7) скасувати ухвалу про відкриття провадження у справі і прийняти постанову про направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю;

8) у передбачених цим Кодексом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених в пунктах 1-7 частини першої цієї статті.

80. Підстави для скасування апеляційним судом рішення суду першої інстанції та ухвалення нового рішення (зміна рішення).

Підстави для скасування судового рішення повністю або частково та ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення:

- 1) неповне з'ясування обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції визнав встановленими;
- 3) невідповідність висновків, викладених у рішенні суду першої інстанції, обставинам справи;
- 4) порушення норм процесуального права або неправильне застосування норм матеріального права.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення, якщо це порушення призвело до неправильного вирішення справи.

Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення суду першої інстанції та ухвалення нового судового рішення, якщо:

- 1) справу розглянуто неповноважним складом суду;
- 2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і підстави його відводу визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованими;
- 3) справу (питання) розглянуто судом за відсутності будь-якого учасника справи, не повідомленого належним чином про дату, час і місце засідання суду (у разі якщо таке повідомлення є обов'язковим), якщо такий учасник справи обґрунтовує свою апеляційну скаргу такою підставою;
- 4) суд прийняв судові рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі;
- 5) судові рішення не підписано будь-ким із суддів або підписано не тими суддями, які зазначені у рішенні;
- 6) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглядала справу;
- 7) суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження.

4. Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частин.

Якщо судом першої інстанції ухвалено законне і обґрунтоване рішення, смерть фізичної особи - сторони у спорі чи припинення юридичної особи - сторони у спорі, що не допускає правонаступництва, після ухвалення такого рішення не може бути підставою для застосування вимог частини першої цієї статті.

Підстави для скасування ухвали суду, що перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направлення справи для продовження розгляду до суду першої інстанції:

- 1) неповне з'ясування судом обставин, що мають значення для справи;
- 2) недоведеність обставин, що мають значення для справи, які суд першої інстанції вважає встановленими;
- 3) невідповідність висновків суду обставинам справи;
- 4) порушення норм процесуального права чи неправильне застосування норм матеріального права, які призвели до постановлення помилкової ухвали.

Суд апеляційної інстанції скасовує ухвалу про відкриття провадження у справі та приймає постанову про направлення справи на розгляд до суду першої інстанції за встановленою підсудністю, якщо таку ухвалу прийнято судом із порушенням правил підсудності.

81. Касаційне провадження: сутність, право касаційного оскарження, зміст та порядок подання касаційної скарги.

Суть касаційного провадження полягає в тому, що суд касаційної інстанції за скаргою осіб, які беруть участь у справі, і осіб, котрі не брали участь у справі, стосовно яких суд вирішив питання про їх права і обов'язки, та за поданням прокурора, перевіряє законність рішень і ухвал суду першої інстанції, їх відповідність нормам матеріального чи процесуального права, котрі не були предметом апеляційного розгляду, а також рішень і ухвал суду апеляційної інстанції з метою захисту прав, свобод таких заінтересованих громадян, прав і охоронюваних законом інтересів юридичних осіб, держави, публічних інтересів.

Значення касаційного провадження полягає в тому, що воно забезпечує законність рішень і ухвал суду першої і апеляційної інстанції, захист прав, свобод і охоронюваних законом інтересів осіб, які беруть участь у справі і держави, захист публічних інтересів, а також забезпечує однакове застосування закону судами України та превентивну їх дію, спрямовану на попередження порушення законності громадянами, юридичними, службовими і посадовими особами.

Касаційне провадження (від лат. «cassatio» – скасування, знищення, або франц. «kasser» – зламати) – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на перевірку законності судових рішень, які на брали законної сили, з обстав неправильного застосування судами норм матеріального права чи порушення норм процесуального права.

Касаційне провадження є однією із конституційних гарантій охорони прав, свобод та законних інтересів осіб в цивільному процесі, адже завдяки йому учасники цивільного судочинства отримують можливість обстоювати свої права вже після набрання судовим рішенням законної сили, якщо є підстави сумніватися в законності останнього.

Право касаційного оскарження – це право на порушення діяльності суду касаційної інстанції з перевірки законності рішення суду першої та (або) апеляційної інстанції, що набрало законної сили.

Суб'єктами права касаційного оскарження є особи, які уповноважені ініціювати касаційне провадження, а саме, відповідно ЦПК:

- ✓ сторони (позивач та відповідач); інші особи, які беруть участь у справі (треті особи, як ті, що заявляють самостійні вимоги щодо предмет спору, так і ті, що не заявляють таких вимог);
- ✓ особи, які не брали участі в справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки, і які мають відповідну цивільну процесуальну правосуб'єктність;
- ✓ правонаступники;
- ✓ представники сторін та третіх осіб;
- ✓ особи, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.

Зі змісту ЦПК очевидно, що *об'єктом касаційного оскарження* можуть бути судові рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішення і ухвали суду апеляційної інстанції *Підставами порушення касаційного провадження* є неправильне застосування судом норм матеріального права чи порушення норм процесуального права. Тобто, не будь-яке рішення чи ухвала можуть бути оскаржені в касаційному порядку, а тільки ті, щодо яких є сумніви в їх законність

Право касаційного оскарження реалізується шляхом подання належним чином оформленої касаційної скарги.

Касаційна скарга – це звернення до суду касаційної інстанції з вимогою про перевірку рішення суду першої та (або) апеляційної інстанції, яке набрало законної сили, на предмет його відповідності нормам матеріального та процесуального права.

Касаційна скарга подається в письмовій формі, її зміст визначається конкретними обставинами справи. Касаційну скаргу підписує особа, яка подає скаргу, або її представник. До касаційної скарги, поданої представником, має бути додана довіреність або інший документ, що посвідчує повноваження представника, якщо в справі немає підтвердження такого повноваження.

До касаційної скарги додаються також копії скарги та доданих до неї матеріалів відповідно до кількості осіб, які беруть участь у справі.

Касаційна скарга подається за правилами ЦПК безпосередньо до суду касаційної інстанції.

Доповнити або змінити касаційну скаргу може тільки особа, яка її подала, до початку розгляду справи у суді касаційної інстанції, а відмовитися від скарги – до закінчення касаційного провадження.

82. Відкриття касаційного провадження. Підготовка та попередній розгляд справи.

Відкриття касаційного провадження у справі, відмова у відкритті касаційного провадження у справі

Одержавши касаційну скаргу, оформлену відповідно до вимог статті 392 ЦПК України, суддя-доповідач (колегія суддів) вирішує питання про відкриття касаційного провадження (про відмову у відкритті касаційного провадження).

За відсутності підстав для залишення касаційної скарги без руху, повернення касаційної скарги чи відмови у відкритті касаційного провадження суддя-доповідач постановляє ухвалу про відкриття касаційного провадження у справі, в якій вирішує питання про витребування матеріалів справи. Вказана ухвала надсилається скаржнику та учасникам справи, яким додаються копії касаційної скарги та доданих до неї документів.

В ухвалі про відкриття касаційного провадження зазначається строк для подання учасниками справи відзиву на касаційну скаргу. Ухвалу про відкриття провадження у справі або про відмову у відкритті касаційного провадження суд касаційної інстанції постановляє не пізніше ніж через десять днів з дня надходження касаційної скарги або з дня закінчення строку на усунення недоліків.

Після отримання справи суддя-доповідач протягом десяти днів готує доповідь, у якій викладає обставини, необхідні для ухвалення рішення суду касаційної інстанції.

Попередній розгляд справи

Попередній розгляд справи має бути проведений протягом п'яти днів після складення доповіді суддею-доповідачем колегією у складі трьох суддів у порядку письмового провадження без повідомлення учасників справи.

Попередній розгляд справи палатою, об'єднаною палатою, Великою Палатою не проводиться.

У попередньому судовому засіданні суддя-доповідач доповідає колегії суддів про проведення підготовчої дії та обставини, необхідні для ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції.

Суд касаційної інстанції:

- ✓ залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення без змін, якщо відсутні підстави для скасування судового рішення.
- ✓ скасовує судові рішення за наявності підстав, які тягнуть за собою обов'язкове скасування судового рішення.
- ✓ призначає справу до судового розгляду за відсутності підстав, встановлених частинами третьою, четвертою цієї статті.

Справа призначається до судового розгляду, якщо хоча б один суддя із складу суду дійшов такого висновку. Про призначення справи до судового розгляду постановляється ухвала, яка підписується всім складом суду.

83. Порядок розгляду справи судом касаційної інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції.

У суді касаційної інстанції скарга розглядається за правилами розгляду справи судом першої інстанції в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення учасників справи з урахуванням статті 400 ЦПК України.

У разі необхідності учасники справи можуть бути викликані для надання пояснень у справі.

Розгляд справи в суді касаційної інстанції починається з відкриття першого судового засідання або через п'ятнадцять днів з дня відкриття касаційного провадження, якщо справа розглядається без повідомлення учасників справи.

Головуючий відкриває судові засідання і оголошує, яка справа, за чією скаргою та на судові рішення якого суду розглядається.

Суддя-доповідач доповідає в необхідному обсязі зміст оскаржуваного судового рішення та доводи касаційної скарги і відзиву на касаційну скаргу.

Сторони та інші учасники справи дають свої пояснення, першою дає пояснення сторона, яка подала касаційну скаргу. Якщо рішення оскаржили обидві сторони, першим дає пояснення позивач. Суд може обмежити тривалість пояснень, встановивши для всіх учасників справи рівний проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання.

У своїх поясненнях сторони та інші учасники справи можуть наводити тільки ті доводи, які стосуються підстав касаційного розгляду справи.

Вислухавши пояснення учасників справи, суд виходить до нарадчої кімнати.

У разі потреби під час розгляду справи може бути оголошено перерву або розгляд її відкладено.

Строки розгляду касаційної скарги

Касаційна скарга на судові рішення, передбачені пунктом 1 частини першої статті 389 цього ЦПК України, має бути розглянута протягом шістдесяти днів, а на ухвали, передбачені пунктами 2 і 3 частини першої статті 389 ЦПК України, - протягом тридцяти днів з дня постановлення ухвали про відкриття касаційного провадження у справі.

Повноваження суду касаційної інстанції

Суд касаційної інстанції за результатами розгляду касаційної скарги має право:

- 1) залишити судові рішення судів першої інстанції та апеляційної інстанції без змін, а скаргу без задоволення;
- 2) скасувати судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і передати справу повністю або частково на новий розгляд, зокрема за встановленою підсудністю або для продовження розгляду;
- 3) скасувати судові рішення повністю або частково і ухвалити нове рішення у відповідній частині або змінити рішення, не передаючи справи на новий розгляд;
- 4) скасувати постанову суду апеляційної інстанції повністю або частково і залишити в силі рішення суду першої інстанції у відповідній частині;

5) скасувати судові рішення суду першої та апеляційної інстанцій у відповідній частині і закрити провадження у справі чи залишити позов без розгляду у відповідній частині;

6) у передбачених цим Кодексом випадках визнати нечинними судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій повністю або частково і закрити провадження у справі у відповідній частині;

7) у передбачених цим Кодексом випадках скасувати свою постанову (повністю або частково) і прийняти одне з рішень, зазначених в пунктах 1-6 частини першої цієї статті.

84. Підстави для скасування касаційним судом рішення і передачі справи на новий розгляд. Підстави для скасування судового рішення і ухвалення нового.

Підстави для повного або часткового скасування рішень і передачі справи повністю або частково на новий розгляд або для продовження розгляду

Судові рішення підлягають обов'язковому скасуванню з направленням справи на новий розгляд, якщо:

1) справу розглянуто і вирішено неповноважним складом суду;

2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід, і судом касаційної інстанції визнано підстави про відвід обґрунтованими;

3) судові рішення не підписано будь-яким із суддів або підписано не тими суддями, що зазначені в судовому рішенні;

4) судові рішення ухвалено суддями, які не входили до складу колегії, що розглянула справу;

5) справу розглянуто за відсутності будь-кого з учасників справи, належним чином не повідомлених про дату, час і місце судового засідання, якщо такий учасник справи обґрунтовує свою касаційну скаргу такою підставою;

6) судові рішення ухвалено судом з порушенням правил інстанційної або територіальної юрисдикції;

7) суд розглянув в порядку спрощеного позовного провадження справу, яка підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження;

8) суд прийняв рішення про права, свободи, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі.

Підставою для скасування судового рішення та направлення справи на новий розгляд є також порушення норм процесуального права, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи, якщо:

1) суд не дослідив зібрані у справі докази; або

2) суд необґрунтовано відхилив клопотання про витребування, дослідження або огляд доказів, або інше клопотання (заяву) учасника справи щодо встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи; або

3) суд встановив обставини, що мають суттєве значення, на підставі недопустимих доказів.

Справа направляється на новий розгляд до суду апеляційної інстанції, якщо порушення норм процесуального права допущені тільки цим судом. У всіх інших випадках справа направляється до суду першої інстанції.

Висновки суду касаційної інстанції, в зв'язку з якими скасовано судові рішення, є обов'язковими для суду першої чи апеляційної інстанції під час нового розгляду справи.

Підставою для скасування судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій і направлення справи для продовження розгляду є порушення норм матеріального чи процесуального права, що призвели до постановлення незаконної ухвали суду першої інстанції та (або) постанови суду апеляційної інстанції, що перешкоджають подальшому провадженню у справі.

Підстави для скасування судових рішень повністю або частково і ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення

1. Підставами для скасування судових рішень повністю або частково і ухвалення нового рішення у відповідній частині або зміни рішення є неправильне застосування норм матеріального права або порушення норм процесуального права.

2. Порушення норм процесуального права може бути підставою для скасування або зміни рішення лише за умови, якщо це порушення призвело до ухвалення незаконного рішення.

3. Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

4. Зміна судового рішення може полягати в доповненні або зміні його мотивувальної та (або) резолютивної частини.

85. Рішення касаційного суду: порядок ухвалення, зміст, законна сила.

Порядок прийняття постанов судом касаційної інстанції

Суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги приймає постанову відповідно до правил, встановлених статтею 35 та главою 9 розділу III ЦПК України, з особливостями, зазначеними в статті 416 ЦПК України.

Постанова або ухвала суду касаційної інстанції оформлюється суддею-доповідачем (іншим суддею, якщо суддя-доповідач не згодний з постановою/ухвалою) і підписується всім складом суду, який розглядав справу, якщо інше не передбачено ЦПК України.

Постанова суду касаційної інстанції

Постанова суду касаційної інстанції складається з:

1) *вступної частини із зазначенням:*

а) дати і місця її прийняття;

б) найменування суду касаційної інстанції, прізвищ та ініціалів суддів і секретаря судового засідання;

в) найменування (ім'я) учасників справи і найменування (ім'я) особи, яка подала касаційну скаргу;

г) найменування суду першої та (або) апеляційної інстанції, судове рішення якого оскаржується, номера справи, дати ухвалення судового рішення, прізвища та ініціалів судді (суддів);

2) *описової частини із зазначенням:*

а) короткого змісту позовних вимог і рішень судів першої та апеляційної інстанцій;

б) короткого змісту вимог касаційної скарги;

в) узагальнених доводів особи, яка подала касаційну скаргу;

г) узагальненого викладу позиції інших учасників справи;

3) *мотивувальної частини із зазначенням:*

а) мотивів прийняття або відхилення кожного аргументу, викладеного в касаційній скарзі та відзиві на касаційну скаргу;

б) доводів, за якими суд касаційної інстанції погодився або не погодився з висновками суду першої та (або) апеляційної інстанції;

в) висновків за результатами розгляду касаційної скарги з посиланням на норми права, якими керувався суд;

г) дій, що їх повинні виконати суд першої та (або) апеляційної інстанції у разі скасування судового рішення і передачі справи на новий розгляд;

4) *резольютивної частини із зазначенням:*

а) висновку суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги і позовних вимог;

б) нового розподілу судових витрат, понесених у зв'язку із розглядом справи у суді першої інстанції та апеляційної інстанції, - у разі скасування рішення та ухвалення нового рішення або зміни рішення;

в) розподілу судових витрат, понесених у зв'язку з переглядом справи у суді касаційної інстанції;

г) повороту виконання у разі скасування рішень судів за наявності відповідної заяви та підстав.

Обов'язковість вказівок, що містяться в постанові суду касаційної інстанції

Вказівки, що містяться в постанові суду касаційної інстанції, є обов'язковими для суду першої та апеляційної інстанцій під час нового розгляду справи.

Законна сила постанови суду касаційної інстанції

Постанова суду касаційної інстанції набирає законної сили з моменту її прийняття.

З моменту прийняття постанови судом касаційної інстанції скасовані або визнані нечинними рішення, постанови та ухвали суду першої або апеляційної інстанції втрачають законну силу та подальшому виконанню не підлягають.

Постанова суду касаційної інстанції є остаточною і оскарженню не підлягає.

86. Перегляд судових рішень Верховним судом України: підстави, порядок подання та допуску до розгляду заяви про перегляд судових рішень.

Перегляд судових рішень – це сукупність процесуальних дій суду та інших учасників цивільного процесу, спрямованих на визначення наявності або відсутності передбачених законом підстав для повторного перегляду справа у порядку касаційного провадження у випадках, встановлених цивільним процесуальним законом, та усунення встановлених у зв'язку з цим порушень законності постановлених судових рішень.

Особливість цього провадження полягає у тому, що процесуальна діяльність суду спрямована на визначення наявності підстав для перегляду справи.

Підставами для перегляду судових рішень є виявлене після касаційного розгляду справи неоднакове застосування судом (судами) касаційної інстанції одного і того самого положення закону, а також визнання міжнародною судовою установкою, юрисдикція якої визнана Україною, судового рішення таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

Зазначені підстави запроваджені з метою забезпечення єдності розуміння і застосування норм матеріального та (або) процесуального права судами України, а також дотримання судами України норм міжнародного права, які визнаються у встановленому законом порядку складовою національного законодавства.

Суб'єктами права оскарження судових рішень у зв'язку з винятковими обставинами є сторони та інші особи, які беруть участь у справі, а також особи, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права і обов'язки, прокурор (причому, виходячи з аналізу ЦПК, незалежно від того, чи брав він участь у справі).

Формою звернення є *скарга* до якої додаються докази сплати судового збору та оплати витрат на інформаційно-технічне забезпечення розгляду справи. Особа звільняється від оплати цих витрат у разі подання скарги про перегляд рішення в зв'язку із визнанням його міжнародною судовою установкою, юрисдикція якої визнана Україною, таким, що порушує міжнародні зобов'язання України.

87. Перегляд судових рішень ВСУ: підготовка справи до розгляду, розгляд справи, повноваження ВСУ.

Відповідно до ЦПК скарга подається до Верховного Суду України у місячний строк з дня ухвалення судового рішення, щодо якого подано заяву про перегляд, або з дня ухвалення судового рішення на яке здійснюється посилення.

Заява про перегляд судових рішень подається до Верховного Суду України через Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Після прийняття заяви вона передається судді-доповідачу, котрий протягом трьох днів здійснює перевірку. Питання про допуск справи до провадження вирішується колегією у складі п'яти суддів Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ, яка протягом

п'ятнадцяти днів постановлює ухвалу. Ця ухвала з усіма необхідними документами передається до Верховного Суду України де суддя-доповідач, який її отримав протягом трьох днів постановлює ухвалу про відкриття провадження у справі. Суддя-доповідач протягом п'ятнадцяти днів здійснює підготовку справи до розгляду.

Справа розглядається Верховним Судом України на його засіданні.

Розглядаючи справу Верховний Суд України має право:

- 1) відхилити скаргу і залишити рішення, ухвалу без змін;
- 2) повністю або частково скасувати судові рішення і направити справу відповідно на новий розгляд у суд першої, апеляційної або касаційної інстанції;
- 3) скасувати судові рішення і залишити в силі судові рішення, що було помилково скасовано судом апеляційної або касаційної інстанції;
- 4) скасувати судові рішення і закрити провадження в справі або залишити заяву без розгляду;
- 5) скасувати судові рішення і ухвалити нове рішення по суті справи або змінити рішення, не передаючи справу на новий розгляд.

У разі, якщо допущені судом першої інстанції порушення закону не були усунені судом апеляційної чи касаційної інстанції, або одночасно допущені судом першої, апеляційної і касаційної інстанцій, Верховний Суд України скасовує всі рішення та ухвали у справі.

Ухвалені Верховним Судом України рішення або постановлені ним ухвали набирають законної сили з моменту їх проголошення і оскарженню не підлягають.

88. Провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами: підстави та порядок перегляду.

Підставами для порушення провадження у зв'язку із ново виявленими обставинами відповідно до ЦПК є, насамперед, істотні для справи обставини, що не були і не могли бути відомі особі, яка звертається із заявою, на час розгляду справи.

Умовно можна виділити такі характерні риси ново виявлених обставин:

- ✓ вони є істотними для справи, тобто такими, що можуть вплинути на кінцевий результат розгляду та вирішення справи;
- ✓ вони повинні об'єктивно існувати на момент розгляду і вирішення цивільної справи та постановлення відповідного судового рішення;
- ✓ з об'єктивних причин ці обставини повинні бути невідомими заінтересованим особам, та виявлені тільки після набрання судовим рішенням законної сили;
- ✓ це мають бути тільки обставини, факти, а не нові докази.

Не можуть бути визнані нововиявленими нові обставини (такі, що виникли чи змінилися після ухвалення рішення), а також ті, на які посилялася особа, яка брала участь у справі, у своїх поясненнях, касаційній скарзі або які могли бути встановлені при всебічному та повному дослідженні судом обставин справи.

Наступною підставою для перегляду рішень, ухвал суду у зв'язку з нововиявленими обставинами є встановлені вироком суду, що набрав законної сили, завідомо неправдиві показання свідка, завідомо неправильний висновок експерта, завідомо неправильний переклад, фальшивість документів або речових доказів, що потягли за собою ухвалення незаконного або необґрунтованого рішення.

Третьою підставою є скасування судового рішення, яке стало підставою для ухвалення рішення чи постановлення ухвали, що підлягають перегляду. В такому разі необхідно, щоб скасування відбулося після набрання рішенням, ухвалою законної сили, оскільки факти, які були встановлені скасованими актами, повинні мати на момент їх винесення преюдиціальне значення для суду.

Четвертою підставою для перегляду є встановлена Конституційним Судом України неконституційність закону, іншого правового акта чи їх окремого положення, застосованого судом при вирішенні справи, якщо рішення суду ще не виконане.

Об'єктами перегляду у порядку провадження у зв'язку з нововиявленими обставинами можуть бути судові рішення, постановлені на будь-якій стадії розгляду та вирішення цивільної справи, що набрали законної сили. Відповідно до ст. 361 ЦПК важливою ознакою судових рішень, які можуть бути об'єктом перегляду, також є те, що це судові рішення, якими закінчено розгляд справи, а також судові накази.

Про перегляд рішення, ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами сторонами, іншими особами, які беруть участь у справі, подається заява в письмовій формі, в якій зазначаються відомості, необхідні для її розгляду. До заяви додаються її копії відповідно до кількості осіб, які брали участь у справі.

Належним чином оформлена заява може бути подана протягом трьох місяців з дня встановлення обставин, що є підставою для перегляду рішення.

Особа, яка подала заяву, виступає в процесі як заявник, за рештою осіб, які беруть участь у справі, зберігається їх попереднє процесуальне становище.

За результатами розгляду заяви суд своєю ухвалою задовольняє заяву і скасовує рішення, ухвалу суду чи судовий наказ у зв'язку з ново виявленими обставинами або відмовляє у и задоволенні, якщо заява необґрунтована. Ця ухвала має відповідати загальним вимогам, встановленим для такого виду процесуальних документів, зокрема, в ухвалі мають бути вказані час і місце її постановлення; зміст рішення суду, що переглядалося, висновки суду з приводу наявності чи відсутності нововиявлених обставин.

Ухвала про задоволення заяви про перегляд рішення або ухвали у зв'язку з нововиявленими обставинами оскарженню не підлягає. Ухвала про відмову в задоволенні такої заяви може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Основним наслідком скасування рішення, ухвали суду або судового наказу є наступили розгляд справи судом за загальними правилами цивільного судочинства.

89.Звернення судових рішень до виконання. Негайне виконання судових рішень.

Звернення судових рішень до виконання

Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.

Виконавчі листи викладаються в електронній формі з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи шляхом заповнення відповідних форм процесуальних документів, передбачених Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему, і підписуються електронним цифровим підписом судді (в разі колегіального розгляду - електронними цифровими підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

Підставою для виконання суб'єктом державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань судового рішення, що набрало законної сили, є його примірник в електронній формі, надісланий суб'єкту державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань у порядку інформаційної взаємодії між Єдиним державним реєстром судових рішень та Єдиним державним реєстром юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань, затвердженому Міністерством юстиції України спільно з Державною судовою адміністрацією України.

Виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених цим Кодексом, - ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили виконавчий документ, зазначений в частині третій цієї статті, вноситься до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія (текст), що містить інформацію про веб-адресу такого документа у Єдиному державному реєстрі виконавчих документів, надсилається стягувачу на його офіційну електронну адресу, або, у разі її відсутності, рекомендованим чи цінним листом.

Якщо судове рішення прийнято на користь декількох позивачів або проти декількох відповідачів, або якщо виконання повинно бути проведено в різних місцях чи рішенням передбачено вчинення кількох дій, видаються декілька виконавчих листів, у яких зазначаються один боржник та один стягувач, а також визначається, в якій частині необхідно виконати судове рішення, або зазначається, що обов'язок чи право стягнення є солідарним.

Негайне виконання судових рішень

Суд допускає негайне виконання рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів - у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, заподіяної каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, - у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб;

- 7) примусову госпіталізацію чи продовження строку примусової госпіталізації до протитуберкульозного закладу;
- 8) встановлення факту народження або смерті особи на тимчасово окупованій території України, визначеній Верховною Радою України;
- 9) надання особі психіатричної допомоги у примусовому порядку;
- 10) видачу або продовження обмежувального припису.

90. Судовий контроль за виконанням судових рішень.

Виходячи з практики Європейського суду з прав людини виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду. Відповідно до ст. 129¹ Конституції України, судові рішення є обов'язковим до виконання. Держава забезпечує виконання судового рішення у визначеному законом порядку. Контроль за виконанням судового рішення здійснює суд. В Цивільному процесуальному Кодексі України судовому контролю присвячено Розділ 7.

Судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільних справах – це особлива форма правосуддя, діяльність суду пов'язана із реалізацією судових актів у цивільних справах, яка здійснюється у формі «контрольного санкціонування» вчинення деяких процесуальних дій у виконавчому провадженні при розгляді цивільних справ, безпосереднього розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців, як важливої гарантії захисту права особи у післясудовому цивільному процесі та розгляді різних позовів, які стосується заходів примусового виконання рішень.

Відповідно до ст. 447 ЦПК України, сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.

Відповідно до ст. 447 ЦПК України, скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції. Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.

Скаргу може бути подано до суду:

- а) у десятиденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права або свободи;

б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.

Пропущений з поважних причин строк для подання скарги може бути поновлено судом.

Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.

Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.

Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника.

За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарг.

91. Система та повноваження органів Державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень.

Державна виконавча служба входить до системи органів Міністерства юстиції України і здійснює виконання рішень судів, третейських судів та інших органів, а також посадових осіб (далі - рішень) відповідно до законів України.

Завданням державної виконавчої служби є своєчасне, повне і неупереджене примусове виконання рішень, передбачених законом.

Органами державної виконавчої служби є:

Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, до складу якого входить відділ примусового виконання рішень;

управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головних управлінь юстиції в областях, містах Києві та Севастополі, до складу яких входять відділи примусового виконання рішень;

районні, районні у містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції.

Виконання рішень, перелік яких встановлено законом, покладається на державних виконавців.

Районні, районні в містах, міські (міст обласного значення), міськрайонні відділи державної виконавчої служби відповідних управлінь юстиції є юридичними особами, мають відповідні рахунки в органах Державного казначейства України для обліку депозитних сум і зарахування стягнутих з боржників коштів та їх виплати стягувачам у національній валюті, а також відповідні рахунки для обліку аналогічних операцій в іноземній валюті в банках, гербову печатку.

Міністерство юстиції України, Головне управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головні управління юстиції в областях, містах Києві та Севастополі мають відповідні рахунки в органах Державного казначейства України для обліку депозитних сум і зарахування стягнутих з боржників коштів та їх виплати стягувачам у національній валюті, а також відповідні рахунки для обліку аналогічних операцій в іноземній валюті в банках.

Департамент державної виконавчої служби Міністерства юстиції України, управління державної виконавчої служби Головного управління юстиції Міністерства юстиції України в Автономній Республіці Крим, головного управління юстиції в області, містах Києві та Севастополі мають печатки, у тому числі гербові.

Виконавче провадження, відповідно до ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження», - це сукупність дій органів і посадових осіб, зазначених у цьому Законі, спрямованих на примусове виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб), які здійснюються на підставах, у спосіб та в межах повноважень, визначених цим Законом, іншими нормативно-правовими актами, виданими відповідно до цього Закону та інших законів, а також рішеннями, що відповідно до цього Закону підлягають примусовому виконанню.

Сторонами у виконавчому провадженні є *стягувач і боржник*.

Стягувачем є фізична або юридична особа, на користь чи в інтересах якої видано виконавчий документ, а *боржником* – фізична або юридична особа, яка зобов'язана за рішенням суду вчинити певні дії (передати майно, виконати інші обов'язки, передбачені рішенням) або утриматися від їх вчинення.

Питання, пов'язані зі зверненням судового рішення до виконання, вирішує місцевий суд, який розглянув справу.

На підставі кожного судового рішення, що набрало законної сили, видається, як правило, один *виконавчий лист* за заявою осіб, на користь яких це рішення ухвалене.

Судовий наказ видається стягувачеві для пред'явлення до виконання через три дні після закінчення строку на подання заяви боржником про скасування судового наказу, якщо така заява не надійшла до суду і наявні дані про отримання боржником копії наказу.

Виконавчі документи про стягнення судового збору надсилаються судом до місцевих органів державної податкової служби.

92. Порядок відкриття виконавчого провадження. Учасники виконавчого провадження.

Державний виконавець *відкриває виконавче провадження* на підставі виконавчого документа:

- 1) за заявою стягувача або його представника про примусове виконання рішення;
- 2) за заявою прокурора у випадках представництва інтересів громадянина або держави в суді;
- 3) в інших передбачених законом випадках (ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження»).

Виконавчі документи можуть бути пред'явлені до виконання, залежно від підстав протягом 3-х місяців та протягом року. (ст. 22 Закону України «Про виконавче провадження»).

Виконавчі дії провадяться виконавцем у робочі дні, як правило, не раніше шостої і не пізніше двадцять другої години.

Пропущений строк для пред'явлення виконавчого документа до виконання може бути поновлений, якщо стягувачем такий строк був пропущений з причин, визнаних судом поважними. Для поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, стягувач має подати заяву про поновлення пропущеного строку до суду, який видав виконавчий лист, або до суду за місцем виконання. Належним місцем виконання рішення є таке, що встановлене ст. – 20 Закону України «Про виконавче провадження».

Державний виконавець зобов'язаний провести виконавчі дії з виконання рішення протягом шести місяців з дня винесення постанови про відкриття виконавчого провадження, а з виконання рішень немайнового характеру – у двомісячний строк.

Державний виконавець відмовляє у відкритті виконавчого провадження у випадках, передбачених ч. 1 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження», а саме:

- 1) пропуску встановленого строку пред'явлення документів до виконання;
- 2) неподання виконавчого документа про виконання рішення;
- 3) якщо рішення, на підставі якого видано виконавчий документ, не набрало законної сили, крім випадків, коли воно у встановленому законом порядку допущене до негайного виконання;
- 4) пред'явлення виконавчого документа до органу державної виконавчої служби не за місцем або підвідомчістю виконання рішення;
- 5) у разі невідповідності виконавчого документа встановленим вимогам.
- 6) наявності інших обставин, передбачених законом, які виключають здійснення виконавчого провадження.

Про відмову у відкритті виконавчого провадження державний виконавець виносить постанову, яка затверджується начальником відповідного органу державної виконавчої служби, якому він безпосередньо підпорядкований, і не пізніше наступного дня надсилає її заявникові.

Порядок та умови здійснення виконавчого провадження визначається у главі 3 Закону України «Про виконавче провадження», загальний порядок звернення стягнення на майно боржника – глава 4 цього Закону, а особливості звернення стягнення – главами 5-8.

93. Способи виконання рішень суду.

Суд може допустити негайне виконання судових рішень.

Суд обов'язково вказує про негайне виконання судових рішень у справах про:

- 1) стягнення аліментів – у межах суми платежу за один місяць;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати, але не більше ніж за один місяць;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, – у межах суми стягнення за один місяць;
- 4) поновлення на роботі незаконно звільненого або переведеного на іншу роботу працівника;
- 5) відібрання дитини і повернення її тому, з ким вона проживала;
- 6) розкриття банком інформації, яка містить банківську таємницю, щодо юридичних та фізичних осіб.

Суд, ухвалюючи рішення, може допустити негайне його виконання у разі стягнення всієї суми боргу при присудженні платежів по справах:

- 1) про стягнення аліментів;
- 2) присудження працівникові виплати заробітної плати;
- 3) відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи.

Підставами для застосування факультативного негайного виконання є можливість стягнення з відповідача усієї суми заборгованості у справах, де обов'язковим є стягнення лише певної її частини.

Суд, який видав виконавчий документ, має право у виняткових випадках відстрочити або розстрочити виконання, змінити чи встановити спосіб і порядок виконання за наявності обставин, що утруднюють виконання рішення (хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо). Такі питання розглядаються за заявою державного виконавця або за заявою сторони у десятиденний строк у судовому засіданні з викликом сторін.

Можливість укладення мирової угоди існує і на стадії виконання судового рішення. Крім того, стягувач може відмовитися від примусового виконання рішення.

94. Обов'язкове та факультативне зупинення виконавчого провадження.

Порядок вирішення питань щодо повороту виконання у цивільному процесі визначається ЦПК України.

Поворот виконання – це зобов'язання позивача повернути відповідачеві безпідставно стягнене з нього за скасованим рішенням.

Питання про поворот виконання вирішується судом:

- 1) апеляційної чи касаційної інстанції у разі скасування ними рішення;
- 2) якому було повернено справу на новий розгляд після виконання рішення.

Зазначені суди повинні вирішити питання про поворот виконання, якщо при скасуванні рішення або при новому розгляді справи вони використали одне із наступних своїх повноважень:

- 1) закрили провадження у справі;
- 2) залишили позов без розгляду;
- 3) відмовили в позові повністю;
- 4) задовольнили позовні вимоги в меншому розмірі.

У разі неможливості повернути майно в рішенні або ухвалі суду передбачається відшкодування вартості цього майна в розмірі грошових коштів, одержаних від його реалізації.

Закон також передбачає особливості повороту виконання в окремих категоріях справ.

95. Закінчення виконавчого провадження.

Статтею 40 Закону України «Про «Про виконавче провадження» визначено наслідки закінчення виконавчого провадження, повернення виконавчого документа.

У разі закінчення виконавчого провадження (крім офіційного оприлюднення повідомлення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури, закінчення виконавчого провадження за судовим рішенням, винесеним у порядку забезпечення позову чи вжиття запобіжних заходів, а також, крім випадків нестягнення виконавчого збору або витрат виконавчого провадження, нестягнення основної винагороди приватним виконавцем), повернення виконавчого документа до суду, який його видав, арешт, накладений на майно (кошти) боржника, знімається, відомості про боржника виключаються з Єдиного реєстру боржників, скасовуються інші вжиті виконавцем заходи щодо виконання рішення, а також проводяться інші необхідні дії у зв'язку із закінченням виконавчого провадження.

Виконавче провадження, щодо якого винесено постанову про його закінчення, не може бути розпочате знову, крім випадків, передбачених цим Законом.

Про зняття арешту з майна (коштів) виконавець зазначає у постанові про закінчення виконавчого провадження або повернення виконавчого документа, яка в день її винесення надсилається органу, установі, посадовій особі, яким була надіслана для виконання постанову про накладення арешту на майно (кошти) боржника, а у випадках, передбачених законом, вчиняє дії щодо реєстрації припинення обтяження такого майна.

У разі повернення виконавчого документа стягувачу з підстав, передбачених пунктами 1, 3, 4, 6 частини першої статті 37 Закону України «Про

«Про виконавче провадження», закінчення виконавчого провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 6, 9 (крім випадку, передбаченого частиною дев'ятою статті 27 цього Закону), 11, 14 і 15 частини першої статті 39 цього Закону, якщо виконавчий збір не стягнуто, державний виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня повернення виконавчого документа (закінчення виконавчого провадження) виносить постанову про стягнення виконавчого збору.

96. Правове становище іноземних осіб у цивільному процесі.

Відповідно до ст. 410 ЦПК іноземці, особи без громадянства, іноземні юридичні особи, іноземні держави (їх органи та посадові особи) та міжнародні організації (далі — іноземні особи) мають право звертатися до судів України для захисту своїх прав, свобод чи інтересів. Отже, під іноземними особами в МЦП розуміються всі фізичні особи, що не є громадянами даної країни (іноземці та особи без громадянства), усі юридичні особи, що не мають «національності» даної країни (іноземні фірми та міжнародні юридичні особи), а також іноземні держави та міжнародні організації.

Згідно із ст. 1 Закону України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» іноземець — це особа, яка не перебуває у громадянстві України і є громадянином (підданим) іншої держави або держав. Особа без громадянства, за цією нормою, — це особа, яку жодна держава відповідно до свого законодавства не вважає своїм громадянином.

Відповідно до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» від 8 липня 2011 р. іноземцям та особам без громадянства може надаватися статус біженця в Україні. Згідно з цим Законом під терміном «біженець» розуміється особа, яка не є громадянином України і внаслідок обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознаками раси, віросповідання, національності, громадянства (підданства), належності до певної соціальної групи або політичних переконань перебуває за межами країни своєї громадянської належності та не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися цим захистом внаслідок таких побоювань, або, не маючи громадянства (підданства) і перебуваючи за межами країни свого попереднього постійного проживання, не може чи не бажає повернутися до неї внаслідок зазначених побоювань (ст. 1). Слід підкреслити, що держави і на своїй території біженцям надають правовий режим іноземців і осіб без громадянства. Тому щодо своїх цивільно-процесуальних прав біженці також користуються правовим режимом іноземців і на них також поширюється національний режим, зокрема вони мають право звертатися до суду.

Іноземні особи в кожній державі наділяються правовим статусом. Сукупність прав та обов'язків іноземних осіб, що закріплена в національному праві, називається правовим режимом іноземних осіб у даній державі.

З метою дотримання вимог законодавства щодо правосуб'єктності сторін спору суд України повинен вжити заходів для встановлення статусу іноземної особи, яка є учасником судового процесу.

97. Підсудність цивільних справ з іноземним елементом.

Статтею 75 Закону України «Про міжнародне приватне право» передбачено, що підсудність судам України справ з іноземним елементом визначається на момент відкриття провадження у справі, незважаючи на те, що в ході провадження у справі підстави для такої підсудності відпали або змінилися, крім випадків, передбачених у статті 76 цього Закону.

У статті 76 вказаного вище закону визначено, що суди можуть приймати до свого провадження і розглядати будь-які справи з іноземним елементом у таких випадках:

1) якщо сторони передбачили своєю угодою підсудність справи з іноземним елементом судам України, крім випадків, передбачених у статті 77 цього Закону;

2) якщо на території України відповідач у справі має місце проживання або місцезнаходження, або рухоме чи нерухоме майно, на яке можна накласти стягнення, або знаходиться філія або представництво іноземної юридичної особи - відповідача;

3) у справах про відшкодування шкоди, якщо її було завдано на території України;

4) якщо у справі про сплату аліментів або про встановлення батьківства позивач має місце проживання в Україні;

5) якщо у справі про відшкодування шкоди позивач - фізична особа має місце проживання в Україні або юридична особа - відповідач - місцезнаходження в Україні;

6) якщо у справі про спадщину спадкодавець у момент смерті був громадянином України або мав в Україні останнє місце проживання;

7) дія або подія, що стала підставою для подання позову, мала місце на території України;

8) якщо у справі про визнання безвісно відсутнім або оголошення померлим особа мала останнє відоме місце проживання на території України;

9) якщо справа окремого провадження стосується особистого статусу або дієздатності громадянина України;

10) якщо справа проти громадянина України, який за кордоном діє як дипломатичний агент або з інших підстав має імунітет від місцевої юрисдикції, відповідно до міжнародного договору не може бути порушена за кордоном;

11) якщо у справі про банкрутство боржник має місце основних інтересів або основної підприємницької діяльності на території України;

12) в інших випадках, визначених законом України та міжнародним договором України.

98. Виконання судових доручень іноземних судів і звернення судів України з дорученнями до іноземних судів.

Умови визнання та виконання рішення іноземного суду, що підлягає примусовому виконанню

Рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземних держав, до компетенції яких належить розгляд цивільних справ) визнаються та виконуються в Україні, якщо їх визнання та виконання передбачено міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

У разі якщо визнання та виконання рішення іноземного суду залежить від принципу взаємності, вважається, що він існує, оскільки не доведено інше.

Рішення іноземного суду може бути пред'явлено до примусового виконання в Україні протягом трьох років з дня набрання ним законної сили, за винятком рішення про стягнення періодичних платежів, яке може бути пред'явлено до примусового виконання протягом усього строку проведення стягнення з погашенням заборгованості за останні три роки.

Питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцем проживання (перебування) або місцезнаходженням боржника.

Якщо боржник не має місця проживання (перебування) або місцезнаходження на території України, або його місце проживання (перебування) чи місцезнаходження невідоме, питання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду розглядається судом за місцезнаходженням в Україні майна боржника.

99. Визнання та звернення до виконання рішень іноземних судів, що підлягають примусовому виконанню.

Порядок подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

Клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду подається до суду безпосередньо стягувачем (його представником) або відповідно до міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, іншою особою (її представником).

Якщо міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, передбачено подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду через органи державної влади України, суд приймає до розгляду клопотання, що надійшло через орган державної влади України.

Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду

1. Про надходження клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє боржника і пропонує йому у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

Після подання боржником заперечень у письмовій формі або у разі його відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення боржника про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду

клопотання, про що сторони повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

За заявою будь-якої із сторін і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє сторони.

Розгляд клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

Неявка без поважних причин у судові засідання будь-якої із сторін або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із сторін не було порушено питання про перенесення його розгляду.

Розглянувши подані документи та вислухавши пояснення сторін, суд постановляє ухвалу про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання з цього питання. Копія ухвали надсилається судом сторонам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Якщо рішення іноземного суду вже виконувалося раніше, суд визначає, в якій частині чи з якого часу воно підлягає виконанню.

Якщо в рішенні іноземного суду суму стягнення зазначено в іноземній валюті, суд, який розглядає це клопотання, визначає суму в національній валюті за курсом Національного банку України на день постановлення ухвали.

Розгляд питання про вжиття передбачених цим Кодексом заходів забезпечення позову здійснюється відповідно до глави 10 розділу I ЦПК України.

100. Визнання рішень іноземних судів, що не підлягають примусовому виконанню.

Умови визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

Рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, визнається в Україні, якщо його визнання передбачено міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, або за принципом взаємності.

Порядок подання клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

Клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, подається заінтересованою особою до суду в порядку, встановленому статтями 464-466 ЦПК України, для подання клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду, з урахуванням особливостей, визначених цією главою.

До клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, додаються такі документи:

- 1) засвідчена в установленому порядку копія рішення іноземного суду, про визнання якого порушується клопотання;
- 2) офіційний документ про те, що рішення іноземного суду набрало законної сили, якщо це не зазначено в самому рішенні;

3) засвідчений відповідно до законодавства переклад перелічених документів українською мовою або мовою, передбаченою міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Розгляд клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню

Про надходження клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, суд у п'ятиденний строк письмово повідомляє заінтересовану особу і пропонує їй у місячний строк подати можливі заперечення проти цього клопотання.

Після подання заінтересованою особою заперечень у письмовій формі або у разі її відмови від подання заперечень, а також якщо у місячний строк з часу повідомлення заінтересованої особи про одержане судом клопотання заперечення не подано, суддя постановляє ухвалу, в якій визначає дату, час і місце судового розгляду клопотання, про що заінтересовані особи повідомляються письмово не пізніше ніж за десять днів до його розгляду.

За заявою заінтересованої особи і за наявності поважних причин суд може перенести час розгляду клопотання, про що повідомляє заінтересовані особи.

Розгляд клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, проводиться суддею одноособово у відкритому судовому засіданні.

Неявка без поважних причин у судові засідання заінтересованих осіб або їх представників, стосовно яких суду відомо про своєчасне вручення їм повістки про виклик до суду, не є перешкодою для розгляду клопотання, якщо будь-якою із заінтересованих осіб не було порушено питання про перенесення його розгляду.

За наслідками розгляду клопотання, а також заперечення у разі його надходження суд постановляє ухвалу про визнання в Україні рішення іноземного суду та залишення заперечення без задоволення або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню.

У визнанні в Україні рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути відмовлено з підстав, встановлених статтею 468 ЦПК України.

Копія ухвали надсилається судом заінтересованим особам у триденний строк з дня постановлення ухвали.

Ухвала про визнання в Україні рішення іноземного суду або про відмову у задоволенні клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню, може бути оскаржена в порядку і строки, встановлені цим Кодексом.

101. Відновлення втраченого судового провадження.

Втрачене судове провадження у цивільній справі може бути відновлене за заявою учасника справи або за ініціативою суду.

Заява про відновлення втраченого судового провадження подається до суду в письмовій формі.

У заяві повинно бути зазначено:

1) про відновлення якого судового провадження або якої його частини просить заявник;

2) які особи брали участь у справі і в якому процесуальному статусі, їх найменування (для юридичних осіб) або ім'я (прізвище, ім'я та по батькові, за його наявності, для фізичних осіб), їх місцезнаходження (для юридичних осіб) або місце проживання (для фізичних осіб); ідентифікаційні коди юридичної особи в Єдиному державному реєстрі підприємств і організацій України або реєстраційний номер облікової картки платника податків (для фізичних осіб), за його наявності, або номер і серія паспорта для фізичних осіб - громадян України - якщо відповідні дані відомі заявникові;

3) номери засобів зв'язку учасників судового процесу (телефон, факс, засоби електронного зв'язку, офіційна електронна адреса тощо) - якщо вони відомі заявникові;

4) наявні у заявника відомості про обставини втрати судового провадження, місцезнаходження копій матеріалів провадження або даних стосовно таких копій;

5) документи, відновлення яких заявник вважає необхідним і з якою метою.

До заяви про відновлення втраченого судового провадження додаються документи або їх копії, навіть якщо вони не посвідчені в установленому порядку, що збереглися в заявника або у справі, копії заяви відповідно до кількості учасників справи, а у разі необхідності - клопотання про поновлення строку на подання заяви про відновлення втраченого судового провадження.

Заява про відновлення втраченого судового провадження може бути подана до суду незалежно від строку зберігання судового провадження, крім випадку, передбаченого частиною п'ятою цієї статті.

Заява про відновлення втраченого судового провадження для виконання судового рішення може бути подана до закінчення строку пред'явлення виконавчого документа до виконання. Суд може поновити зазначений строк, якщо за клопотанням заявника визнає причини його пропуску поважними.

Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження

При розгляді заяви про відновлення втраченого судового провадження суд бере до уваги:

1) частину справи, яка збереглася (окремі томи, жетони, матеріали з архіву суду тощо);

2) документи, надіслані (видані) судом учасникам судового процесу та іншим особам до втрати справи, копії таких документів;

3) матеріали виконавчого провадження, якщо воно здійснювалося за результатами розгляду справи;

4) будь-які інші документи і матеріали, подані учасниками судового процесу, за умови, що такі документи і матеріали є достатніми для відновлення справи;

5) відомості з Єдиного державного реєстру судових рішень;

б) дані, що містяться в Єдиній судовій інформаційно-телекомунікаційній системі;

7) будь-які інші відомості, документи тощо, отримані у законний спосіб з інших офіційних джерел.

Розгляд заяви про відновлення втраченого судового провадження здійснюється за правилами спрощеного позовного провадження з повідомленням учасників справи з урахуванням особливостей, передбачених цим розділом, протягом тридцяти днів з дня надходження заяви до суду.

Ухвала суду за наслідками розгляду заяви про відновлення втраченого судового провадження

На підставі зібраних і перевічених матеріалів суд постановляє ухвалу про відновлення втраченого судового провадження повністю або в частині, яку, на його думку, необхідно відновити.

В ухвалі суду про відновлення втраченого судового провадження зазначається, на підставі яких конкретно даних, поданих до суду і досліджених у судовому засіданні, суд вважає установленим зміст відновленого судового рішення, наводяться висновки суду про доведеність того, які докази досліджувалися судом і які процесуальні дії вчинялися з втраченого провадження.

У разі недостатності зібраних матеріалів для точного відновлення втраченого судового провадження суд відмовляє у відновленні втраченого судового провадження і роз'яснює учасникам справи право на повторне звернення з такою самою заявою за наявності необхідних документів.

Після набрання законної сили ухвалою суду, визначеною частиною третьою цієї статті, суд касаційної інстанції закриває касаційне провадження за касаційною скаргою у справі, провадження у якій втрачено.

Рекомендована література:

Нормативно-правова:

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №30. - Ст.141.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року № 8073¹-X // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1984 р.- Додаток № 51.- Ст. 1122; (в редакції від 13.08.2020)

3. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-08 <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1971 р.- Додаток № 50.- Ст. 375; (в редакції від 02.04.2020)

4. Сімейний кодекс України: Закон України, 10 січ. 2002 р.// Відомості Верховної Ради України. - 2002. - № 21 - 22. - с. 135. (в редакції від 03.07.2020)

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 40-41, 42. - ст.492. (в редакції від 13.08.2020)

6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2003. - № 40-44 - ст.356. (в редакції від 16.08.2020)

7. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI// Відомості Верховної Ради України. - 2013. - № 27. - ст. 272. Редакція від 03.07.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>
8. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України - 1999. - № 24. - ст. 207. Редакція від 01.08.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>
9. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006р. // Відомості Верховної Ради України. - 2006. - № 30. - Ст. 260. Редакція від 02.12.2012р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>
10. Про доступ до судових рішень: Закон України від 22 грудня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2006. -N 15. - ст. 128. Редакція від 28.04.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>
11. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. № 393/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. - 1996. - №47. - с. 256. Редакція від 01.01.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>
12. Про міжнародні договори України: Закон України від 29 червня 2004р. // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - № 50. - Ст. 540. Редакція від 20.01.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
13. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2005. - № 32. - Ст. 422. Редакція від 20.10.2019р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15>
14. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України.- 2016 № 29. -ст. 535. Редакція від 03.07.2020р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19#n506>
15. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2015. - № 2-3. - ст. 12. Редакція від 03.07.2020р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>
16. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 07 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2010. - N 41-42, N 43, N 44-45. - ст.529. Редакція від 20.06.2020р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>
17. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1994. - № 28. - Ст. 232. Редакція від 03.07.2020р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>
18. Про судовий збір: Закон України від 08 липня 2011 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2012. - N 14. - ст.87. Редакція від 27.02.2020р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>
19. Про третейські суди: Закон України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV (з наст змінами і доповненнями) // Відомості Верховної Ради України. - 2004. - N 35. - Ст.412. Редакція від 05.10.2016р.// <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1701-15>
20. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1998. - № 20. - с. 99. Редакція від 20.03.2020р.// <https://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80>

21. Про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах: Конвенція, 22 січ. 1993 р. Редакція від 21.01.2006р.// Офіційний Вісник України. - 2005. - № 47. - с. 288.
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/997_009

22. Перелік документів, за якими стягнення заборгованості провадиться у безспірному порядку на підставі виконавчих написів нотаріусів: Постанова Кабінету Міністрів України від 29 липня 1999 року № 112 Редакція від 22.02.2017р.// Юридичний вісник. - 1999.- №32. - 12-18 серпня.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1172-99-%D0%BF>

23. Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: Наказ Міністерства юстиції України № 512/5 від 02.04.2012 р. Редакція від 12.08.2020р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0489-12>

Судова практика:

1. Про судову практику в справах про визнання громадянина обмежено дієздатним чи недієздатним: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 28 березня 1972 року №3 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: // <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0003700-72>
25. Про судову практику в справах про виключення майна з опису:
2. Постанова Пленуму Верховного Суду України, 27 серп. 1976 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0006700-76>
26. Про практику перегляду судами у зв'язку з нововиявленими обставинами рішень, ухвал, постанов у цивільних справах, що набрали законної сили: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27 лютого 1981 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0001700-81>
3. Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 6 від 27.03.1992 р. // <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0006700-92>
5. Про практику розгляду судами трудових спорів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 6 листопада 1992 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-92>
6. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31.03.1995 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95>
8. Про судову практику у справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.1995 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0004700-95>
10. Про практику розгляду судами справ про встановлення неправильності запису в актах громадянського стану: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 07.07.1995 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1077.531.0>

11. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12.04.1996 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0005700-96>
12. Про застосування судами Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 р. №9. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-96>
13. Про практику розгляду судами клопотань про визнання й виконання рішень іноземних судів та арбітражів і про скасування рішень, постановлених у порядку міжнародного комерційного арбітражу на території України: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24 грудня 1999 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-99>
14. Про деякі питання практики вирішення спорів, що виникають з перевезення вантажів залізницею: Роз'яснення Президії Вищого господарського суду України № 04-5/601 від 29.05.2002 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_601600-02
15. органів і посадових осіб державної виконавчої служби та учасників виконавчого провадження Постанова Пленуму Верховного Суду України № 14 від 26.12.2003 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-03>
16. Рішення КСУ у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 року № 18-рп/2004 (Справа № 1-10/2004). [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04>
17. Про практику застосування судами земельного законодавства при розгляді цивільних справ: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 16 квітня 2004 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/va007700-04>
18. Щодо перевищення розумних строків розгляду справи: Лист Верховного суду України від 25.01.2006 р. № 1-5/45. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v5_45700-06
19. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв забезпечення позову: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 9 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/va009700-06>
20. Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справ щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 15.05.2006 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0003700-06>
21. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про усиновлення і про позбавлення та поновлення батьківських прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 3 від 30.03.2007 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0003700-07>

22. Про незалежність судової влади: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 13 червня 2007 р. № 8 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-07>
23. Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 11 від 21.12.2007 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:
24. <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0011700-07>
25. Про судову практику у справах про спадкування: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 7 від 30.05.2008 р. [Електронний ресурс]. -
26. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0007700-08>
27. Про судову практику у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 1 від 27.02.2009 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v_001700-09
28. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства, що регулюють провадження у справі до судового розгляду: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 12 червня 2009 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-09>
29. Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. №2 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09>
30. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 9 від 06.11.2009 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0003700-78>
31. Про судову практику розгляду цивільних справ в апеляційному порядку: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 12 від 24 жовтня 2008 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0012700-08>
32. Про судові рішення у цивільній справі: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18 грудня 2009 р. № 14 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09>
33. Про застосування судами норм законодавства у справах про захист авторського права і суміжних прав: Постанова Пленуму Верховного Суду України № 5 від 04.06.2010 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=v0005700-10>
34. Про практику розгляду судами заяв у порядку наказного провадження: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 14 від 23.12.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0014740-11>
35. Практика ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах. Узагальнення судової ВСУ по цивільним справам. [Електронний

ресурс]. - Режим доступу: <http://sudpraktika.in.ua/praktika-uxvalennya-tapereglyadu-sudami-zaochnix-rishen-u-civilnix-spravax/>

36. Про судову практику застосування статей 353 - 360 Цивільного процесуального кодексу України: Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 11 від 30.09.2011 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу:

<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-11>

37. Про перегляд судових рішень із мотивів неоднакового застосування судом касаційної інстанції одних і тих самих норм матеріального права у подібних правовідносинах: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 648/0/4-12 від 15.05.2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0648740-12>

38. Про застосування цивільного процесуального законодавства при перегляді судових рішень у зв'язку з нововиявленими обставинами: Постанова Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 4 від 30.03.2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004740-12>

Література:

1. Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. Цивільне процесуальне право України: Підручник / Бичкова С.С., Бірюков І.А., Бобрик В.І. та ін.; За ред. Бичкової С.С. - К.: Атіка, 2009. - 760 с.
2. Васильєв С.В. Гражданский процесс: Курс лекций. – Х.: Эспада, 2010. – 634 с.
3. Васильєв С.В. Цивільний процес: Навчальний посібник. - Х.: Одіссей, 2008. - 480 с.
4. Кілічава Т.М. Цивільне процесуальне право: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури. – 2007. – 352 с.
5. Цивільний процес: Навч. посіб. /А. В. Андрушко, Ю. В. Білоусов, Р. О. Стефанчук, О. І. Угриновська та ін. За ред. Ю. В. Білоусова. - К: Прецедент, 2005. - 293 с.
6. Цивільний процес України: Академ. курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / [Фурса С. Я. та ін.]; за ред. д-ра юрид. наук, проф. С. Я. Фурси; Центр прав. дослідж. Фурси. - К : Фурса С. Я. [вид.] : КНТ, 2009. - 846 с.
7. Червоний Ю.С. Цивільний процес України: Підручник. - К.: Істина, 2007. - 392 с.
8. Чорнооченко СІ. Цивільний процес: Вид 2-ге, перероб. та доп.: Навчальний посібник. — Київ: Центр навчальної літератури, 2005. — 472 с.

9. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. К.: Концерн Видавничий Дім Ін Юре , 2005. - 624 с.
10. Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України [Текст] : навч. посіб. / О. О.Штефан. - К. : Юрінком Інтер, 2009. - 360 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://rada.gov.ua/>
2. <http://court.gov.ua>
3. <http://www.president.gov.ua/>
4. <http://www.kmu.gov.ua/>
5. <http://mvs.gov.ua>
6. <http://www.oduvs.edu.ua>
7. [http://www.nbuu.gov.ua.](http://www.nbuu.gov.ua)